

DORIN ȘTEF

ANTOLOGIE

DE FOLCLOR

DIN MARAMUREȘ

EDITURA ETHNOLOGICA

Cultura tradițională

DORIN ȘTEF

**ANTOLOGIE
DE FOLCLOR
DIN MARAMUREȘ**

**Editura Ethnologica
Baia Mare, 2007**

Redactor de carte: **Ștefan Mariș**
Tehnoredactare computerizată: **Paul Prună**
Corectură: **Monica Pop**
Foto copertă: **Felix Săteanu**
Ilustrații: Reproduseri din albumul
Images d'Etnographie Roumaine, I-II, București,
1928-1930, de **Tache Papahagi**; din colecția
particulară **Pamfil Bîlțiu**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȘTEF, DORIN

Antologie de folclor din Maramureș / Dorin Ștef; ed.
și postf.: Ștefan Mariș; pref.: Delia Suiogan. - Baia-Mare :
Ethnologica 2007
ISBN 978-973-87953-7-2

I. Mariș, Ștefan (ed.; postf.)

II. Suiogan Delia (pref.)

398(498.41)

821.135.1-91-1

Editura Ethnologica:

Baia Mare, str. Culturii, nr. 7A, OP 9, CP 24

Tel./Fax: +40-262-211560

e-mail: ccxmm@rdslink.ro

Director: Ștefan Mariș

© Editura Ethnologica

**LUCRAREA A FOST EDITATĂ DE CĂTRE
CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA ȘI PROMOVAREA
CULTURII TRADIȚIONALE MARAMUREȘ**

ARGUMENT

În anul 1980, Asociația Etnografilor și Folcloriștilor din Maramureș publică, sub egida Centrului Județean de Îndrumare a Creației Populare, prima (și cea mai izbutită până în prezent) *Antologie de folclor din județul Maramureș*. Proiectul a fost condus de prof. **Ion Chiș Șter**, iar din colectivul de redacție au făcut parte Pamfil Bilițiu, Ion Bogdan, Mihai Dăncuș, Vasile Latiș, Vasile Leschian, Gheorghe Pop, Mihai Pop și Nicoară Timiș. Un demers necesar în contextul în care trecuseră 74 de ani de la publicarea primei culegeri de folclor maramureșean (Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureș*, în *Analele Academiei Române*, seria II – Tomul XXVIII, 1905-1906), iar în acest interval de timp au văzut lumina tiparului circa 20 de culegeri de folclor.

Autorii *Antologiei* au ajuns la concluzia că cercetările locale se află în impas, deoarece acestora “de multe ori le lipsește viziunea de ansamblu asupra fenomenelor de cultură populară pe arii mai extinse” (Ion Chiș Șter, *Antologie...*, 1980, p. 47). Lucrarea, dedicată în exclusivitate folclorului poetic, avea, printre altele, misiunea să suplinească și acest neajuns. Criteriul de bază a fost **reprezentativitatea** textelor. Au fost selectate 651 de piese din toate zonele etno-folclorice ale actualului județ Maramureș.

Din 1980 până în prezent, nu am consemnat decât o singură lucrare cu caracter antologic, respectiv *Folclor din Maramureș (Folklore from Maramuresh)* - ediție bilingvă (româno-engleză) realizată de **Ana Olos** (Editura Ethnologica, Baia Mare, 2004). Cele 69 de texte antologate au fost selectate din cele mai importante colecții apărute până atunci.

Doar două antologii într-un parcurs de o sută de ani de folcloristică maramureșeană socotim că e puțin, în raport cu potențialul acestei zone extrem de bogate din punct de vedere al culturii tradiționale. Lipsa sintezelor, a corpusului speciilor folclorice din această zonă, a tipologiilor, a monografiilor tematice și a antologiilor realizate după varii criterii au facilitat tipărirea unor colecții de folclor care s-au evidențiat prin cantitate și mai puțin prin calitate. Numărul sufocant de “variante” va îngreuna mult operațiunea de tipologizare, respectiv de selectare a Corpusului.

Prezenta antologie a fost realizată pornind de la o notă din celebra lucrare *Graiul și folklorul Maramureșului* publicată de Tache Papahagi în 1925:

“Cu drept cuvânt s-a spus chiar de către poeții consacrați care au cântat și s-au inspirat din viața poporului că «graiul poporului nu e sărac, este foarte plastic și foarte poetic». Aceste calități sunt însă în strânsă legătură cu însuși sufletul creator al poporului, așa că - raportându-ne în cazul nostru la maramureșean - sufletul lui nu e străin de preocupări artistice în plasticizarea frumosului, chiar atunci când deprimanța suflească e absolut prozaică”

(vezi ed. 1981, Editura Minerva, București, p. 127)

Profesorul, de origine maramureșeană, **Mihai Pop** a generalizat la un moment dat această idee, afirmând că versurile populare sunt, fără îndoială, **gradul cel mai înalt de desăvârșire artistică** la care a ajuns poezia românească, înainte de a fi scrisă.

Prea rar s-au remarcat, de către cercetători, “preocupările artistice în plasticizarea frumosului” a maramureșenilor și a transilvănenilor în general. De cele mai multe ori se evidențiau performanțele privind conservarea anumitor motive folclorice, prezența unor arhaisme în texte, ori aerul medieval al producțiilor. **Sanda Golopenția** scria: “Maramureșul este recunoscut ca reprezentând o tendință minimalistă. Textele orale ale locului tind să fie scurte și percutante, evocând adesea haiku-ul; le lipsește desfășurarea exuberantă și insistența care se asociază, de pildă, cu tradiția oltenească din partea de sud a României” (introducere la volumul *Folklor din Maramureș*, de Ana Olos, 2004, p. 13). Textele ardelenesti se deosebesc și de cele moldave, unde, recunoaștem, ating desăvârșirea artistică.

Stilul concis, adesea laconic, denotă în primul rând capacitatea de a esențializa mesajul, uneori de a-l incifra prin metafore bine cliuite, renunțând de la început la repetiții gratuite și balast.

În acest context, observația absolut sinceră și dezinteresată a lui Tache Papahagi, de la începutul secolului trecut, merită o demonstrație pe măsură, astfel încât am gândit o antologie de folklor maramureșean al cărui unic criteriu de selecție este **valoarea artistică**.

În *Antologia* din 1980, Ion Chiș Șter ținea să precizeze că “din punct de vedere al ingeniozității și plasticității expresiilor, s-ar putea spune că nu există text în antologie care să nu conțină măcar 1-2 versuri izbutite. Astfel încât cititorul să se poată delecta cu o poezie bună...” (p. 49). Lucrarea de față își propune un target mai ambițios: fiecare poezie, în întregul ei, să fie izbutită din punct de vedere artistic, chiar dacă 1-2 versuri ar știopăta.

De aceea, clasicul criteriu al **reprezentativității** a fost activat doar în subsidiar, pornind de la convingerea că din nicio antologie nu pot lipsi anumite piese folclorice precum: *Crăciunul cel bătrân*, *Păcurarul sătul de oi*, *Merele căpătate de la soare*, *Metehăul*, *Mândră floare-i norocu*, *De-aș muri primăvara*, *Trei cocoși negri*, *O, moarte, ce ți-aș plăti*, respectiv *Soarele și Luna*, *Balada lui Pinte*, *Horea lui Ion Berciu*, *Meșterul Manole*, *Colinda Cerbului*, *Miorița*, *Mă luai, luai...*. La această atitudine ne îndeamnă prof. Mihai Pop atunci când afirmă că “... în poezia colindelor din Maramureș există *Miorița*, *Meșterul Manole*, *Soarele și Luna*, colindele cu *Cerbul* șamd (...). Aceste colinde sunt, în fond, forme poetice ale unor vechi rituri” (Calendarul, Baia Mare, 1980, p. 7).

În 1963, **Ovidiu Papadima** publica o antologie de lirică populară cu titlul *Cu cât cânt, atâta sunt*. Cu acel prilej, cercetătorul a opinat că etimologia cuvântului **antologie** pornește din grecescul **anthologion** (anthos = floare și legein = a alege) și nicidecum din latinescul **florilegium** (flos, floris = floare și legere = alegere). Prin urmare, susținea Papadima, alcătuitorul unei antologii a fost văzut ca un îndrăgostit de frumos. La fel ca iubitorul de frumuseți florale, autorul unei antologii parcurge întinderi mari din domeniul artei literare, culegând și potrivind împreună ceea ce îi încântă simțul artistic și sufletul.

Realizând lucrarea *Istoria folcloristicii maramureșene* (Editura Ethnologia, Baia Mare, 2006) m-am aflat în ipostaza de a parcurge aproape în totalitate colecțiile maramureșene de folclor publicate în volume sau în periodice. Am selectat, în vederea antologării, acele texte care mi-au încântat “simțul artistic și sufletul”. Criteriul ales este unul, prin excelență, subiectiv și, deci, amendabil.

În privința titlurilor, împărtășesc opinia lui Ion Chiș Șter, care a afirmat că “atribuirea de titluri este un artificiu al cercetării” (*Antologie*, 1980, p. 50), dar nu am recurs la eliminarea acestora, considerând că textele trebuie particularizate nu numai prin cifre, ci și prin titluri (care să substituie în mare măsură numele tipului sau a subtipului).

În fine, un alt aspect de care am încercat să țin seama este ceea ce Sanda Golopenția numea **“imersiunea în cultura populară”** a textelor, aspect neglijat de antologiile anterioare. Sigur, e greu, dacă nu imposibil, să reconstitui contextul originar al fiecărui text, dar anumite piese conțin elemente care, decodificate fiind, pot contribui la construirea unei percepții apropiate de realitatea care le-a generat. Aceste definiții, la care se adaugă mărturii ale performerilor, documente lingvistice, relatări ale cercetătorilor sau analize pertinente ale unor texte, presărate de-a lungul antologiei, încearcă să ajute cititorul mai puțin avizat să se familiarizeze cu “liniile directoare” ale culturii tradiționale maramureșene. Demersul încă e timid, ținând cont de performanțele tehnicii actuale, cu ajutorul căreia se pot oferi spre “consum” produse cu aplicații multimedia (sunet, imagine și text), chiar și în domeniul antologiilor de folclor. Cu atât mai mult cu cât, se știe, poeziile populare nu se recită, ci sunt însoțite de muzică (sau de ritmuri sacadate, în cazul strigăturilor).

Despre **identitatea culturală** a Maramureșului s-a scris suficient, convingător și argumentat. Pornind de la acest aspect, s-a născut ideea unui proiect numit **Monografia Maramureșului** (demersul datează din prima jumătate a secolului al XX-lea). Concret, s-a făcut prea puțin. Însă în contextul politic actual - vezi integrarea României în structurile Uniunii Europene - poate că nu ar fi inutil să se reia și să se finalizeze acest proiect, deoarece **Maramureșul este un brand** la mare căutare în țările apusene. Antologia de față își propune, prin modul de abordare, să contribuie la definirea componentei spirituale a acestui brand. În plus, într-o Europă multiculturală, fiecare regiune trebuie să-și definească particularitățile și să le promoveze cu tărie pentru a evita asimilarea culturală.

Piese din această antologie nu fac parte din memoria pasivă a locuitorilor din regiune. Multe dintre ele se mai cântă de Crăciun, de Anul Nou, cu prilejul sărbătorilor de primăvară, ori, până mai ieri, în șezători, în clacă, la horă, la nuntă sau la ospete, unde “boierii beau, se mulătuiau și de lume grăiau”.

Dar, vorba lui **Constantin Noica**:

“Când mă gândesc la Maramureș, la folclorul nostru și la felul întâmplător și prea adesea parțial în care am păstrat ceva din ce a fost, îmi spun că ceea ce știm și admirăm noi (împreună cu atâția străini) reprezintă poate numai resturile și firimiturile unui banchet al zeilor”

(În *Calendarul Maramureșului, Baia Mare, 1980, p. 71*)

Chiar și în aceste condiții, un lucru e cert: **“Folclorul trebuie considerat ce este și anume fundament, sistem de bază al culturii moderne”** (Mihai Olos, Calendar..., p. 138-140).

*

Fiecare piesă este însoțită de o casetă tehnică, ce conține, după caz, numele culegătorului, numele performerului, localitatea, anul culegerii, titlul colecției și un scurt glosar de termeni.

Antologia de față este o sumă de piese autentice și uimitor de bine realizate din punct de vedere artistic. Meritul este al performențelor maramureșeni.

Baia Mare, noiembrie 2006

ARTISTUL POPULAR

- între stil și semnificare

Literatura orală în general, lirica populară, în special, este expresia trăirilor omului, fie că se realizează sub forma unei confesiuni directe, unde elementul concret ce a generat sentimentul este ușor de identificat, fie că se atinge pragul unei generalizări lirice, unde elementul concret capătă valoarea unui simbol poetic. Creatorul tuturor timpurilor, prin intermediul limbajului, trimite la ceva care îi preexistă. Limbajul este comunicare, pentru că elementele componente ale limbajului, semele, sunt purtătoare ale sensului. Comunicarea nu este decât o consecință, limbajul de tip gest, mimică, dans, culoare, desen, literă, cuvânt (rostit sau scris) este originea oricărei simbolizări.

Diferența între textul cult și cel popular apare la nivelul utilității textului. Textul popular se subordonează în totalitate schemei preexistente, din perspectiva fazei mitice a simbolului; în acest context literatura apărându-ne în primul rând ca fapt social și ca mod de comunicare - schema creează doar "cadrul", trăsătura dominantă a discursului mitic fiind conotația. Textul cult se subordonează "proiectului poetic", vizând transformarea. Avem, în acest caz, de-a face cu o deschidere a câmpurilor de semnificație, este în fapt vorba despre o deschidere în închidere, trăsătura dominantă a "discursurilor contemporane" fiind denotația.

Antinomia propriu-zisă apare între încercarea de a accede la adevărul universal, prin anularea chiar a individualului, pe de o parte, și direcția inversă, de reafirmare a individualului prin contragerea universalului, pe de altă parte. Orice nivel al evoluției fenomenului literar analiza, vom observa faptul că literatura și mitul interferează, aflându-se într-o relație de interdependență. În aceste condiții, înțelegerea unui text, scris sau oral, nu mai înseamnă doar o înlănțuire liniară a semnificațiilor, ci o analiză atentă a tuturor nivelelor (discursului, ipotezelor). Un rol determinant în interpretare îl joacă contextul.

Omul culturilor de tip tradițional s-a dovedit a fi un adevărat "meșteșugar" în a mânui elementele, imaginile pe care Lumea, fie ea reală sau imaginară, i le-a oferit. "Mânuire" nu înseamnă luare în posesie, ci valorizare; aici apare marea diferență între creatorul popular și cel cult. Valorizarea presupune păstrarea funcției de comunicare a imaginilor pe care le folosește în discursurile sau textele sale; marea artă rezidă însă în modul în care toate imaginile reușesc să se construiască ca o rețea semnificativă și funcțională în același timp. De-a lungul timpului, am asistat la numeroase alunecări de funcție și la simplificări ale formelor de manifestare, nu

s-a pierdut relația dintre parte și întreg, specifică textului folcloric, fapt ce permite păstrarea unui anumit echilibru între funcția artistică și o anumită utilitate a scrierii, altfel spus, menținerea unei logici interne.

Imaginația a jucat dintotdeauna un rol determinant la nivelul creativității spirituale. Fiecare societate selectează anumite semnificații, ierarhizând modalitățile de reprezentare a realității în funcție de un mod propriu care reprezintă cadrul și nivelul de inteligibilitate. Construirea unui astfel de cadru face posibilă comunicarea între membrii comunității respective. Dintre toate semnificațiile și comportamentele ce pot fi gândite, doar unele sunt acceptate, formând în timp ansambluri semnificative.

Cultura tradițională ca sistem de semne vizează însă întotdeauna concretul, "dintr-o acută nevoie de a exista în concret, omul stabilește o distanță minimă între cuvânt și obiect. Însăși tabuizarea sau formele alegorizate din cântecele ritualice sunt astfel concepute încât identificarea obiectelor să fie oricând posibilă. Niciodată nu se dau două soluții pentru același lucru." Într-o astfel de structură, limbajul are o valoare specifică. Pornind de la nevoia permanentă de certitudine, omul tradițional inventează o "a doua limbă", organizată în funcție de o intenționalitate imediată. Caracterul ficțional al discursului-text de natură folclorică trece întotdeauna în subordinea caracterului intențional. Această stare de fapt nu presupune renunțarea la nuanțele stilistice ale semnelor cu care se operează în interiorul discursurilor sau al textelor, ci o adaptare totală a acestora la intenționalitatea mesajului.

De aceea considerăm că omul tradiției nu apelează la figuri de stil, ci la figurile de semnificație și la figurile de expresie, cunoscute sub termenul generic de tropi într-un singur cuvânt sau în mai multe cuvinte. Cel mai important lucru pe care trebuie să-l readucem mereu în discuție este faptul că toate aceste figuri fac parte dintr-un sistem semnificativ, ele neputând fi interpretate corect decât prin raportarea directă și implicită la un cod. Cu ajutorul acestora, textele, discursurile asigură acea încărcare cu sens și păstrarea relației cu sensul a tuturor acțiunilor individului privit ca parte a unui Tot.

Artistul popular a intuit dintotdeauna eficiența actului poetic; exprimarea figurată era destinată în același timp să impresioneze, dar și să modeleze conștiința colectivității. Artistul popular a avut un foarte dezvoltat simț al utilului, pe care l-a asociat cu binele și cu frumosul, ceea ce a făcut ca utilul să capete o valoare specifică în gândirea tradițională. Cuvintele, ca și obiectele, devin în viziunea artistului popular funcționale. Fiecare categorie folclorică reușește să nuanțeze utilitarismul într-o manieră proprie. Astfel, dacă un cântec de dragoste sau de dor își trădează intențiile moralizatoare, un cântec de jale sau de înstrăinare își va descoperi preocuparea pentru inițiativ. Esteticul i-a oferit, așadar, artistului popular calea în încercarea sa repetată de a descoperi sensuri la toate nivelurile de manifestare a realului.

Asistăm la o dublare obligatorie a coerenței de eficacitate. Întotdeauna expresia simbolică va avea în vedere legătura dintre acțiune și realitatea exprimată; dincolo de cuvinte trebuie să vedem faptele. Cuvântul nu va fi, astfel, după formula lui Jean Borella, un “simplu cuvânt”, ci el va fi, alături de gesturi, dar și de obiectele de care omul s-a înconjurat de-a lungul timpului, o modalitate de prezentificare, de actualizare a arhetipului. Omul nu contemplă lumea, ci omul trăiește lumea, printr-o participare directă la misterele sale.

Pentru omul tradițional Lumea este o formă inteligibilă ce i se dezvăluie ca o adevărată “rețea” de cauzalități, producându-se o înțelegere imediată și firească atât a ceea ce îl înconjoară, cât și a ceea ce există dincolo de el. Avem de-a face cu o adevărată trăire religioasă a Lumii, “experiența religioasă nu este o experiență de cunoaștere /.../ Ceea ce se petrece în ea este receptarea unui mesaj /.../ Nu poți, în sensul propriu, <<să cunoști comunicarea>>. /.../ Experiența religioasă este conexată <<funcției simbolice>> și anexată domeniului raționalității semnificante.”

Pornind de la această idee, vom privi înțelegerea ca pe o formă de interpretare și nu de analiză a semnelor, pentru că realitatea Lumii este de natură semantică. Cel mai important lucru pentru cunoașterea modului specific de raportare a omului arhaic la realitatea înconjurătoare, dar mai ales la realitatea percepută doar ca existentă, este sesizarea faptului că niciodată un simbol nu poate acționa singur; rolul contextului privit ca structură este determinant, iar relațiile dintre simboluri au o valoare deosebită. În cadrul procesului de cunoaștere, se ajunge la organizarea informației într-un sistem care cuprinde atât cunoștințe ce țin de o privire din exterior, cât și cele ce trimit spre o privire din interior. Doar unind cele două părți nu vom ajunge la o cunoaștere abstractă, ci la una de tip înțelegere.

Prin intermediul limbajelor-cod luate separat, dar mai ales situa-te într-un sistem controlat de intercondiționări, creatorul apelează la memoria noastră pasivă, încercând să instaureze în mintea noastră nivele de semnificație. Modul de transmitere a mesajului este de natură analitică și nu expozitivă.

Tropii, figurile, ca semne ale unui posibil mesaj, sunt purtătoarele multor semnificații transmisibile și inteligibile. În această ipostază, ele au funcția de limbaj, ceea ce înseamnă că, prin intermediul lor, se pot fixa, exprima și comunica informații semantice, estetice, afective, magice și religioase. Tropii și figurile alcătuiesc, așadar, un limbaj, iar îmbinarea lor într-un tot semnificativ conduce la construirea unui text. Structurile tropologice apar din necesitate, ele oferă

fie un sens figurat – se lucrează însă cu acele figuri de semnificare, care nu au doar o funcție expresivă, ci și una constitutivă -, fie un sens pur extensiv. Gillo Dorfles afirma că limbajul metaforei este un exemplu tipic al modului în care mentalitatea populară se raportează la stil. Ele au funcția de generalizare și de abstractizare a experienței, făcând parte, la rândul-le, dintr-un cod al comunicării.

Tropii, figurile, articulate într-o imagine sau succesiune de imagini (artistice și neartistice), devin limbaj atunci când comunică aceleași sensuri mai multor indivizi, când semnele au semnificații atât pentru emițător, cât și pentru receptor. Elementele estetice nu sunt nici secundare, nici primordiale în întregul artei populare, ele fiind integrate formei care răspunde scopului utilitar, funcției. Artă populară relevă dialectica procesului de creație, îmbinarea activităților practice cu atitudinea estetică.

Urmărind procesul transformărilor care au loc în domeniul artei populare, constatăm o unitate de stil, de viziune artistică, ce reflectă concepția despre lume, despre tradiție, dar și despre viitor a individului aparținând mediilor tradiționale. Trebuie să aducem în discuție cu obligativitate rolul sincretismului de expresie la nivelul discursurilor și textelor folclorice, deoarece, așa cum afirma și Nicoleta Coatu, el permite descoperirea relațiilor complexe ce se stabilesc între componenta poetică și cea practică în vederea “construirii” semnificațiilor și în conturarea implicațiilor funcționale.

Cea mai importantă structură tropologică prezentă la nivelul creațiilor folclorice credem că este limbajul simbolic. În acest context, simbolul nu mai poate fi privit ca un (simplu) instrument, ci el însuși devine parte a unui ansamblu semnificativ complex, cu atât mai mult cu cât suntem de acord cu ideea că simbolul nu este rezultatul unui raționament, ci al unei atitudini a individului față de lucruri, fenomene etc. Metonimia, sinecdoca, metafora, personificarea, alegoria, hiperbola, opoziția, ironia le privim ca trepte de realizare a acestui limbaj simbolic, ele înfăptuindu-se deci ca moduri tropice.

Datorită simbolului, care-l situează într-o imensă rețea de relații, omul nu se mai simte străin în Univers. Structurile simbolice oferă accesul la spiritualitate, ființare în universal și deschidere spre înțelegerea lumii. Simbolurile fundamentale condensează experiența totală a omului: religioasă, cosmică; ele făuresc o sinteză a lumii punând în lumină unitatea fundamentală a celor trei planuri: inferior, terestru și celest. “Interpretarea simbolurilor este ușa deschisă spre Marele Tot, adică drumul care duce spre lumea totală prin labirintul străfundurilor obscure ale individualității noastre”.

Fiecare simbol este în primul rând o virtualitate de multiple semnificații, care de cele mai multe ori pot fi anevoie corelate, dar pe care simbolul le actualizează în diverse contexte. Un simbol nu poate acționa singur, rolul contextului este determinant, iar relațiile dintre simboluri au o valoare deosebită. Un simbol poate apărea în diverse contexte, fiecare context în loc să provoace un proces de selectare semantică, dimpotrivă, determină procesul invers de cumulări și de însumare a sensurilor.

“Parcurend diversele contexte ce actualizează un simbol, semnificația acestuia se îmbogățește și tinde să se apropie de totalitatea virtualității sale semantice”. Prin descoperirea relațiilor ce se stabilesc între semnificații, se ajunge la descoperirea răspunsurilor, la adevăratele sensuri ce vor ajuta omul să-și stabilească locul în întreg. Acest proces de simbolizare arată că omul tradițional nu a fost interesat de simpla etichetare a cosmosului, ci și de organizarea și comunicarea cu acesta; fapt ce se realizează prin organizarea tuturor semnelor într-un sistem capabil să slujească acestui scop.

Fenomenul poate fi explicat doar prin definirea ideii de apartenență; am putea să o numim apartenență culturală într-un sens lărgit, pentru că toți suntem în fapt ființe cosmice. Doar relația aceasta directă cu modelul este cea care permite identificarea unui proces complex, cunoscut sub numele de logica simbolurilor.

În legătură cu acest proces, I. P. Culianu afirmă: “limbajul simbolurilor are funcția de a cosmiciza omul și de a antropomorfiza lumea. Simbolurile sunt un limbaj antro-po-cosmic, care permite analogii constante și omologii psiho sau fizico-cosmice. /.../ Caracteristica simbolului este nu numai de a reprezenta prelungirea unei hierofanii, ci și de a constitui el însuși o hierofanie autonomă. <<Logica simbolului>> este ilustrată de simbolismul magico-religios și confirmată în producția spontană a activității subconștiente și transconștiente a omului. Simbolul este un limbaj sau face parte dintr-un limbaj care prezintă anumite caracteristici distinctive: simultaneitate a semnificațiilor care urmăresc solidarizarea omului cu societatea și, prin aceasta, cu Cosmosul. Aceasta este funcția unificatoare a simbolului.” Făcând parte dintr-un sistem, simbolul ni se descoperă mai ușor ca purtător de sens, mai mult chiar se crede că “apartență” este cea care dă naștere sistemului de modele, de moduri acceptate de definire a experienței umanului în relația lui cu Universul.

Gândirea de tip religios, ce caracterizează mediile arhaice și tradiționale, a avut la nivelul sistemului social rolul de a face posibilă

transformarea imposibilului în posibil, a nedeterminatului în determinabil; sensul simbolic a avut un rol determinant în acest proces datorită capacității sale de selectare, făcând posibilă, deci, situarea permanentă a omului în concretețea lumii; să nu uităm că pentru omul arhaic tot ceea ce-l înconjoară este real. În acest context, mișturile, ritualurile au puterea de a crea formele cu ajutorul cărora individul poate comunica cu Absolutul.

Discursivitatea limbajului este cea care dă posibilitate gândirii să se construiască atât ca mod de exprimare, cât și ca mod de înțelegere și aceasta pentru că, în toate ansamblurile de limbaj, există o anumită grupare a elementelor expresiei. Se pune adesea întrebarea dacă gândirea comunicațională presupune existența stilului. Răspunsul este afirmativ, pentru că între semnificantul și semnificația sistemului de semne se formează un câmp semantic. Acesta reprezintă mediul în care se desfășoară, de fapt, activitatea creatoare a omului. Stilul reprezintă arta actului de semnificare. Conotația și denotația sunt două concepte ce își au un loc foarte bine determinat în acest context. Conotația se instituie pe baza unui cod precedent și nu poate fi utilizată în afara codului, decât cu condiția denotării conținutului prim. Stilurile se deosebesc între ele prin conotațiile pe care le exprimă. Stilul joacă un rol determinant în construire și decodarea mesajelor.

Simbolurile ne ajută să redescoperim realitatea și ne determină în același timp să devenim reali prin participare. Preluând teoria lui M. Eliade, am putea spune că, prin intermediul simbolurilor, vom repeta un arhetip iar prin această repetare vom "dobândi" realitate. "Un obiect sau o acțiune dobândesc o valoare și devin în același timp reale numai pentru că participă într-un fel sau altul la o realitate care le transcende /.../ semnificația, valoarea lor nu se leagă de un dat fizic brut, ci de calitatea lor de a reproduce un act primordial, de a repeta un model mitic."

Omul a fost și este o ființă culturală, tot ceea ce-l înconjoară având o justificare în planul cunoașterii; gesturile, acțiunile sale, în cea mai mare parte a lor, au referințe culturale foarte complexe. Sistemul cultural tradițional, și nu numai, apare ca un ansamblu de coduri, singurul capabil să permită realizarea acelui flux comunicațional în care putem identifica sistemul de cunoștințe caracteristic fiecărei societăți în parte.

Un rol foarte important la nivelul culturilor de tip tradițional îl au codurile nonverbale de comunicare, pentru că ele ne permit cel mai bine descifrarea modului în care individul a perceput Realitatea înconjurătoare. În interiorul acestora, o valoare deosebită o vor avea

gestualitatea și proxemica. Codurilor nonverbale le vom adăuga pe cele verbalizate și verbale. Codurile au fost cele care au permis transformarea cunoștințelor în valori. Codurile nu doar organizează datele, ci ele însele au și funcții sociale și de comunicare. Un rol determinant pentru realizarea acestor funcții îl au convenția și acordurile explicate.

Considerăm că simbolicul ar putea fi considerat el însuși un cod, alcătuit ca sistem de coduri, fiind vorba despre: codul simbolurilor universale, codul simbolurilor generale, cel al simbolurilor particulare; simboluri naturale, simboluri de identitate, simboluri sacre etc. Sistemele simbolice au avut o însemnătate deosebită în menținerea legăturilor sociale, pe de o parte, cât și în stabilirea și permanentizarea legăturilor microcosmului cu macrocosmicul. Contextul și codul au, deci, un rol foarte important în realizarea comunicării, precum și în păstrarea legăturii dintre comunicare și cunoaștere. Sistemele simbolice sunt, așadar, elementele care pot oferi o perspectivă concretă asupra modului în care membrii unei societăți dau o semnificație existenței și experienței lor.

Literatura populară ne propune să descoperim, dincolo de cuvinte, modele culturale, reprezentări simbolice ale Lumii, istoria și credințele unui neam. Toate aceste elemente le găsim formulate codificat în genuri și specii literare. De remarcat faptul că fiecare tip de cultură dispune de genuri și categorii proprii. Imaginația a jucat dintotdeauna un rol determinant la nivelul creativității spirituale, după cum am mai afirmat, există o deosebire însă între imaginile create de autorul anonim al societăților de tip tradițional și cele create de poeții moderni. Dacă în primul caz vorbim despre o funcție comunicativă dominantă, în al doilea caz vorbim despre o funcție cognitivă. Dacă în primul caz se lucrează cu semne care se identifică cu obiectul imaginat - semnul fiind consubstanțial cu referentul, procedeul fiind numit de specialiști simbolizare -, în al doilea caz avem de-a face cu procedeul numit semnificare, semnul este adus doar aparent în același plan de consacrare cu semnificantul său. Însă imaginația "este îmbibată de simbolism și continuă să trăiască din mituri și din teologii arhaice, imaginația imită modele exemplare."

Artistul poartă cu sine un model, iar prin creația sa nu face altceva decât să "instituie semne care să se apropie cât mai mult de semnificația centrală, căreia modelul interiorizat și păstrat cu rigoare canonică de artist i se conformează continuu." Satul, pădurea, arborele cosmic, muntele, apa, labirintul, păsările, animalele constituie cadrul simbolic al ideilor poetice. Vorbim despre o trăire a naturii ca formă de reintegrare a părții în întregul vieții universale. "Discursul poetic aduce în limbaj aspecte, calități, valori ale realității care nu au acces la limbajul direct descriptiv și care nu pot fi spuse

decât prin intermediul jocului complex al enunțării metaforice și al transgresării reglate a semnificațiilor uzuale a cuvintelor noastre.”

Acest lucru este vizibil și la nivelul poeziei de ritual și ceremonial care dublează gesturile și obiectele, ea participând într-o măsură foarte mare, la decodarea sensului ultim al riturilor de trecere. Aici, atât limbajele nonverbale, cât și limbajul verbal evoluează într-un cod specific. Discursul dominant al poeziei de ritual și ceremonial este construit pe un nivel conotativ, adică pe nivelul semnificațiilor metaforice și simbolice, acest tip de discurs permittându-i omului arhaic să pătrundă mai ușor în spațiul și timpul mitului. Formele, gesturile, obiectele, cuvintele creează un suport solid pentru reafirmarea și prelungirea relației om-cosmos.

Textului folcloric îi este specifică această “funcție internă a sistemului de semne”, deoarece nu se poate vorbi despre comunicare fără funcționalitatea faptului comunicabil, după cum observa Mihai Pop. Rămânerea în real avea ca scop imediat valorizarea experienței umane. Obiectele, formele, culorile, ritmurile s-au constituit în timp în adevărate sisteme eficiente care făceau posibilă dezindividualizarea mesajului și obiectivarea acestuia.

Puterea simbolurilor și a figurilor simbolice e deosebit de mare, acest lucru fiind demonstrat și de faptul că, deși mai avem la dispoziție doar puține elemente care să ne permită o adevărată reconstruire a sensurilor de bază, totuși, datorită lor ne putem apropia destul de mult de acesta. Atâta timp cât simbolurile vor rămâne vii și sensurile vor putea reînvia, vom putea să ne apropiem de acel trecut fără de care prezentul și viitorul nu sunt posibile.

Specific gândirii tradiționale este și faptul că realitatea imediată este sursa imaginarului; credem că între real și imaginar nu se poate stabili o linie de demarcație. La fel de bine realul poate fi considerat prototip pentru imaginar, precum și invers. Ni se pare important să menționăm faptul că imaginarul i s-a dezvăluit omului ca imagine. Faptul că individul i-a găsit un corespondent în realitate imediată nu a însemnat o anulare a imaginarului, ci, credem că este vorba mai degrabă de o identificare cu acesta printr-o “recuperare” a sensurilor superioare într-un plan al “banalului”. Astfel, realitatea imediată devine o formă de repetare a imaginarului, și nu invers, lucru foarte bine demonstrat de Mircea Eliade în studiile sale asupra relației dintre sacru și profan. Acest lucru este făcut posibil de faptul că realitatea imediată este și trebuie privită în primul rând ca o formă totală de reactualizare a ceea ce a fost la origine.

Totul putea deveni cognoscibil tocmai prin faptul că se reușea stabilirea de raporturi între fenomene. Omul tradițional nu a avut niciodată intenția de a domina mediul, ci pe aceea de a aparține lui.

De foarte multe ori s-a vorbit în studiile de specialitate despre funcționalitatea ultimă a oricărui act de comunicare – cu atât mai mult al celui de natură lirică -, cosmicizarea omului, doar prin realizarea acestei intenții, reușindu-se obținerea stării de armonie, despre care vorbeam mai sus. Cosmicizarea îi oferă dreptul individului de a avea acces liber la marile taine ale Universului. Vorbim, deci, despre un ritm pe care umanul trebuie să-l recunoască, să și-l însușească, să i se subordoneze, mai apoi, în totalitate, fiind singurul capabil să conducă la uniunea dintre planurile universului, dându-i posibilitatea individului să se regăsească pe sine, într-o (voită) stare de echilibru cu tot ceea ce-l înconjoară.

Comunicarea își dezvăluie, așadar, cele două funcții dominante, și anume: funcția integratoare și funcția interpretativă. Ambele funcții se realizează cu ajutorul unor mecanisme de control ce acționează asupra modului de percepție și de nominalizare a lumii înconjurătoare. A cunoaște și a simboliza înseamnă a stabili o serie întreagă de relații. Nefiind vorba despre o cunoaștere explicită, nu vom vorbi la nivelul culturilor de tip arhaic și tradițional despre forme total reflectate, ci mai ales despre o formă nereflectată, deoarece imaginile între care se stabilesc toate acele relații vin din exteriorul indivizilor. În cazul simbolizării, reflectarea nu presupune analiza elementelor, relațiile nu supun imaginile unei ordini analitice, vorbind în acest caz despre o acțiune de interpretare, așa cum am mai spus-o deja; acțiune ce nu anulează libertatea imaginilor de a intra în mai multe tipuri de relații.

Creația populară trebuie privită, așadar, ca o valorificare globală a existenței. Structural, poezia populară este o proiecție poetică a unui fapt investit cu semnificație, este un monolog sau un dialog în care simbolurile capătă valoare. Omul creează valori ca urmare a unei necesități vitale. Valorile create modifică existența umană, implicând în continuare crearea de valori noi, superioare, fapt care stă la baza progresului însuși.

Prin creație, omul a ajuns să-și cucerească o independență relativă față de mediu, să înceapă să-l cunoască și chiar să-l stăpânească. Prin limbaj, omul transformă mediul natural în mediu cultural, valorizarea jucând un rol determinant. Valorizarea constă tocmai în modul în care imaginile reușesc să construiască o rețea semnificantă și funcțională în același timp. Cultura nu reține din natură decât aspectele pe care le poate include într-o ordine simbolică și le poate transforma în semnificații.

Lumea în care trăiește omul creator este semnificantă. Pentru el problema sensului nu se pune, sensul există, se impune ca o evidență. Creatorul dintotdeauna s-a situat pe poziția unui homo sig-

nifer. Omul-creator al tuturor timpurilor este caracterizat de o conștiință simbolică "care atinge cel mai înalt nivel de funcționare o dată cu arta, religia, filosofia", după cum afirma G. Durand.

Literatura orală este parte a tradiției, de aceea ea nu poate fi interpretată decât ținând cont de toate elementele ce caracterizează o astfel de gândire. Poezia populară poate fi definită astăzi drept o categorie folclorică distinctă, nu trebuie să uităm însă că evoluția culturii populare este un fenomen deosebit de complex și că, pentru o corectă interpretare a unui text folcloric, trebuie să ținem cont nu atât de elemente strict metodologice, cât mai ales de acea ordine interioară a discursului care se subsumează total unei realități folclorice, mentalității și sensibilității colective.

Interferențele structurale și semantice sunt mult mai evidente la nivelul literaturii orale decât la cel al literaturii scrise. De asemenea, un text folcloric nu poate fi interpretat doar prin abordarea unor tehnici specifice cercetării diacronice, pentru că aici, după cum majoritatea cercetătorilor o afirmă, tipul fundamental de cercetare trebuie să fie cel sincron.

Există o evoluție a faptelor de folclor, deci și a textului folcloric, folclorul este un sistem deschis; adevăratul sens al acestui tip de text nu-l vom descoperi decât în momentul în care vom reface contextul ce a generat starea/discursul.

O Antologie de folclor din Maramureș, precum lucrarea de față, reprezintă în sine un argument merit să valideze întreaga arie a teoriilor circumscrise folcloristicii, ca și știință. În plus, folclorul din această regiune se caracterizează prin modul absolut remarcabil de a acoperi toate elementele simbolismului specific culturii populare.

Demersul era necesar, deoarece antologiile, spre diferență de culegerile de folclor, au șansa unor selecții riguroase a textelor, oferindu-ne un tablou edificator al fenomenului cultural de factură populară. Abia acesta este punctul de la care specialiștii pot generaliza, teoretiza și formula analize de substanță.

Prin publicarea acestei Antologii, Editura Ethnologica ne propune un instrument de lucru eficient, dar și o lectură agreabilă, o perspectivă inedită a folclorului maramureșean.

lector. univ. dr. Delia Suiogan

I. POEZIA OBICEIURILOR DE IARNĂ

**"Vă roiască binele,
Cum roiesc albinele"**

(V. Alecu, 1990, p. 47, l. 37)

Strămutarea Anului Nou de la începutul primăverii în timpul sărbătorilor hibernale

Înainte oricăror ingerințe administrative sau politice, obiceiurile și sărbătorile de primăvară au marcat trecerea de la un an la altul; cu alte cuvinte, în vechime a predominat calendarul agropastoral.

Sucesiunea anilor era legată de ciclurile naturii.

Vechii romani sărbătoreau Anul Nou la *Calendele lui Martie*, prilej de manifestări menite să influențeze fertilitatea ogoarelor și a animalelor. Însă, în anul 154 î. Cr., din pricina războiului lusitanilor împotriva Romei, administrația romană a impus decalarea alegerii noilor consuli cu zece luni, de la 1 martie la 1 ianuarie. Acest "accident" va fi oficializat în anul 45 î. Cr. în timpul împăratului Iulius Cezar, odată cu adoptarea calendarului iulian.

Atât colindele, cât și Plugușorul, riturile prefigurative, actele augurale și cele profilactice, incantațiile refrenelor - ar trebui interpretate din perspectiva Marii Translații a Anului Nou. "Datina colindatului a rămas fără suport real, totul desfășurându-se într-un plan simbolic" (Stancu Ilin, *Poezia obiceiurilor de iarnă*, Editura Minerva, București, 1985, p. 10).

Colindele maramureșene laice, deși performate în timpul sărbătorilor de iarnă, abundă în elemente ce sugerează exuberanța naturii. Ele sunt pline de soare, de lumină și de primăvară; cu siguranță o mare parte din ele au rădăcini precreștine și preromane (vezi și Dorin Ștef, *Miorița s-a născut în Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2005, p. 96-97).

"Cele mai multe (obiceiuri calendaristice) se leagă nemijlocit de calendarul agricol, fiind mai frecvente în perioadele de maximă activitate în munca câmpului. Prezența lor în sărbătorile de iarnă nu trebuie să surprindă, deoarece, așa cum se știe, unele din ele au fost aduse în această perioadă, la Anul Nou, odată cu strămutarea acestuia de la începutul primăverii"

(Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului, Baia Mare*, 1978, p. 48)

“Crăciunul și alte sărbători de iarnă instituite de biserica creștină s-au suprapus ciclului de sărbători hibernele precreștine, care conțineau elemente autohtone daco-getice, amestecate cu cele romane și cu influențe din mitologia greacă (venite tot pe filiera romană). Astfel, dintre fastele antice care aveau loc în preajma Anului Nou, de mare importanță era Brumalia (sărbătoarea vinului, cultul lui Dionysos, zeul grec al vegetației și al viței de vie), Satumalia (care evoca vârsta de aur a omenirii sub domnia lui Satumus Rex) și Calendele lui Ianuar (închinat lui Ianus, cel cu două fețe, una privind înainte, alta înapoi, personificând trecutul și viitorul)”

(Gabriela Căian, *Ecouri mitologice și obiceiurile țărănești legate de înnoirea anului, în Acta Musei..., II, Sighet, 2004, p. 128*)

1. Zeului Soare

Răasai Soare, mândru, roată,
Și-ncălzește lumea toată
Și iau patru bourei
Și ar și samăn cu ei
Grâu roșu de primăvară
Și răsaie până-n sară.

Da-n mijlocu grâului
Este-o masă rotilată,
Frumos, mândră, de piatră.

.....
Acolo este-o fântână.
Ape-n cofe ne-om lua
Ș-om mere tăt răorând,
Răorând frumos plouând.

Ș-om da roadă grâielor
Și dulceață viilor.

culegător: Pamfil Bilițiu;
în *Sculați, sculați boieri mari...*,
1996, p. 100, t. 60+61

Țara Codrului
rotilat – cu sensul de rotund;
a răora – a stropi (cu apă).

2. A plugarilor

Raza-i soare, *doamna*-i mare,
 Să iasă plugarii-afară,
 Să samine grâu de vară.
 Grâu roșu cu chiubelu,
 Secară cu stânjenu.
 Pă marginea unui grâu
 Este-o scară, tăt de ceară,
 Suie-on *domn* și să coboară,
 După flori de primăvară,
 La fete și la feciori
 Să le joace-n sărbători.

culegător: Pamfil Bilțiu
 de la Chifor Dulfu, 69 ani, Sălsig, 1977 (Codru);
 în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 104, t. 69.

chiubel - unitate de măsură pentru cereale;
 o măsură de patru mierțe;

stânjén - unitate de măsură pentru cereale
 sau pentru volumul lemnului așezate în stivă.

Seara de Crăciun, 24/25 decembrie

- Colindatul îl încep întotdeauna copiii mici, de 4-5 ani, care sunt însoțiți de regulă de unul din părinți și se desfășoară doar în aria vecinătății. În ceea ce le privește pe gazde, acestea țin cu orice preț să fie colindate mai întâi de băieți. (...) Colindele copiilor mici sunt scurte și glumețe.
- Colindatul sistematic, uneori casă de casă, revenea grupelor de copii mai mari (câte 4-5) constituite de regulă după criteriul vecinătății sau înrudirii.
- Cel mai interesant ca desfășurare rămâne însă colindatul celei feciorilor. În satele mai mari se constituie două sau trei cete sau «rânduri» de colindători, după criteriul teritorial. Fiecare ceată colindă însă la toate casele din sat unde există fete fecioare.

(Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare, 1978, p. 49-52)

■ Nu-i bine să colinzi vara, sau în orice anotimp în afară de postul sau sărbătorile Crăciunului și Anul Nou, până la Bobotează”.

(*Memoria*, nr. 1, 2001, p. 116)

3. Mare iarnă și-o pticat

Mare iarnă și-o pticat,
Oile tăte-o zd'erat,
Păcurar le-o auzât,
Jos la ele-o coborât
Pă scară mândră
De ceară,
Culegându-și flori
De vară;

De mânună fetelor,
De struțuț feciorilor,
De pană nevestelor.

Culegător: Vasile Latiș

Țara Lăpușului;

în *Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1980, p. 5, t. 21

păcurar (var. păcurărei, păcurăroi; păcurăraș), s.m. -

Păstor, cioban. Pentru a desemna persoana care se ocupă cu creșterea și îngrijirea oilor, cea mai frecventă noțiune utilizată în Maramureș este cea de păcurar, care provine din lat. *pecorarius*, și mai rar păstor (din lat. *pastor*).

În Maramureș, “numărul păstorilor (fără baci și strungași) variază de la cel puțin trei-patru până la 12 și în cazuri mai rare 15; media însă poate fi socotită la 6-7”.

mânună, s.f. - aici cu sensul de cunună;

pană, s.f. - floare;

Colindă / corindă

1. Cântec tradițional interpretat de cete de copii, de flăcăi sau de adulți cu prilejul sărbătorilor de iarnă. Text ceremonial integrat într-un sistem cultural, cu norme specifice, în interacțiune cu rituri, credințe

și instituții profund arhaice, precreștine. Într-o clasificare simplistă, colindele se împart în laice și religioase. Într-o tipologie complexă, colinda devine un gen amplu și diversificat: I. Colinde protocolare II. Cosmogonice III. Profesionale IV. Flăcău și fată V. Familiale VI. Despre curtea domnească VII. Edificatoare și moralizatoare VIII. Biblice și apocrife IX. Colinde-baladă X. Colinde-cântec (după M. Brătulescu, *Colinda românească*, 1981).

2. Manifestări și cântece rituale perpetuate din epoca imperială romană până în zilele noastre și răspândite la mai toate popoarele din Europa. Însă, obârșia mitologică și prescripțiile ceremoniale ("la sursele colindei descoperim mitul") și-au pierdut semnificațiile ancestrale din pricina stratului religios, de natură creștină ("Christmas carols"); astfel încât, în prezent, manifestarea e receptată drept "un protocol al relațiilor cordiale dintre generații, prilej de regroupare a comunității rurale" (M. Brătulescu).

3. *Terminologie*. "Termenul transilvănean dominant – care s-a adoptat și de către folcloristică – este cel de *colindă*; partea de nord-vest a Transilvaniei utilizează termenul *corindă*, care se mai întâlnește încorporat doar refrenului și în Zarand, Munții Apuseni, ba chiar și în jud. Sibiu. (...) Termenul *colind* cunoaște o mare răspândire în Muntenia și Dobrogea. Țara Loviștei folosește pe alocuri termenul *colindec*" (M. Brătulescu, 1981).

4. *Etimologie*. Termenul mai vechi *corindă* provine din lat. *calendae*, prin care romanii numeau primele zile ale fiecărei luni. *Calendae Ianuarii*, care marca și începutul noului an administrativ, se sărbătorea de către romani cu un fast deosebit. Manifestarea avea un puternic caracter augural: se practicau urări de sănătate și belșug, se scruta viitorul prin divinații, se schimbau daruri. (M. Brătulescu, 1981).

"Și azi, după atâtea valuri de secole, imnurile și cânturile saturnale se mai aud în Dacia, în noaptea Crăciunului, sub numele de colinde, în care ideea de opulență, de viață patriarhală și religioasă apare amestecată cu ideile de felicitare, predominante în imnurile ce se cântau de junii romani la Calendeale lui Ianuarie"

(G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice...*, 1874)

Aceeași etimologie e susținută și de P. Caraman (1931), cu precizarea că anterior saturnaliilor, care cădeau iarna, într-o epocă timpurie Anul Nou era serbat primăvara, în cinstea zeului Mars, pe atunci ocrotitor al agriculturii. Așa se explică incantațiile refrenelor de tipul *Florile dalbe, flori de măr*, care “trimite direct la calendarul roman dinaintea reformei, când Anul Nou se serba primăvara” (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989).

4. Crăciunul cel bătrân

Vine Crăciun cel bătrân
Viță verde iadăra
Cu căluțu' tăt juncân',
Cu barba tăt scuturân',
C-on tocuț de lapte-n sân,
Cu ouță-n coșerguță,
Să să deie la fătuță,
La care îs mai micuță.

Noi mai mult v-am colinda,
Da' ni-i scurtă gubuța,
Ne temem c-om îngheța.
Ne-om muta la altă casă,
C-am văzut felea pă masă
Și paharu' lângă ie
Ș-om be care cât om vre. (t. 23)

Să fii, gazdă, veselos,
C-ai ajuns Crăciun frumos
Și găzdoia veseloasă,
C-o gătat frumos pân' casă.
Pă la uși cu puști de ruji,
Pân' ferești, cu flori domnești,
Și pă masă tri oieji.
Plata noastră nu-i nimică,
Num-o fele de horincă. (t. 22)

culegător: Pamfil Bîlțiu
de la Dochia Pinte, 78 ani; Cupșeni, 1988 (Țara Lăpușului)
în *Sculați, sculați, boieri mari*, 1996, p. 78, t. 23;

gubă - haină țesută din lână, care se poartă în special iarna și pe vreme de ploaie, atât de către femei, cât și de către bărbați; această piesă de port are înfățișarea unui cojoc întors pe dos, cu blana în afară. În realitate este însă o țesătură "în tiară" (în război) din lână, la care se intercalează între rânduri, pe măsură ce se țese, șuvițe de lână (T. Bănățeanu, 1965, pag. 84). Calitățile gubei sunt foarte apreciate de ciobani, căci nu lasă să pătrundă ploaia, care se prelinge pe mițe (*idem*, pag. 87). Guba era nelipsită de la cununie: "Mirele și mireasa erau obligați să aibă *gubă*. Chiar de n-o aveau, o împrumutau, căci nu se cununa nimeni fără de *gubă*." "De obicei la nuntă se poartă numai *gube* albe (T. Bănățeanu, 1965).

toc - bute, bărbântă, puțină; vas de lemn, de obicei în forma unui trunchi de con, făcut de doage legate cu cercuri și folosit mai ales la păstrarea unor brânzeturi. Putină pentru lăpturi și brânzeturi (*cf.* T. Papahagi, 1925).

fele - măsură de ½ litri.

Crăciun

1. **Sărbătoare religioasă** de factură creștină care aniversează nașterea lui Iisus Hristos (pe 25 decembrie). În opinia cercetătorilor, la origine, sărbătoarea marca nașterea lui Mithra (cult solar), iar "creștinismul primitiv nu serba acest eveniment; apărută întâi la creștinii egipteni, dar la 6 ianuarie (...) sărbătoarea, numită Nașterea Domnului, e fixată de Biserica romană abia în pragul sec. al IV-lea, la 25 decembrie, apoi preluată și de Biserica orientală. (...) Mutarea datei a fost o strategie a Bisericii creștine pentru anihilarea cultului lui Mithra și, implicit, a Saturnaliilor. Mult timp apoi (la Vatican, până în sec. al XVIII-lea), 25 decembrie a fost începutul anului ecleziastic, echivalent cu Anul Nou." (V. Kernbach, *Dicționar de mitologie*, 1989, p. 118). "În calendarul iulian la 25 decembrie cădea solstițiu de iarnă și se spunea că este Nașterea Soarelui" (J. G. Frazer, *cf.* Kernbach). *Crăciunul* relevă numeroase reminiscențe folclorice de ordin mitologic, deoarece este sinteza tuturor solemnităților, cutumelor, superstițiilor și riturilor ciclului păgân al sărbătorilor de iarnă, consacrate cultului soarelui și, totodată, cultului morților (P. Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă*, 1931).

2. Personaj mitofolcloric. "Divinitate mitofolclorică românească" (V. Kernbach, 1989). "Semidivinitate arhaică sau semidivinitate creștinizată" (R. Vulcănescu, 1987, p. 329). Nume de personaj autonom, cu alură de divinitate antronomorfă, mai mult decât simplă personificare a sărbătorii, ulterior răspândit în onomastica de familie. Uneori numele său pare să acopere o divinitate arhaică, din categoria Moșilor, adică a strămoșilor arhetipali (Kernbach, 1989). "Este înfățișat printr-un strămoș de o vârstă nedeterminată, pe chipul căruia timpul a încremenit - o fizionomie de mască milenară. Ca semidivinitate arhaică, decăzută din rangul și funcțiunea inițială de zeu gerontocrat, în perioada daco-romană a fost receptat și transformat în galeria de pseudosfinți tolerați de creștinismul primitiv, pentru că prin structura și funcțiunea lui nu tulbura, ci mai degrabă facilita înțelegerea noii religii în plină ascensiune social istorică." (R. Vulcănescu, *Mitologia română*, 1987). Conform indexului tipologic al colindelor (M. Brătulescu, 1981), "Crăciun și Crăciuneasa" aparține tipului 169 și 169a.

5. Scoală gazdă din pătuț

Scoală gazdă din pătuț
 Și ne dă un colăcuț
 Că mămuca n-o făcut,
 Foc în vatră n-o avut,
 Sătă deasă n-o avut.

Când sătă și-o căpătat
 Covata i s-o crăpat.
 Ș-o sfădit mama pă tata
 De ce n-o tomnit covata;
 Când covata o tomnit
 Cuptoriu i s-o urnit;
 Când cuptoriu o liptit
 Anu Nou o și sosit.

Să ajungeți multe sări
 Ca sara din ia' sară
 Și ca zâua de mâni.

culegător: Petre Lenghel Izanu
 Dragomirești (Țara Maramureșului)
 în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 17, t. 50
 a tomni - a repara;

“Când se pregătesc bucatele pentru sărbători, din primul aluat se face un colac numit stolnic, care nu se umple cu nimic și care este împodobit cu diferite motive făcute tot din aluat. Picioarele mesei pe care este așezat stolnicul se leagă cu un lanț pentru ca toți membrii familiei să țină unul la altul, să fie uniți, cum sunt și picioarele mesei”.

(Calendarul Maramureșului, 1980, p. 9)

6. Păcurarul sătul de oi

Colo jos, colo mai jos
Oi linoi, linoi, Iăr Doamne
 Ce turme de oi s-o scos
 Pă rătuțu cel frumos!

- Da la turmă cine-și umblă?
- Umblă-și Lariu, păcurariu,
 C-on topor încolțurat,
 C-on fluier înverigat.

- Lăsa-v-oi la lupu oi.
 De când umblu după voi
 Tăt am albit ca și voi.

Strigă-o oaie pistrioară:
 - Nu ne lăsa nici pă noi
 Iară noi te-om dărui
 La Crăciun c-on suman bun,
 La Păștiță cu jintiță,
 La Sângeorz c-on miel frumos,
 La Ispas c-on bulz de caș.

culegător: Pamfil Bilțiu
 de la Florica Druță, 63 ani; Orțița, 1981 (Codru)
 în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 129, t. 111.

rât - câmp necosit; cosalău, fânaț;

pistrioaie - (despre oi) albă cu puncte negre;

suman - haină lungă confecționată din postav gros;

jintiță - produs lactat preparat din încălzirea lentă a zerului
 provenit de la scurgerea cașului;

7. Merele căpătate de la Soare

Măruț rămuratu
De mere-ncărcatu.

Sfânt Soare lucea,
Poamile-și cocea,
Vântu' clătinea,
Merele ptica.

Boierii vine
Și le culeje
Și le trimite
Pă ușe de rai,
La fată de crai.

Luna-n drum le-o stat
Frumos i-o-ntrebat:
- Ce v-ați căpătat?
- Mere-am căpătat
De la Sfântu' Soare
Cu mare rugare,
'N coate și-n jenunte,
P-on vârful de munte.

culegător: Pamfil Bilțiu
de la Carolina Mureșan, 63 ani; Mănău, 1987 (Codru)
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 91, t. 45.

8. Doamna curților

Înaintea iestor curț
Sunt tri rânduri de pomuț;
Înaintea pomilor
Șăde doamna curților
Cu turma oițelor,
C-on pahar de zin a mână,
Tăt întină și suspină.

Pă toarta paharului
Scisă-i raza Soarelui;
De unde țâne cu mâna
Scisă-i raza și lumnina
Și de unde be din el
Scrisu-i on luceferel.

Când întină și sustină
Oile s-adună-n stână
Și le numără pă tăte
Și le bagă-n cer pă noapte.

culegător: Ion Zubașcu

Țara Maramureșului;

în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 1, t. 8.

9. Colinda fetei de măritat (Zâna zorilor)

La luncile Soarelui
Florile dalbe de măr,
 La fântâna corbului,
 Grele ploi că au plouat,
 Luncile ni le-au spălat.
 Apoi soare-au răsărit,
 Flori frumoase-au înflorit.

Fetele cum auziră,
 După flori se pogorâră.
 Le rupea și le-alegea,
 Luncile le sărăcea:
 Cele mari cu brațurile,
 Cele mici mai puținele.

Când feciorii le văzură,
 Pân' la ele de fugiră.
 "Noroc bun" că le zicea
 Și de mână le prindea,
 Și în dor le dezmierda.
 Da' pe fata ce mai albă
 Un fecior așa o-ntreabă:
 - De ești fată de măritat
 Mă primești tu la pețit?

Fata-n față rumenea
 Și feciorului grăia:
 - De când mama m-o făcut

A iubi eu n-am știut.
 Apoi zic, să fii fecior,
 Cui i-oi spune al meu dor?
 Că nu-i om pe-acest pământ
 Să mă scoată din cuvânt,
 Pe picior să mă calce,
 Mâna-n sân să mi-o bage,
 Fața-mi albă să mi-o sărute,
 Ochii-mi negri să se uite.

Cel fecior se minuna
 Și pe fată o-ntreba:
 - Mă-ta unde te-o făcut,
 De-a iubi n-ai învățat?
 Și ești dulce feciorilor,
 Ca nucile coconilor,
 Ca vinul bătrânilor.
 Apoi fata-i răspundea:
 - M-a făcut măicuța mea
 În strunguța oilor,
 Tot la câmpul florilor.

- Să fii, fată, bucuroasă
 De colinda ast' frumoasă.
 O-nchinăm cu sănătate,
 Pe la gazde, pe la toate.
 Colinduța-i atâta,
 Pe gazdă Domnul trăia'.

culegător: Ion Bârlea

de la Ion Cupcea, Călinești (Țara Maramureșului);
 în *Literatură populară din Maramureș*, I, EPT, 1968 (1924), p.
 168-169, t. 32;

MOTIVUL MĂRULUI

În colindele maramureșene apare frecvent refrenul “Flori dalbe de măr”, cu formula prescurtată “Flori dalbe” sau “Lerului și-a mărului”, respectiv “Hai lin, hai lăr și flori de măr”. Dovezile documentelor folclorice denotă rolul major pe care mărul l-a jucat în angrenajul obiceiurilor și riturilor de primăvară. Și nu este lipsit de interes faptul că perioada de înflorire a merilor coincide cu demararea muncilor agricole (prima brazdă trasă cu plugul în ogor), dar și cu obiceiul pastoral de însâmbrire, urmat de procesiunea transumanței (aprilie-mai). Nu este exclus ca momentul înfloririi merilor să fi stat la baza declanșării acestor procese agropastorale specifice noului ciclu vegetal și anual; sau chiar să fi existat o anume sărbătoare legată de *înflorirea mărului*, însoțită de practici magice. În opinia lui Traian Herseni, înflorirea mărului este semnul precis pentru cultivator dacă roadele vor fi slabe sau bogate, iar refrenul *Florile dalbe de măr* a fost la origine o formulă de incantație, de provocare a primăverii (Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 198). Însă, marea translație a Anului Nou la Calendele lui Ianuarie și-a pus amprenta și asupra *sărbătorii mărului* care, dintr-o realitate etnografică, s-a transformat într-un mesaj plasat pe un alt palier simbolic, virtual, ceea ce a permis o altă gamă de interpretări. Astfel, același T. Herseni, pornind de la premisa faptului că merele nu se strică iarna, consideră că acest aspect a facilitat, precum în cazul bradului verde, asocierea mărului cu ideea de nemurire, alături de alte simboluri similare.

10. Pețitorii

Fiică mică de-mpăratu,
Florile dalbe
Dimineață te-ai sculat,
Te-ai lăut, te-ai pieptănat,
Cofă-n mână ai luat.
Pă poduțu' fântânii
Ai văzut ceva viin',
Tri voinici cu tri cai murgi.
- Du-te fiicuță acasă,

Pune grâu roșu pă masă
Și colacu în fereastră,
Că or vini pețitori
Și te-or duce păstă zări.
Unde-i vide ciunji uscaț
Gândi-i că-s a tăi frați;
Unde-i vide ciuji păliți
Gândi-i că ți-s părinți.

culegător: Pamfil Bilițiu,
de la Marița Grigor, 40 ani, Chiuzbaia, 1982;
în *Sculați, sculați...*, 1986, p. 170, t. 186

11. Colindă din timpul războiului

Bradule, molid frumos,
Apleacă-ț tu vîrvu-n jos,
Să mă sui pă creanga ta,
Să mă uit în țara mea,
Să-m văd satu și moșia,
Copilașii și soțîia.

Copilașii mei fac bine,
Stau la masă, mîncă pîne
Și-ntreabă pe mamă-sa:
- Unde-i, mamă, tatica?
- Tatica-i dus la război.
- Când vine, mamă, -napoi?
- Poate az', sau poate mîne,
Poate-a vini pînă-i lume.
- Tatica de n-a vini,
Tată cine ne va fi?
- La plop cu frunza lată
Voi cota eu altă tată.
- De ne-ai cota taț' o sută,
Ca tata nu ne sărută.
De ne-ai căta taț' o mie,
Nu-i ca tătuca dintâie.

culegător: Pamfil Bilțiu,
de la Iuliana Lung, 65 ani, Săliște, 1986,
în Sculați, sculați..., 1996, p. 303, t. 423.
Notă: "O zăceau nevestele tinere care aveau
bărbați duși pă front".

12. Colinda Cerbului

Mândru-și cântă cerbu-n codru,
Mândru-și cântă de nu-i modru.

Vânătorii s-o sculatu,
Pușca-n mână și-o luatu,
După cerb și-o alergatu,
Sus în munte l-o aflu.

- Stai, fărta, nu mă-mpușca,
Lasă-mi mie viața,
Că nu-s fiara fiarelor,
Că-s vătafu oilor,
De pe vârful munților,
Munților, cărunților.

culegător: Gheorghe Gh. Pop,
de la Maria Ardelean, 18 ani, Vadu Izei, 1974,
în *Folclor muzical*, 1982, p. 167, t. 175.

- Despre **cultul cerbului**, Romulus Vulcănescu (1987) afirmă că acesta "își trage originea daco-romană dintr-un cult carpatic și unul celtic", intrat apoi în "etnogeneza dacă" (R. Vulcănescu, *Mitologia română*, 1987, p. 509).
- "Colindatul tradițional a fost tot timpul însoțit de colindători mascați în cerb (...). Cerbul este ucis și învie în bucuria asistenței. În acest scenariu al morții și al învierii, cerbul simbolizează reînnoirea ciclică a naturii, renașterea regnului animal o dată cu cel vegetal" (idem, p. 511).
- Mihai Pop (1976) investighează sensul străvechi al acestei "minunate legende păstrate în corindă", formulând ipoteza conform căreia "corinda perpetuează până azi un *mit de inițiere*" al vânătorilor (Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, 1976, p. 52).
- În *Colinda Cerbului*, "vânătoarea rămâne întotdeauna suspendată la stadiul de intenție", ceea ce întărește caracterul ritualic și inițiativ (P. Bîlțiu, studiu introductiv la *Sculați, sculați...*, 1996, p. 24).

13. Darurile colindătorilor

Pă drănița fântânița
Florile dalbe
 Este-on struț de busuioc.
 Bosâiocu' l-om ciunta
 La gazdă i-om corinda
 Să vedem că ce ne-a da.

Colacu di pă masă
 Și pă fiica ce frumoasă.

Noi cu ale nu om mere
 Făr-on oticău de mere;
 Făr-on oticău de nuci
 C-alea li-s mai dragi la prunci.

culegător: Pamfil Bilțiu
 de la Rozalia Iloc, 52 ani, Bicz, 1982 (Codru)
 în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 177, t. 200

oticău - unitate de măsură echivalentă cu 5 kg;

struț - buchet de flori (frunze mari sau pene) care se pun la
 pălăria mirelui, a feciorilor, se leagă în vârful steagului de
 nuntă și chiar în vârful unei construcții noi;

a ciunta - a tăia;

14. Mulțămitură după colindă (Stărostitul colacului)

Noi umblăm cântând, corindând,
Gazda bine s-o fost gătind,
Cu mese întinsă,
Cu făclii aprinsă,
Cu scaune pângă dânsa.
Pă noi bine ne primiră
C-on colac mândru de grâu.

.....
Da noi când vedem colacu aiesta
Gândim că-i stogu cu fața.
Stogu cu fața nu poate fi
Că tulnicele și paieile nu-s aci.
Da' să sculă jupânu gazdă
în zori,
Și-n cântători,
Și-o ciocănit pe la cheotori,
Marsă-n grajdurile sale,
Scoasă opt juninci cu coarne
lungi,
La buză aurit,
La picioare potcoviț.
Marsă-n câmpul Rusalimului,
Trasă brazdă neagră,
Răvarsă grâu roșu,
Ploaie tropote,
Soarele luce,
La gazdă bine-i păre.

.....
(După ce feciorul a terminat de
tăiat colacul, continuă:)

la' uite-n cornu mesî,
leste-o scumpă de oiagă,
Care și mie mi-i dragă,
Acoperită cu flori de mac,
Care-i bună de leac.
Crâșmariu nu-i de omenie,
Că ne dă numai leșie.
Asta-i făcută cu miere,
Care-i pe-a noastră plăcere.

Să trăiești dalbă coconiță
C-un struț mândru de sâniță!
Dumnezo te ducă-n rai
Cu tăt neamu care-l ai.
Șî pă mine lângă tine,
Ș-acolo să trăim bine.
Da de mi-i ști mulțami
Tri și patru îi dobândi.
De nu mi-i ști mulțami
Lasă pălincuța aci.

(Fata gazdei răspunde:)
D-apoi io nu ți-oi ști zâce,
Că io-s o fată sângure
Șî mă tem că nu ți-oi pute.
Mulțamască-ț spicu grâului
Din mijlocul stogului
Șî spicu secării
Din marginea țării...
Să trăiți, s-aveți noroc.

culegător: Dumitru Pop
de la Ion Ardelean, 71 ani, Asuaju de Jos, 1974;
în *Folclor...*, 1978, p. 367-368, t. 434.

stog – snopi de grâu așezați vertical;

oiagă (var. uiagă, iagă, dim. leguță) – sticlă; făcută din sticlă.

II. FOLCLORUL OBICEIURILOR DE PESTE AN

Noaptea de Anul Nou, 31 decembrie / 1 ianuarie

- “Din seara de Anul Nou până a doua zi, nu se stinge lumina în casă.”
- “Către miezul nopții se puneau lemne, în picioare, lângă perețe, pentru fiecare membru al familiei, într-o cameră unde nu se prea umbla; dacă vreunul cade până dimineața, nu-i de bine.”
- “Să nu dormi în noaptea de Anul Nou; cine doarme, va fi somnuros tot anul; să nu plângi, că-i plânge tot anul”.
- “În dimineața de Anul Nou oamenii se spală cu apă neîncepută pusă într-un talger în care s-a pus un ban de argint și o crenguță de brad, “să fii căutat, iubit ca banu și frumos, tânăr ca bradu”, în anul care urmează”.

(Calendarul Maramureșului, 1980, p. 9-10)

- “În noaptea de Anul Nou fetele adună pospan, îl fac struț și îl duc la râu, îl leagă de mal și îl aruncă în apă. Dacă peste noapte îngheață și se prinde de el gheața, fata va avea un soț bogat, dacă nu, va avea un soț sărac”.
- “Tot în acea noapte, dacă e cer senin, fetele ies în ogradă și numără nouă stele pe cer; cum va fi a noua stea (strălucitoare sau mai puțin strălucitoare) așa va fi și ursitul.”

(Calendar..., 1980, p. 120-123)

*

“Sărbătoarea de Anul Nou este o sărbătoare ciclică. Începe în ajunul Crăciunului, adică în ajunul zilei de 25 decembrie, și se sfârșește în 6 ianuarie.”

“Fiind «o zi la anul», un «festum incipium», Anul Nou, adică cele 12 zile, sunt o prefigurare a întregului an viitor”.

(Mihai Pop, Anul Nou, lectura unui discurs ceremonial, 1975)

Boboteaza. 6 ianuarie

- “Între Anul Nou și Bobotează, preotul umblă cu crucea. (...) Cu două trei case înaintea preotului vin copiii cu Tiralexa:

Tiralexa, Doamne,
Grâu de primăvară
Și-n pod și-n cămară
Și pe prisp-afară.
Noi strigăm pă sub butuci
Să ne dați vreo două nuci;
Noi strigăm pă sub podele
Să ne dați vreo două mere.

*După ce primesc darurile,
copiii mulțumesc urând:*
Câți cărbuni în vatră
Atâția pețitori la fată;
Câte pene pe cocoș
Atâția copii frumoși”.

(*Memoria ethnologica*,
nr. 1, 2001, p. 21-23)

- “La Bobotează afumăm grajdurile cu tămâie, pân-ce să dee Dumnedzău roade în bucate. Apoi la Bobotează, sara de agiun, doi coconi ai căsî, o bărbatu căsî dacă nu-s coconi, apoi au colacu în mână și cu lumină aprinsă înconjură casa de trei ori și străgă: Kir Alexa, Doamne, / Grâu de primăvară / Și-n pod și-n cămară”.

(*Tache Papahagi, Graiul...*, 1925, p. 163, t. DXXV,
de la Maria Mununari, 76 ani; Mara, 1920)

- “Obiceiul (Chiralesa) se desfășoară pe o arie zonală limitată cuprinzând frecvent satele din Maramureș și Țara Crișului, cu o prezență notabilă în nordul Moldovei și difuzată în diferite puncte în Transilvania. Deși de esență laică, precreștină, numele își are etimonul de la grecescul *kiriem elesion*, cântec bisericesc pe care poporul l-a auzit pe vremea când se oficia în limba greacă”.

(*Germina Comanici, Radu Octavian Maier, Obiceiuri la încheierea ciclului sărbătoresc al pragului anului nou, în Acta Musei...*, II, 2004, p. 121)

- “În dimineața de Bobotează fetele, dar nu numai, se spală pe față cu apă neîncepută, proaspăt scoasă din fântână, pentru a fi frumoase și curate”.
- “În noaptea de Bobotează, pă la douăsprezece fix mereu feciori și bărbați și se scăldau în râu în ptelea goală, să n-ai bube și boli tăt anu...”

(*Memoria ethnologica*, nr. 1, 2001, p. 21-23)

Alte sărbători de peste an

- **7 ianuarie. Sântion.** Se face vergelul.
- **24 februarie. Dragobetele.** Cap de primăvară. Se nuntesc păsările.
- **1 martie. Mărțișorul.** Obicei vechi, păstrat până astăzi. Un bănuț de aur sau argint atârnat de o împletitură de fire albe și roșii, căpătate în dar. Se purta până la vederea primului porumbrel ori păducel, ori pom înflorit de care se agăța spunând:

Porumbrar mândru-nflorit,
Eu să siu floare-nflorită
De tătă lumea-ndrăgită.

Și se lăsa acolo. Ultima parte a tradiției s-a pierdut, deși nici bănuțul nu mai este din aur sau argint
(*Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 58-59).

- **1-9 martie. Babele.**
- **10 martie. Moșii de primăvară.**
- **25 martie. Blagoveștenia** (Buna Vestire). Dezleagă limba păsărilor. “Este prima mare sărbătoare de primăvară”.

“În această zi, se curăță grădinile și se fac focuri din resturi vegetale în grădini. Tot acum, femeile înconjoară grădina și casa cu un lanț înroșit în foc, cu o secure și o bucată de cauciuc în mână ca o făclie. Se “tămâia” întreaga livadă”. “Femeia lovește pomii și zice: “De ce ai făcut anul trecut numai două mere? Să faci mai multe anul acesta” sau ca să rodească pomii erau loviți cu un topor și se zicea: “Măi pomule, îi fa poame la primăvară ori nu? Dacă nu, te tai””. “În această perioadă cântă prima dată cucul. Se crede că este bine să ai bani asupra ta când auzi cucul cântând întâia oară”.

(Ioano Dăncuș, *Obiceiuri de primăvară și vară în Maramureș*, în *Acta Musei...*, II, 2004, p. 135)

■ “Un obicei e că în zăua de Blagoveștenii tăte jigăniile și tăți zermii ies din pământ; d-apoi pântru asta tăt omu treabă a-mpuți cu ai (usturoi) pă la grajduri, la staul, la căși și afuma cu tămâie”.

(Tache Papahagi, *Graiul...*, 1925, p. 161; de la Teodor Cicio, 74 ani, Budești, 1923)

■ **Paștile.** După V. Kernbach (1989): Sărbătoare religioasă, mozaică și creștină, care se ține primăvara, la date apropiate, atât în iudaism cât și în creștinism. În esență, ambele sărbători conțin ecouri îndepărtate din cultul arhaic al primăverii. ? După R. Vulcănescu (1987), în tradiția românească există o sărbătoare specifică: *Paștele blajinilor* sau *Paștele rohnanilor*, sărbătoare care alcătuia în trecut un complex de rituri și practici din care s-au păstrat numai relice etnografice și reminiscențe folclorice: prima luni după Duminica Tomei, care era de fapt Lunea Morților, consacrată pomenirii pascale a căpătat cu timpul numele de *Paștele morților*. La acest pseudo-Paști femeile se duceau la cimitir, boceau la morminte, împărțeau pomeni peste morminte, ouă roșii și colăcei (p.264). ? În Maramureș, exista tradiția ca în ziua de *Paști* (ce cade de fiecare dată duminică) oamenii să se spele pe față, dimineața, dintr-un vas cu apă în care s-a pus un bănuț de argint, un ou roșu și un fir de urzică. După ce în cursul nopții are loc slujba de înviere, dimineața toți oamenii din sat se duc la biserică purtând coșuri pline cu bucate, spre a fi sfințite de preot (ouă roșii, pască din făina cea mai bună, o sticlă de vin de casă, urdă de vacă sau oaie, sare, tămâie, șuncă de porc...). Specific și astăzi sărbătorii de *Paști* este sacrificiul mieilor; însă acesta și-a pierdut caracterul ritualic, fiind săvârșit, fără prea multe formalități, în locuri special amenajate din târguri de animale sau piețe, de către persoane autorizate în acest sens. Un alt element specific este încondeierea ouălor, care a devenit cu timpul o adevărată artă. Cert este faptul că acest “praznic creștin” s-a suprapus peste vechile rituri prilejuite de sărbătorile de primăvară (aprilie-mai), când, în vechime, se sărbătorea cu fast și rituri specifice (agropastorale) debutul unui nou ciclu vegetal.

■ **23 aprilie. Sângeorzul.** (Sfântul Gheorghe). Începe Anul Pastoral.

În Maramureș, “obiceiul Sângeorzului, generalizat în toate satele, are ca element esențial stropitul cu apă, încadrându-se în categoria riturilor de fertilitate și fecunditate (...). Porțile maramureșene se împodobesc de Sângeorz cu ramuri de mesteacăn înfrunzite, semn al mării sărbători a primăverii” (Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport-Turism, București, 1986).

În categoria obiceiurilor de primăvară intră și cele legate de **păstorit** (ruptu sterpelor, focul viu etc.):

- **“La o săptămână după Sân-Georz, dacă strângem stâna laolaltă (...) apoi merem la munte; apoi, când rupem sterpele, băgăm oile după strungi și le afumăm”. “Atunci când fac stânile, se cheamă mulsu’ măsurii. Atunci se măsoară laptele, care cât are, sau cu litra, sau cu găleata. Atunci mere și popa și face slujbă pă ele și le stropea cu apă sfințită”**

(relatări consemnate de T. Papahagi, 1925)

- **20 mai. Ispasul.**

■ **Armindenul.** “În luna iunie, tinerii plecau în pădure, în munte, și tăiau cel mai înalt copac (brad sau fag), pe care-l puteau aduce ei pe umeri. Îl curățau de crengi, dar la vârf îi lăseau câteva pe care le împleteau. *Armindenul* (așa se numește și obiceiul și lemnul) era ridicat, până la prânz, în centrul satului. Pe tulpină se puneau cununi de flori, cununi cu spice de grâu. Urma o întrecere a tinerilor care se adunau și puneau uneori pariuri, câștigând cel care putea să se urce până sus.

În sâmbăta premergătoare Armindenului, din fiecare familie pleca cineva să aducă câte un mestecăn tânăr și crengi înfrunzite de tei. În zori, mult înainte de răsăritul soarelui, când abia se înălța Luceafărul de ziuă și roua nu a fost “smintită de lumină”, fiecare gospodar punea mestecănelul la poartă și crengi de tei la streșinile casei și ale șurii. Apoi își împodobeau interiorul casei cu flori de iasomie și tei”.

(Calendarul Maramureșului, Baia Mare, 1980, p. 82)

- **24 iunie. Sânzâienele.**

- **14 septembrie. Ziua Crucii.** Sărbătoare religioasă creștină care se suprapune cu sfârșitul anului pastoral și coborârea oilor de la munte. “Reîntoarcerea la țară, din munte, se face cam pe la mijlocul lui septembrie, când urmează răscolul oilor, adică desfacerea tovărășiei” (I. Bârlea, 1968).

- **26 octombrie. Sânmedru.**

- **30 noiembrie. Sântandrei** (Indrei. Îndrelușa). “În dzua de Îndrelușa apoi fac turtucă de făină de grâu cu mniere. O frământă, o coc în vatră și o mănă sara când să culcă fetele – că dzua de Îndrelușa nu mănă nimică, agiună - ca să vadă cine i-a hi bărbatu” (T. Papahagi, 1925, t. DXXII).

- Toamna și iarna se țineau **șezători** pentru torsul cânepii și a lăunii; se organizau clăci pentru dusul gunoiului, pentru desfăcutul porumbului.

- **6 decembrie. Sânnicoară.**

III. FOLCLORUL OBICEIURILOR FAMILIALE

A. Nașterea

*"Nani, nani, pui de pește,
Că mama cu greu te crește"*

Cântece de leagăn

15. * * *

Haia, liulea, pușor,
Să crești mare, mărișor,
Să sii mamei de-ajutor.
Mamei de-ajutor în casă,
Tatii de-ajutor la coasă.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Maria Ștețcu, 44 ani, Borșa
în *Poezii populare...*, 1990, p. 4, t. 7.

16. * * *

Nani, nani, puiu mamei,
Că mama te-a legăna,
Voinicel mare ti-i fa'.
Te-oi legăna c-un picior
Șliți-oi doini binișor.
Să crești mare și viteaz
Fără lacrimi pă obraz.
Să sii cum mama ți-a spune,
Voinicel mare pă lume.
Să sii ca floare-ntre flori
Voinicel între feciori.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ileana Roman, 53 ani, Borșa
în *Poezii populare...*, 1990, p. 5, t. 8.

17. * * *

Nani, nani, pui de pește,
 Că mama cu greu te crește,
 Și te pune-n pene bune
 Și te scoate sus la lume.
 Și ți-a da lumea pă mână
 Să te ții de-i si stăpân;
 Lumea pă mână ți-a da
 Să te ții, voinic, de ea.

culegător: Petre Lenghel Izanu
 în *Calendar*, 1980, p. 17, t. 51.

18. * * *

Să n-am prunc de legănat
 Mi-aș trăi tăt cu bănat;
 Să n-am prunc de ciupăit
 De dor m-aș si prăpădit.
 D'așă am un pruncuț drag,
 Pentru el acasă trag.
 Poți ave bani și moșie,
 Fără prunci casa-i pustie;
 De-aș si cât de supărată
 Pruncu mamii mă desfată.

culegător: Nicoară Timiș,
 în *Calendar*, 1980, p. 17, t. 54;
a ciupăi - a îmbăia copilul; **ciupă** - scaldă copilului.

19. * * *

Haia, haia, cu mama,
 Că mama te-a legăna;
 Haia, haia și te-abuă
 Până mâni de cătră zuă;
 Și-apoi haia și te-așază
 Până s-a fa' dimineață.

culegător: P. Lenghel Izanu,
 în *Calendar*, 1980, p. 18, t. 60.

20. * * *

Liu, liu, liu, liu, pui de domn,
 Mult te leagăn și n-ai somn.
 Liu, liu, liu, liu, pui de crai,
 Mult te leagăn și somn n-ai.
 Legănându-te pe tine
 Mult lucru mie-mi rămâne:
 Și de iarnă și de vară,
 De toamnă, de primăvară,
 Și din casă și de-afară.
 Liu, liu, liu, liu, cu mama
 Culcă-te și nu zd'era,
 Ți-oi hori, te-oi dezmierda,
 Să crești mare ca bradu,
 Mândru ca rujmalinu;
 Să sii mare ca un fag
 Și la fete fecior drag.

culegător: P. Lenghel Izanu,
 în *Calendar*, 1980, p. 18, t. 61.

- “Casa copilului (placenta) se îngroapă sub masă, noul născut să nu se despartă de locul strămoșesc” (*Calendar*, 1980, p. 34).
- “După ce se naștea copilul, i se pune în apa în care era ciupăit prima dată un clopoțel de alamă, ca noul născut să cânte frumos, să aibă glas. Se pune și un ban de argint, să fie copilul curat ca argintul” (*Calendar*, 1980, p. 17).
- “Când se naștea un fecior, bătrânii spuneau că «râd cheotorile la casă», pentru că feciorii aduc noroc...; în schimb, când se naștea o fată se spune că «plâng cheotorile la casă», pentru că fetele aduc sărăcie”.
- “Noului născut i se pune în mână un bănuț de argint, ca să nu se deoache; cei ce se vor mira se vor mira pe bănuț și nu pe copil.”
- “Vreme de șase săptămâni după naștere, orice străin care intra în casă, la plecare trebuia să lase pe leagăn «somn și țâță», adică o «scămucă» din haina pe care o purta, albă pe cât posibil, ca să nu se sperie copilul” (Dumitru Pop, în *Folclor din zona Codrului*, 1978, p. 33-34).

B. Ceremonialul nupțial

*"La masa galbenă,
Boierii s-adună.
Beu, mulătuescu,
De lume grăiescu."
(Calendar, 1980, t. 14)*

21. Orație de nuntă

"La masa galbenă,
Boierii s-adună.
Beu, mulătuescu,
De lume grăiescu."
(Calendar, 1980, t.14)

Onorată adunare,
Gazdelor, vă cer iertare,
Prietenilor, ascultare,
Ca să-mi dau o cuvântare.
Iubiți oaspeți prea stimați,
Și chemați și nechemați,
Toți cu dragoste frățască
Am venit la această casă.

.....
Craiul nostru împărat
Dimineată s-o sculat
Fața albă a spălat,
Chică neagră a peptănat,
În straie s-a îmbrăcat,
Lui Dumnezeu s-a rugat,
Trâmbița-n mână a luat
Și cu trâmbița a sunat ;
Multă oaste s-a adunat :
Două sute grăniceri,
O sută feciori boieri,
De cei mari, de generali,
Generali de lângă mare,
De unde soarele răsare,
Și în răsărit de soare
Am plecat la vânătoare.
Și am mers ca para-n vânt,
Cu semne de pe pământ.
Caii parcă n-au stătut,
Potcoavele le-au pierdut.
Și apoi ne-am lăsat mai jos,
Pe un deluț frumos.
Alergarăm de vânărăm

Pe codri cu fagi,
Munții cu bogaji,
Vâlcelele cu viorelele
Și satele cu fetele.
Când am fost la loc mijloc
Stătu oastea toată-n loc.
Găsirăm o urmă de fiară,
O zână plină de pază.
Și toată lumea în loc stară
Și bine se cugetară.
Unii ziseră că-i urmă de zână
Să fie a craiului împreună.
Și așa se închipuiră,
Și se mai găsiră
Alți vânători,
Mai cunoscători,
Care ziseră că-i urmă de
căprioară,
Să fie a craiului nostru soțioară.
Atunci craiul lăsa toate
Și adunară a sale gloate.
.....
Noi suntem soli împărătești,
Cu brânele voinicești,
Cu curele husărești
Și cu cizme căzăcești,
Bună veste vă aducem:
Noi împărăteasa o căutăm,
Că al nostru tânăr împărat,
Plin de minte și de sfat,
Pe noi ne-a mânat din sat în sat,
Ca cu toții să pornim
Și la curțile dumneavoastră să
venim
Florica cea frumoasă
S-o ducem la el acasă
Și să-i fie lui mireasă.

culegător: Dumintru Pop
de la Vasile Pop, 20 ani, Băsești, 1943 (manuscris)
în *Folclor din zona Codrului*, 1978, p. 278-280, text 335.

Nunta

“Regulile în virtutea cărora se stabilesc căsătoriile și funcționează relațiile matrimoniale își găsesc expresii clare într-o serie de acte și gesturi din timpul nunții în numeroase adagii. Nunta se desfășoară separat la casa miresii și la casa mirelui, cu invitați proprii pentru fiecare neam. Mirii se întâlnesc ceremonial numai la săvârșirea cununiei, după care mireasa, pe baza regulilor de virilocalitate este dusă la casa mirelui. Despărțirea miresii de neamul ei se exprimă clar prin dans, prin ceea ce se cheamă *jocul miresii*. La intrarea în casa mirelui, mireasa este întâmpinată prin aruncarea cu grâu și printr-o urare în stil de incantație. În timpul desfășurării ceremonialului, care în general durează trei zile, cele două neamuri ce s-au încuscrit schimbă nu numai formule de politețe îndătinat și urări pentru cei căsătoriți, ci și aprecieri reciproce asupra neamurilor” (Mihai Pop, cuv. înainte în *Antologie...*, 1980, p. 10).

22. Cântec de fată

Focu bată, bine-i fată
Pângă ce ce-i măritată.
Măritată încă-i bine,
Da' nu sie după cine;
Măritată nu-i rău tare,
Da' nu sie după care.

Focu bată, bine mi-i,
Nu știu până când mi-a si;
Focu bată mult mi-i bine
Că nu-mi stă gându la nime;
La cine mi-o stat mintea
Dusu-s-o de p-aicea;
La care gându mi-o stat
Cătunește la-mpărat.

culegător: Petre Lenghel Izanu
în *Poezii și povești din Maramureș*, 1985, p. 508, t. 830
a cătuni - a-și satisface stagiul militar obligatoriu.

23. Până mi-am fost la părinți

Cântă puiu cucului
În vârful muntelui.
D-așa cântă de duos
De pică frunzele jos;
D-așa cântă de cu jele
De stă apa-n loc, nu mere.

Da' mândra din grai grăia:
- Taci, cucule, nu cânta
C-amu-o trecut vremea ta!
Până mi-am fost la părinți
Datu-ț-am voie să câți,
Dar de când m-am străinat
Sunt sătulă de cântat.

Poate știi, cine-i cu minte,
Că străinu nu-i părinte;
Că mila străinului
E ca umbra spinului
În postu Crăciunului;
Dar miluța
La măicuța

E ca umbra nukului
În postu Sâmpetrului.

Pân-am fost la maica mea
Fost-am pui de rândunea,
Dragă la toată lumea.
De lucram, de nu lucram,
Tot buna maicii eram.
De când îs la maica lui
Nici îs pasăre, nici pui,
Nici îs dragă nimănui.
Lucru din mână nu-mi pică,
Tot nu-s bună de nimică;
De-aș lucra noaptea pă lună
Tot ar zice că nu-s bună!

Da' cucu din grai grăia:
- Așa-ți trebe, fată rea,
Că la Paști m-ai întreat
Să-ți dau ani de măritat
Și tu nu m-ai ascultat
S-aștepți anii ce ți-am dat.

culegător: Ioniță Bădescu
în *Convorbiri literare*, IV (1870), nr. 2, p. 29; republicat de
Dumitru Pop în *Folcloristica...*, 1970, p. 194-195, t. 132.

24. Tânără mă măritai

Tânără mă măritai,
Tânără de șaișpe ai
Și răi socri căpătai.

Dimineața mă sculai
Și la seceră plecai.
Săcer până-i prânzu mare,
Zin soacrăle cu mâncare.
Mă pun jos și hodinesc,
Ca să gândesc că prânzesc.
Da' de-acolo m-am sculat
Și la secer-am plecat.
Săcer până la gustare
Zin soacrăle cu mâncare.
Mă pun jos și lăcrimez
Să gândesc că gustez.
Săcer până câtă sară
Și o ieu pă drum, în vale.

Când în casă m-am băgat
Mutu stă întins pă pat
Și de-acolo-o cuvântat:
- Spală, mamă, blidele,
Și dă-i norii hâlbele.
Eu nu m-am putut răbda:
- Mâncă-le tu cu mă-ta!

- De vrei, mamă, să mă ai,
Leagă la căruță cai.
Patru cai și patru boi
Și du-mă-acasă la noi.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Vasile Mihali, Borșa, Țara Maramureșului;
în *Poezii...*, 1990, p. 234, t. 421;
hâlbe - lături; resturi de mâncare.

25. Măritatu nu-i noroc

Cruciță din tri molidz,
Copilă din doi părinți,
Ce gândești de te măriți?

Măritatu nu-i noroc,
Că bărbatu-i zdici de foc;
Măritatu nu-i avere,
Bărbatu-i zdici de curele.
Și bărbatu nu ți-i frate
Să gândești că nu te-a bate;
Și soacră-ta nu ți-i mamă
Să gândești că nu-i îndeamnă;
Socru-tău nu ți-i părinte
Să gândești multe 'nainte.

culegător: Tache Papahagi,
de la Ileana Mihai, 34 ani, Borșa, 1920;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 187, t. CXVII.

26. Zestrea

Pădurice de znicele,
Mândru-i gazda și mă cere,
Io-s săracă și n-oi mere.

Mândru de m-a căpăta
Bate-m-a și m-a-ntreba:
- Unde ți-i, mândră, zestrea?
- Hei, tu, mândruleanule,
Ochii-n cap o fo' la tine,
M-ai văzut că io n-am bine
Să-l mâi cu zdiciu la tine;
Ochii-n cap o fo' la voi,
M-ai văzut că io n-am boi
Să-i mâi cu zdiciu la voi.

culegător: Tache Papahagi,
de la Maria Cupșinar, 20 ani, Botiza, 1922, Țara Maramureșului;
în *Grai...*, 1925, p. 198, t. CLXXIX;
znicele - nuiele.

C. Moartea În Marea Trecere

*"Jele-mi-i, lume de tine,
C-oi muri și eu ca mâine,
Tu p-a cui samă-i rămâne?"*
(Calendar, 1980, p. 93)

- “Un aspect important al **mitologiei morții** la români se referă la ceea ce s-a numit **Marea Trecere** (...). La Marea Trecere participă una din făpturile psihopompe: pasărea, calul, bradul etc” (Romulus Vulcănescu, *Mitologia românească*, 1987, p. 208).
- “Ca și la toate popoarele europene din zona Mediteranei și pe întregul teritoriu românesc, (la maramureșeni) **neamul** este format din două jumătăți: **cei vii și cei morți**, strămoșii, după cum și lumea se împarte în două, lumea albă și lumea de dincolo. Morții neamului nu sunt nocivi, ei sunt chemați să îi ajute, să îi protejeze pe cei vii”.
- Comunitățile maramureșene păstrează momente deosebite de **cinstire a strămoșilor** în cadrul sărbătorilor *Floriilor*, *Paștilor* și *Rusaliilor*. Este atunci obiceiul ca în cimitire mormintele să fie împodobite cu flori și fiecare familie să vină cu lumânări, mâncare și băutură pentru a lua parte la “praznicul celor vii cu cei morți” (Mihai Pop, cuv. înainte la *Antologia de folclor...*, 1980, p. 11).
- “**Doliul** se ține astfel: rudele cele mai apropiate, mai ales bătrânii, umblă timp de trei zile cu capul gol, iar femeile umblă cu părul despletit și acoperit cu câte o năframă” (Tache Papahagi, 1925, p. XLVI).

27. Astă lume nu-i a me

Astă lume nu-i a me,
Ceielaltă nici așe.

Astă lume mi-i trecută
De jumătate mai multă,
Ceielaltă mi-i vândută.

.....
A me lume nu-i amu
Până ce-a-nfrunzi codru
Și-a prinde-a cânta cucu.

cu cântător: Petru Godja,
în *Calendar* 1980, p. 75, t. 245.

28. Lasă lume, c-oi muri

Tătă lumea-mi zice mie
Că nu-s om de omenie.

Lasă, lume, c-oi zăce,
Plânge-i și rău Ț-a păre,
Om ca mine nu-i ave;
Lasă, lume, c-oi muri,
Plânge-i și Ț-i bănuî,
Om ca mine nu-i găsi.

culegător: Dumitru Iuga,
în *Calendar*, 1980, p. 92, t. 358.

29. De-aș muri primăvara

De-aș muri primăvara
Păsările m-ar cânta,
Vântuțu m-ar legăna,
Păsările m-ar jeli,
Cu flori m-ar acoperi,
Rândunelele m-ar duce
Și cucu mi-ar pune cruce
Dintr-o creangă de măr dulce.

în *Ceas pe ceas se alungă*, 1970, p. 85,
Dragomirești, Țara Maramureșului.

30. Nu Ț-oi spune că m-am dus

Foc te bată, lume-amară,
Cum te-oi lăsa dint-o sară:
Nu Ț-oi spune că m-am dus,
Numa mi-i vede că nu-s;
Nu Ț-oi spune c-am plecat,
Numa nu mi-i vede-n sat.

culegător: Dumitru Iuga,
Săliștea de Sus, Țara Maramureșului;
în *Calendar*, 1980, p. 93, t. 359.

31. Trei cocoși negri

Trei cocoși negri-și cântară,
 Zori de ziuă revărsară,
 Tri feciori se deșteptară,
 Tri feciori ardelenеști,
 Cu tri cai moldovenești.
 Unu-i albu ca omătu,
 Unu-i negru ca corbu,
 Unu-i sur ca porumbu.
 Să luară, să dusă ră
 Până-n vârful codrului,
 La fântâna corbului.
 - Stați, feciori, să ne-ntrebăm
 Care de unde suntem
 Și care ce moarte vrem?

La cel mic i s-o vinit,
 Fie-i moartea de cuțit;
 De cuțit fără rugină,
 Să moară-n țară străină;
 Fără lumină de său,
 Fără om din satu său;
 Fără lumină de ceară,
 Fără om din a lui țară.
 - Stați, feciori, și m-așteptați

Pân-oi mere la maica
 Și văd: cu bani m-a plăti
 Ori cu păru m-a jeli?

- Maică, măiculița me!
 Ori cu bani de mi-i plăti
 Ori cu păru mi-i jeli?
 - Io cu păr nu te-oi jeli,
 Nici cu bani nu te-oi plăti
 C-acolo nu te-am mânat
 În codri cu dilcoșii,
 Numa-n sat cu oamenii!

- Maică, măiculița me,
 Mâine pă la prânzu mare
 Ne' ieși, maică, pân-afară
 Și-auzi puștile pușcând
 Și ciorile cloncănind,
 Corbii din mine mâncând!
 Rămâi, mamă, sănătoasă
 Ca și-o pară vermânoasă,
 Că și io mărg sănătos,
 Ca un măr putregăios.

culegător: Silviu Pop, Țara Codrului
 în *Calendar*, 1980, t. 594;
dilcoș - tâlhar, haiduc.

Mioritică prin excelență, bizară și paradoxală totodată, colinda are două versiuni distincte, una profund laică, cu circulație preponderent în zona Codru, iar alta de factură religioasă, aparținând unui strat mai recent, identificată în nordul Maramureșului.

Codru / Trei voinici se trezesc în zorii zilei, urcă în vârful muntelui și oficiază un misterios ritual al asocierii după neamuri sau după obârșii. Unul dintre ei, de regulă *cel mic*, se dovedește a fi *străin* și implicit e sortit «morții». Opțiunea lui este să moară «de cuțit» (înjunghiat sau decapitat). Similitudinile cu variantele maramureșene ale *Colindei păcurarilor* sunt izbitoare. Odată ajunși în vârful muntelui, cei trei păcurari participă la același ciudat ritual al asocierii după neamuri. Pe acest fond (și după o prealabilă îndepărtare temporară) micului i se aduce la cunoștință aceeași sentință, cu libertatea de a-și alege moartea («Ce morțiță tu poțestești?»). Predomină opțiunea pentru decapitare, la care se adaugă, de data aceasta, și alte dispoziții testamentare - îngroparea la munte, nedespărțirea de instrumentele meseriei.

Un alt aspect comun este momentul performării celor două cântece: ambele sunt colinde de feciori și sunt interpretate predilect în zorii zilei de Crăciun, după prima noapte magică din ciclul sărbătorilor de iarnă. Ele fac parte din repertoriul **colindelor inițiatice** specifice feciorilor. Văzute în profunzime, aceste texte de tip **mister inițiativ** nu pot fi decât ritualice, iar faptele invocate transcend realitatea, căci nu despre omor, crimă, jertfă sau sentință nedreaptă vorbesc. Ci despre prefigurarea unor situații-limită, respectiv **achiziția unor atitudini** necesare într-o competiție cu Moartea (și nu cu fărtașii), **în momentul Marii Treceri**.

Remarcăm faptul că în textele din zona Codru, cei trei voinici deșteptați de cei trei cocoși negri încălesc pe trei cai de culori diferite: **negru, sur și alb**. Din punct de vedere mitologic, calul este socotit o *făptură psihopompă*, un mesager al morții și în același timp un mijloc de locomotie în ultima călătorie, în Marea Trecere. Dar și cromatica are o semnificație importantă: «...**calul alb** sau solar urcă sufletul spre rai; **calul negru**, infernal, îl coboară spre iad» (R. Vulcănescu, *Mitologia...*, p. 208). Gradația negru-sur-alb ne oferă indicii despre destinul post-mortem al celor trei voinici și, implicit, despre valoarea faptelor săvârșite în timpul vieții. Celui mic nu-i poate reveni decât calul «alb ca omătu», un indiciu sigur al purității și nevinovăției.

(Vezi Dorin Ștef, *Miorița s-a născut în Maramureș*, 2005, p. 148-149)

32. O, moarte, ce ți-aș plăti

- O, moarte, ce ți-aș plăti
La mine de n-ai vini?
Da-ț-aș aor și arjânt
Să nu mă bagi în mormânt!

- O, omule, ce gândești,
Cât ai vre tu să trăiești?
Copacu-i cu rădăcină,
Ș-a lui vreme încă vine:
Uscă-i-se crengile,
Sacă-i rădăcinile;
D-apoi tu, că ești de lut,
Cum nu-i mere în pământ?
Acolo nu trebe nemnic,
Nici aor, nici arjânt;
Da-ș-ar domnii ce ș-ar da
Numa să poată scăpa.
Da-ș-ar aor cu chila
Și arjânt cu feldera,
Numa-n pământ n-ar intra.

culegător: Romulus Făt,
Desești (Șișești)
în *Calendar*, 1980, p. 130, t. 574.

**“... să reascultăm, Ion Bogdan, transcris în graiul celor
ce-l rostesc, acel cântec despre care poetul din dum-
neata recunoaște că este cea mai profundă și rele-
vantă colindă maramureșeană, piesă de aur în marea
antologie a poeziei populare românești, deconspirând
o întreagă dialectică între real și ideal...”**

(Laurențiu Ulici, *Permanențe*,
în *Calendar*, 1980, p. 136-137)

33. Stropiți-mă cu vin și duceți-mă la groapă ("Vierș de litanie")

Împărați și cu craii
 Fac cetățile cu aii;
 Fac cetăți cu ziduri groasă,
 Cu șanțuri acufundoasă,
 Ca moartea să nu-i găsească.
 Moartea e-n lume mai mare,
 Ea pe nime preten n-are;
 De pă scaun minunat
 Îl aruncă mort în pat.
 Nici cu gura nu grăia,
 Nici cu ochii nu clipea.

- Veniți, frați, veniți surori,
 Și mă-mpodobiți cu flori,
 Și mă stropiți voi cu zin,
 Și mă duceți câtilin;
 Și mă stropiți voi cu apă,
 Mă duceți până la groapă.

culegător: Tache Papahagi,
 de la Todosie Teleptean, 20 ani, Vad, 1920;
 în *Graiul...*, 1925, text CCCXXIII.

34. La săvârșitu' lumii

La săvârșitu' lumii
 Trâmbița-ș-or înjerii
 În patru cornuri de lume,
 La tăt omu p-a lui nume.
 Și or trâmbița cu frice,
 Domnii și-mpăraț' or plânje,
 D-apoi noi ce-om pute zăce?
 Ne-om răscumpăra cu sânge.
 Nu cu aur, nici cu-arjânt,
 Ce cu suflet drept și sfânt.

- Pă cei buni unde i-or pune?
 I-or încuie într-un nor
 La binele tuturor.
 - Pă cei răi unde i-or pune?
 I-or încuie într-o piatră,
 Lumina să nu o vadă;
 Și pă piatră mușchi or crește,
 De lumină nu-i nădejde.

culegător: Pamfil Bilțiu,
 de la Măricuța Bizău, 80 ani, Ieud, 1990,
 în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 239, t. 309.

IV. CREAȚII LIRICE

Horea

22 august 1920. Palaga Stan din Săpânța către Tache Papahagi:

“Apoi, așa-i, domnișorule; că tot omu coa’ să-și aline durerea, ș-apoi hore, face hori și cântă. Că și eu-s năcăjită, ș-apoi mă d’estulesc la suflet dacă-mi horeshc horia mea:

Cine-o făcut horile
Aivă ochi ca murile
Și fața ca razile...”

■ **“Copiii, dacă doresc să cânte frumos, țin broască verde în sân sau beu apă din clopot”**

(Calendar..., 1980, p. 33)

■ **horă**, -i (var. sg. hore) - cântec interpretat vocal sau instrumental; vb. *a hori* = a cânta, a trage o hore. “Maramureșenii horeshc și cântecele lor se cheamă “hori”, care și etimologic și semantic se deosebesc de “o horă”, dansul care până în 1918 nu a fost pentru «jocurile maramureșenilor»” (Mihai Pop, *Antologie*, 1980). De menționat că verbul *a cânta* / *a (se) cânta*, în Maramureș are întotdeauna sensul de a boci, a plânge pe cineva (care a murit); a se tângu, a se lamenta, a se văieta.

■ **Horea lungă**. “În fruntea horelor maramureșene se cere așezată, fără nici un dubiu, horea lungă - horea frunzei. În Maramureșul istoric, unde l-a uimit pe Bela Bartok, ea este astăzi un cântec ceremonial de nuntă. Mai rară azi acolo, ea persistă încă în Țara Lăpușului. Bela Bartok o caracteriza melodic ca o “zicere” cu caracter improvizatoric ce variază neconținut după dispoziția momentană a celui ce o zice. Pe această melodie ce nu are o formă fixă conturată «se pun» texte ce se leagă între ele mai mult prin starea de spirit a cântărețului decât prin tematică. Horile lungi au o durată limitată doar de context, de starea sufletească a oamenilor”. (Mihai Pop, cuvânt înainte la *Antologie de folclor din județul Maramureș*, vol. I, Baia Mare, 1980, p. 13)

35. * * *

Mult mă mir de cel ce tace,
 Cu inima lui ce face?
 Că eu şuier și horesc
 Și numa nu nebunesc.
 Dorul de la inimioară
 Te face să horești iară.
 Când de dor te chinuiești
 Musai ca să tot horești,
 Ca să nu înnebunești.

culegător: Petre Lenghel Izanu

Țara Maramureșului

în *Folclor din Maramureș / Folclor din Transilvania*, Ed.

Minerva, 1962, p. 259, t. 2

36. * * *

Dragi mi-s mie horile
 Ca la feciori fetele,
 Dragă mi-i și mândruța
 Când mă duc sara la ea.
 Dragu-mi-i a hori și-a zîce,
 Mă tem că doru l-oi duce;
 Decât să le duc doru
 Mai bine le-oi zâce-amu;
 Decât să le duc jelea
 Mai bine le-oi trăgăna.
 Horile mele-s cu dor,
 Di p-aicea duce-m-or;
 Horile mele-s cu jele
 Di p-aici duce-m-or ele.

culegător: Lucica Covaciu

de la Angelica Petrean, 18 ani; Curtuișu Mare, 1975,

Țara Chioarului;

în *Antologie...*, 1980, p. 377, t. 314;

a trăgăna - a zice, a cânta, a hori;

37. * * *

Care nu știi horile
Bată-l sărbătorile.
Da pă mine nu m-or bate,
Că horeshc și dzî și noapte,
Și horeshc horile toate.

culegător: Tache Papahagi
de la Todor Timiș, 40 ani; Borșa, 1920
în *Graiul și folklorul ...*, p. 220, t. CCLXXX

38. * * *

De oi prinde a cânta
Munții tăți s-or legăna,
Văile s-or tulbura,
Ptetrile s-or destica.
Numa inimioara mea
Sloi de gheață o să stea.

culegător: Ion Vancea
de la Ileana Vancea, Nănești;
în *Memoria...*, 2001, nr. 1, p. 95, t. 85;

39. * * *

De n-aș cânta tăt mereu
Ar fi vai de capu meu;
Da poate că mi-ar plezni
Inima, de n-aș hori.
Și-aș hori, horile-mi vin,
Nu pot hori, că-s străin;
Și-aș hori, horile-mi plac,
Nu pot hori că-s sărac.

culegător: Dumitru Pop
de la Gheorghe Boitor, 50 ani, Băsești, 1960 (Țara Codrului)
în *Folclor din zona Codrului*, 1978, p. 83, t. 2;

40. * * *

Cine-o zâs duina întâie?
On pruncuț mnic din fașie;
L-o lasat mă-sa durnin-u,
L-o aflat duina duinin-u.

culegător: Mihai Olos;
în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 50, t. 99.

41. * * *

Asta-i hore bătrânească,
Cine-o-a hori să trăiască;
O horit-o neamu mneu
Și la bine și la greu,
Asta o horesc și eu.

culegător: Nicoară Timiș;
în *Calendar...*, 1980, p. 50, t. 100.

42. * * *

Io de nu mi-aș ști hori
De dor mare m-aș topi,
Dar cu gura hori își spui,
Cu inima legi îmi pui
Cum cu mândru să m-adui.

Cu gurița hori îmi trag,
Cu inima legi îmi fac
Cum mândruțului să-i plac.

culegător: Ioniță Bădescu;
în *Convorbiri literare*, IV (1870), nr. 2, p. 31; reluat de Dumitru
Pop, în *Folcloristica...*, 1970, p. 148, t. 31.

43. * * *

Mni-o făcut maica gura
Dulce cum îi cetera,
Moare mândra după ea.

culegător: Mihai Olos;
în *Calendar*, 1980, p. 51, t. 104.

44. * * *

Cine-o făcut horile
Știe-l sărbătorile.
Că horile-s stâmpărare
La omu cu supăr mare.

culegător: Dumitru Iuga;
în *Calendar*, 1980, p. 52, t. 108.

45. * * *

Cine nu știe hori
Nu știe nici a iubi;
Cine nu știe cânta
Nu știe ce-i dragostea.

culegător: Dumitru Iuga;
în *Calendar*, 1980, p. 52, t. 109.

46. * * *

De m-ar băga în mormânt
Și-acolo-i musai să cânt;
În mormânt dacă m-ar pune
Tot oi fa' câte-o minune
Ș-oi hori cu dor de lume.

culegător: Dumitru Iuga;
de la Anuța Iuga, 67 ani; Săliștea de Sus, 1968,
Țara Maramureșului;
în *Antologie...*, 1980, p. 379, t. 318.

Cântece de dragoste și dor

“Cine m-o dat dorului,
Aibă casa cucului
Și odihna vântului;
Că nici cucu n-are casă,
Nici vântu țară aleasă...”

(Ion Bârlea; de la Simion Dolca, 21 ani, Botiza,
Țara Maramureșului
în *Literatură populară...*, 1968, II, p. 114, t. 182)

“Dragostea de româncuță
Ca mierea-i de stupinuță”.

(Teodor Michnea, în *Familia*, VII (1871),
nr. 21, p. 246)

47. Dragostea dintâia dată

Frunză verde, foaie lată,
Dragostea dintâia dată,
Ca o floare lângă baltă,
Înflorită, rourată.
Dragostea de-a doua oară,
Rădăcină din ogoară.

Sărutatul cel dintâi,
Poamă dulce din câmpii;
Sărutatul cel din urmă,
Căpșunaș bătut de brumă.

culegător Ion Bârlea;
de la Maria Tășcan, fată de 20 de ani,
Nănești, Țara Maramureșului
în *Literatură populară...*, 1968 (1924), p. 208, t. 24.

48. La fântână, la izvor...

La fântână, la izvor
Se-ntâlnește drag cu dor.
Se sărută până mor,
Până le trece de dor.

Se-ntâlnește dor cu drag,
Se sărută până zac,
Până le trece de drag.

culegător: Dumitru Iuga;
Săliștea de Sus, Țara Maramureșului
în *Calendar...*, 1980. p. 66. t. 184.

49. Bădiță, de dorul tău

Bădiță, de dorul tău
Mă topesc ca inu-n tău;
Mă topesc ca cânepa,
Bade, de dragostea ta,
Rău a fi de ne-om lăsa.

Bădiță, de dor de tine
Mă topesc și mi-e rușine.

culegător: Petru Lenghel Izanu
Bârsana, Țara Maramureșului
în *Daina mândră pân Bârsana*, 1979, p. 152, t. 65.
tău – cu sensul de lac, baltă.

50. Inima-n mine nu-i bună

Inima-n mine nu-i bună
Ca poama de mătrăgună:
Că-i legată cu lanțuri
Și cuprinsă de doruri;
Legată-i cu lănturile,
Cuprinsă-i de dorurile.

Nu știu pă cine-aș afla
Să-mi dezlege inima,
Cât ar cere-atât i-aș da.

culegător: Petre Lenghel Izanu
Bârsana, Țara Maramureșului
în *Daina mândră pân Bârsana*, 1979, p. 153, t. 69.

51. Cine scutură roua?

- Cine scutură roua?
- Feciorii dimineața
Când se-ntorc de la mândra.
Roua trebe scuturată
Și mândruța sărutată.

culegător: Gheorghe Gh. Pop
Poienile Glodului, Țara Maramureșului
în *Folclor muzical*, 1982, p. 250, t. 321.

52. Iubire și rai

Ai, hai și iară hai
Am plecat să merg la rai
Cu căruța cu doi cai.
Mă-ntâlnii cu mândra-n plai,
Mă scăpai de-o sărutai
Ș-am gătat de mărs la rai.

culegător: Ilie Godja
Valea Stejarului, Țara Maramureșului
în *Între ai mei*, Baia Mare, 1973, p. 118.

53. Carul cu flori

Nu fi, mândru, supărat -
Din doruț ne-om fa' căruț,
Ș-om trece păstă dieluț,
Cu obede din lemn verde,
Stițele din măghieran,
Buciumu de odolean,
Și proțapu de omac,
Și boii de ruji de mac.

Și ne-om sui în căruț
Ș-om trece peste dieluț,
Unde-nflore piperiul
Și se ostoie dorul,
Unde-nflore tămâia
Și s-ostoie dragostea.

N-om veni până-i lumea,
Dacă nu voie mama
Să grăiesc cu dumneata.

culegător: Ion Bârlea,
de la Susana Borodi, Berbești, Țara Maramureșului
în *Literatura populară...*, I, 1968 (1924), p. 22-23, t. 27.

proțap - ruda carului de care se prinde jugul;

bucium - butucul de la roata carului.

54. Fata sileacă celuită de feciorul găzduc

Pe din jos de sat, la vale
Se-ntălnesc doi dragi în cale;

O fată de om sileac

Ș-on fecior de om găzduc.

Da' ei cum se întâlnea

Ea din grai așa grăia:

- Frunză verde tămâiță,

Ce ne-om face, măi bădiță,

Io ți-s dragă, tu mi-ești drag

Ca mierlei frunza de fag;

Io cu dor și tu cu dor,

Nouă ne trebe doftor,

Leacuri sfinte din potir

Și popă cu patrafir

Și cununi de trandafir:

Una mie, una ție

Să ne iubim pe vecie;

Să-mpreunăm dor cu dor,

Dor de-o fată ș-un fecior.

Da el cum o asculta

Înapoi îi cuvânta:

- Ludă ești, nebună ești

Și la minte slabă ești.

Batăr c-ai putea ști bine

Că nici tu nu ești de mine

Și nici io nu mi-s de tine.

Io-s fecior de om găzduc,

Tu ești fată de sileac;

Ne-am iubi, nu cutezăm,

Și-a lăsa nu ne-ndurăm,

Dar fă, lele, ce ți-am spus

La cules de cucuruz -

Unde-or fi oameni mai mulți

La mine să nu te uiți,

Că ei dacă ne-or vedea

Zău, pe loc ne-or deochea.

Unde-or fi mai puținei,

Ochii tăi să fie-ai mei;

Ochii cu sprâncenele,

Gurița cu buzele

Și sânul cu țâțele.

Fata cum îl auzi

Ca o pară se roși,

Apoi rău mi-l dojeni:

- Hei tu, mândruțu meu,

Nu te-audă Dumnezeu,

Să facă pe gându tău,

Că io-am crezut că ți-s dragă,

Dar tu mă iei numa-n șagă,

Ș-am crezut că mă iubești,

Dar tu rău mă celuiești.

Batăr ai tu patru saci,

Nu te rog ca să mă-mbraci;

Batăr ai tu patru boi,

Nu mă-mbii noră la voi,

Că vi-i casa sus la șatră

Și la multe-i sușigată.

Și de pâne și de sare,

Și de câte-s pe sub soare.

Du-te dară-n drumu tău,

Io m-oi duce-n drumu meu.

Tu-ți păzește vitele

Și eu tinerețale;

Tu-ți păzește gândurile,

Io mi-oi păzi dragostele.

Cununița verde-a mea

Tot n-a veștezi d-acea,

Dar struțu din clopu tău

S-a usca de doru meu,

Ca și frunza codrului

De doruțu soarelui.

Că batăr că ești fălos

Nu-i ca mine chip frumos;

Și batăr că m-ai urât,

Nu-i ca mine floare-n rât.

culegător: Ioniță Bădescu,

în *Convorbiri literare*, IV (1870), nr. 16, p. 267, republicat de

D. Pop, în *Folcloristica...*, 1970, p. 180-182, t. 105.

55. Ce plângi, mândră, după mine?

Pe cărare de-a dreapta
 Trece mândru cu mândra.
 Mândru mere șuierând,
 Mândra după el plângând.
 - Ce plângi, mândră, după mine?
 Satu de tine rămâne
 Și mai sunt voinici ca mine.
 - Poate rămâne satu'
 Dacă nu ești, bade, tu;
 Poate rămâne țara
 Dacă nu ești dumăta.
 Pot si voinici cât nuci
 Dacă mie nu mi-s dulci;
 Pot si voinici cât brazi
 Dacă mie nu mi-s dragi!

culegător: Dumitru Iuga
 Săliște-Botiza, Țara Maramureșului;
 în *Calendar*, 1980, p. 93, t. 362.

56. Fă-mă brâu pe lângă tine

Măi mândruț cu cușmă neagră,
 Du-mă-n lume de ți-s dragă.
 De ți-a păre cu rușine
 Fă-mă brâu pe lângă tine;
 De ți-a păre brâu greu
 Fă-mă lumină de său.
 Când te-a apuca noaptea
 Tu-i aprinde lumina
 Și mândra ți-a videra.
 Oamenii te-or întreba:
 - Mândru-ți arde lumina!
 - Arde zău, da' nu-i de său,
 Că-i fată din satu meu;
 Arde zău, da' nu-i de ceară,
 Că-i fată din a me țară.

culegător: Pătru Godja,
 Valea Stejarului, Țara Maramureșului
 în *Calendar*, 1980, p. 74, t. 237.

57. Horia păcurariului

Dusu-s-o mândru la oi
 Ș-o lăsat doru la noi.
 - Du-ți, mândruț, doru cu tine,
 Nu ți-l bizui pe mine.
 C-amu-i vremea lucrului,
 N-oi fi doică dorului;
 C-a tău dor îi cam domnos,
 Nu vre a durni pă jos.
 Ș-a tău dor îi învățat
 Tot pe perine culcat,
 Și-n guriță sărutat.
 D-apoi în sân dacă-i pun
 Îmi face inima scrum.

culegător: Ion Bârlea de la Ioana Codreana, Găjanca,
 fată de 19 ani din Berbești (Țara Maramureșului) în *Literatură
 populară...*, 1968 (1924), II, p. 76-77, t. 120.

58. Nu e bună dragostea

Frundză verde și una
 Tătă lumea dzîce-așa
 Că nu-i bună dragostea.
 Dar, dzău, dragostea-i amară
 Cum nu-i altă boală-n țară.
 Când la inimă să pune
 O arde ca ș-un tăciune;
 Tăt o arde și o frige
 Și nime n-o poate stinge.

Nu să stinge ea ușor
 Nici cu apă din izvor,
 Nici cu apă din fântână
 De-ai turna o săptămână;
 De-ai turna să curgă vale
 Ea tăt arde și mai tare.

culegător: Tache Papahagi, de la Maria Ardelean,
 20 ani, Vișeu de Jos, 1920, Țara Maramureșului;
 în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 184, t. CIII.

59. La curțile dorului

.....
 M-am aflat dat gândului
 La curțile dorului,
 Unde-s porțile deschisă,
 Mândrele pe table scrisă.
 Numai doru m-o-ntrebat:
 Eu pe-acolo ce-am cătat?

- Cat pe cel cu cureaua lată,
 Sus îi Dumnezeu să-l bată,
 Că mă-nvață sărutată
 Și-amu m-o lăsat uitată.
 Și mă-nvață a iubi
 Și-amu mă las-a dori,
 Dumnezeu l-ar pedepsi.

Cat pe cel cu pană verde,
 Că mă tem că mi l-oi pierde.
 Că l-am mai pierdut o dată,
 Și l-am aflat la o fată,
 Și-aceea nemăritată,
 Ca mărgeaua ne-nșirată.

culegător: Ion Bârlea
 de la Susana Borodi, fată de 22 ani, Berbești,
 Țara Maramureșului;
 în *Literatură populară...*, II, 1968 (1924), p. 61, t. 95.

Cântece de jale

60. Supărat ca mine nu-i

Supărat ca mine nu-i
 Numa puiu cucului
 Când îl lasă mă-sa lui.
 Mere-n codru, frunză nu-i;
 Vine-acasă supărat
 Că-n codru frunza-i uscat'.

Cum n-oi fi eu supărată
 După doi drăguți deodată:
 Unu-o mărș în cotunie,
 Altu-n codru să nu vie.

culegător: V.T. Doniga
 în *Folclor din Maramureș*, 1980, p. 21, t. 49

61. Săraca inima me

Săraca inima me
 Unde vede-o fântâne
 O tulbură ș-apoi be
 Și zice c-așa-i tigne.
 Zice c-așa-i învățată
 Tăt cu apă tulburată,
 Cu limpede niciodată.
 Tăt cu apă de ponor,
 Nu limpede de izvor.

culegător: P. Lenghel-Izanu,
 de la Stan Ion Pătraș, Săpânța, Țara Maramureșului;
 în *Ceas pe ceas se alungă*, 1970, p. 77.

62. Jălcuire

Frunză verde-a codrului,
 Zălcui-m-aș și n-am cui,
 Că supărat ca mine nu-i
 Numa puiu cucului.
 M-aș jălculi codrului,
 Codru are frunza lui
 Și nu crede nimănu.
 Până-i frunza pă dânsu
 Nu vre crede la altu;
 Dacă frunza i-o ptica,
 Nu știu, crede-mă o ba.
 - Crede-mi, codrule, și mie,
 C-am fost prunc de omenie,
 Pre mult rău mi s-o dat mie.
 Când s-o-mpărțât năcazu
 Eram în câmp la lucru;
 Tăt gândesc cum s-o-mpărțât
 Că prea mult mi s-o vinit.
 Atâta mi s-o vinit,
 Cât șohan n-am osâmbrit.
 De frică trabă să-l port,

Da' vezi, codrule, nu pot.
 Văzând că nu-l pot purta,
 Prindă-mi ochii lacrima –
 Grea pedeapsă-i aiasta,
 Osâmbrit-u-am ori ba?
 Codrule, n-am osâmbrit,
 Pă nime n-am năcăjât.
 De-am văzut om supărat,
 De-am putut l-am agiutat,
 Cu graiu l-am mângâiat;
 De nu,-am mărs și l-am lăsat.
 De n-am putut bine-ai face,
 Dusu-m-am și i-am dat pace.
 De năcazuri năcăjăsc
 Și prin codru pribegesc,
 La frunză mă jălcuiesc;
 La frunza cea de pe munți,
 Că n-am oameni cunoscuți,
 Numai frunza și codru
 Care-i pă tăt pământu.

culegător: Tache Papahagi,
 de la Irina Stan, 25 ani, Săpânța, 1920,
 în *Graiul...*, 1925, t. CCXLVI
șohan - niciodată;
a osâmbri - a sluji cu simbrie.

63. Din tinerețele mele...

Din tinerețele mele,
 Mi-am petrecut multe răle;
 Mi-am petrecut grele multe
 Să le strâng, aș face-un munte,
 Or peste mare o punte;
 Să trec calea dorului,
 La curțile binelui,
 La norocu omului.

culegător: Valerica Ștețco, de la Viorica Mihali,
 38 ani, Borșa, în *Poezii...*, 1990, p. 142, t. 178.

64. N-am avut noroc pe lume

- Spune, măiculiță, spune,
Avut-am noroc pe lume?
- Eu Ț-am spus și Ț-oi mai spune
Că tu n-ai noroc pe lume.
Măi, copile, supărat,
Eu noroc Ț-am sămănat
Astă primăvară-n strat.
L-am pledit și l-am udat
A ta parte s-o uscat
De jele și de bănat;

Măi, copile, bănuit,
Eu noroc Ț-am răsădit
Astă primăvară-n rât,
L-am udat și l-am pledit,
A ta parte s-o toptit
De jale și de urât.

culegător: Dumitru Iuga
în *Calendar*, 1980, p. 84, t. 306.

65. Binele o ars în foc

- Mult mă-ntreabă oarecine:
- Ce-am făcut cu a meu bine?

- Binele nu l-am băut,
Nici la târg nu l-am vândut.
Poate că l-am semănat
Primăvara grâu curat;

Grâu curat l-am semănat,
Grâu curat l-am făcut claie
Ș-a meu bine-o ars în paie;
Grâu curat l-am făcut coc
Ș-a meu bine-o ars în foc.

culegător: Alexandru Țiplea
în *Poezii...*, 1906, p. 446.

66. Cum de pot trăi așa...

De-ar ști, Doamne, cineva
Ce am la inima mea,
Ar sta-n loc și s-ar mira,
Cum de pot trăi așa;
Ar sta-n loc și-ar socoti,
Doamne, cum de pot trăi
Pe pământ cu oamenii.

culegător: Ion Bârlea,
de la Irina Vlad, 19 ani, Săliște, a,
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 94, t. 152.

67. Bătrânețe, haine grele

Tinerete, haine scumpe,
Purta-v-aș și nu v-aș rumpe;
Bătrânețe, haine grele,
Mult aș da să scap de ele.
Cereți la mine ce-ți cere
Și nu mă-mbrăcați cu ele.
Bătrânețele gândesc
Că pe ele le-agodesc,
Da' eu nu le-aștept pe ele
- Numa văd că nu pot mere.

culegător: Petre Lenghel Izanu,
în *Calendar*, 1980, p. 93, t. 361.
a agodi - a aștepta (pe cineva).

68. Dat-am glasu cucului

Când eram io tânăr prunc,
Aveam glasu ca de cuc
Și umbletu ca de lup.
Da' de când am bătrânit,
Dat-am glasu' cucului
Și umbletu lupului.

culegător: Mihai Olos
în *Calendar*, 1980, p. 55, t. 130.

69. Ce te legeni, codrule...?

- Ce te lini, ce te clătini
Din vârf până-n rădăcini?

- Da cum nu m-oi clătina,
Vine-mi vremea ca ș-a ta;
Vin meșteri dintre Vișauă
Cu securi, cu serestrauă
Și m-or tăie drept în două,
Și m-or duce-n orășele,
Și m-or face scăunele
Să șadă domnii pă ele.

Mândru-i locu pă la noi,
Duce-m-oi și lăsa-l-oi;
Mândru-i locu p-aicea,
Duce-m-oi și l-oi lăsa.

culegător: Dumitru Iuga,
Săliștea de Sus,
în *Antologie*, 1980, p. 456, t. 529.

Obs. Se știe cu certitudine: Eminescu nu a vizitat Maramureșul, deși plănuise (în 17 februarie 1870) să susțină în acest ținut cinci prelegeri publice (*Geniul național, În favoarea teatrului, Studii despre pronunție, Patria română și Poesia populară*) - probabil nu fără legătură cu campania dusă de *Familia*, prin Iosif Vulcan, pentru fondarea unui Teatru Național în Transilvania. Cu toate acestea, în culegerile de folclor ale poetului, rămase în manuscris și publicate postum, regăsim versuri populare ce aparțin ținutului nostru:

“Ce te legeni, plopule,
Fără ploaie, fără vânt
Cu crengile la pământ?
Da eu cum să nu mă legăn,
Că ei că s-au vorovit,
Trei băieți din Baia Mare
Ca pe mine să mă taie (...).

(Mihai Eminescu, *Literatura populară*, ediție îngrijită de
I. Rotaru, Editura Minerva, București, 1985, p. 119,
în manuscrisul Academiei nr. 2262).

O ipoteză viabilă este faptul că Eminescu a intrat în posesia versurilor printr-un intermediar, iar acesta nu putea fi decât amicul său, **Ioniță Bădescu**, despre care se știe că a cercetat folclorul maramureșean în toamna anului 1869. O parte din poeziile culese au fost publicate în presa vremii, iar o parte au fost citite la Junimea.

În culegerea de folclor a lui Alexandru Țiplea (1906), regăsim versuri uimitor de apropiate de cele eminesciene:

“Hei, codrule, cetinule,
Ce te legeni,
Ce te tregeni,
Cu crengile la pământ,
Fără ploaie, fără vânt?”

(Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureș*,
1906, p. 467).

70. Omu dacă bătrânește...

Nu mă bate, Doamne, rău,
Că și io-s copil de-al tău;
Nu mă bate, Doamne, tare,
Că și io-s de-al dumitale.

Cât e omul tinereț
Se ține doru de el;
Dacă omu bătrânește,
Doru se călătorește.
Ferice, codrule, de tine,
Că nu-mbătrânești ca mine.
Toamna tu îngălbenești,
Primăvara înfrunzești.
Omu dacă bătrânește,
Altu-n veci nu-ntinerește.
Pare-mi rău și mult mi-i jele
De tinerețele mele.

De-aia cânt și îmi petrec,
Că văd că zilele trec.

culegător: Alexandru Viman
în *Cu cât cânt, atâta sunt*, 1989.

Cântece de înstrăinare

“Ce să mă fac dacă nu-i
Norocu la vremea lui,
Cu mâna degeaba-l pui.
Că norocu pus cu mâna
I se uscă rădăcina.

(Calendar, 1980, p. 91, t. 351)

“Trifoi cu patru foi:
noroc și fericire pe ochiul care-l vede;
vai de mâna care-l rumpe”.

(Calendar, 1980, p. 73)

Instituția de bază a societății tradiționale maramureșene era “**neamul**, familia mare, patrilineară și virilocală”. Relațiile individ - familie - neam - obște (grup social primar) erau respectate cu un soi de religiozitate, aceasta fiind, totodată, cauza solidarității și intereselor comune: “În cadrul satului tradițional, existența individului sau a familiei nu poate fi concepută altfel decât ca parte integrantă a comunității, a acelei mari familii pe care o reprezintă satul. Și să nu uităm că, în vechime, satele erau mici, relațiile de sânge dintre locuitorii lor fiind cu mult mai frecvente decât astăzi. Apariția sau dispariția din viață a unui ins interesa nu numai familia, ci întreaga colectivitate din care făcea parte. În existența acestei **solidarități de tip arhaic** trebuie căutat printre altele și punctul de plecare al *cântecului de înstrăinare*, atât de frecvent odinioară în folclorul nostru. Ruperea individului de perimetrul acestei solidarități naturale constituia pentru el, dar într-o oarecare măsură și pentru membrii colectivității, o adevărată dramă” (Dumitru Pop, *Folclor din zona Codru, Baia Mare*, 1978, p. 29).

Dumitru Pop precizează: “Când se spune că este «în țară străină», nu înseamnă că eroul cântecului de înstrăinare se găsea neapărat în altă țară, ci mai degrabă într-o altă zonă etno-folclorică sau **într-o altă colectivitate umană** decât cea cu care era solidar prin origine și prin viața de până atunci” (op. cit. p. 69)

71. Mi-am lăsat satu și locu

Pănt-un dor, mânca-l-ar focu,
 Mni-am lăsat satu și locu
 Și binele și norocu;
 Pănt-un dor, mânca-l-ar para,
 Mni-am lăsat doru și țara
 Și binele și ticneala.

Că omuțu-n satu lui
 Poruncește orișicui;
 Da' omu-n țară străină
 Și de garduri să rușină.

culegător: Tache Papahagi,
 de la Irina Țiplea, 80 ani, Șieu, 1922;
 în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 199, t. CLXXXV,
ticneală - odihnă, liniște, bine.

72. Mândră floare-i norocu

Mândră floare-i norocu,
 Nu se face-n tot locu,
 Nici nu-l află tot omu.

Se face pe lângă vale
 Și nu-l află siecare,
 Cine-l află bine-i pare.
 Și eu unu l-am cătat
 T'ina l-o fo' astunat;
 Eu l-am cătat cu lumnină,
 L-am aflat cu vârvu-n tină
 Și uscat din rădăcină.

culegător: Dumitru Iuga,
 Săliștea de Sus, Țara Mararamureșului,
 în *Calendar*, 1980, p. 84, t. 307.

73. Când s-o-mpărțit norocu

Când s-o-mpărțit norocu'
 Eu am fost dus la lucru.
 Și la tăți le-o dat cu caru',
 Numa mie cu păharu'.
 Nici acela n-o fost plin,
 Giumătate-o fost sustin;
 Nici acela n-o fost ras,
 Giumătate-o fost năcaz.

Mândru-i ceriu și sănin,
 P-a me parte norii zin;
 Mândru-i ceriu-nsărinat.
 P-a me parte norii bat.

Inimă, inima me,
 Rabdă-te, nu mă dure,
 De-oi pute, te-oi mângâie,
 De nu,-i rămâne așe.

Așa-mi zine câteodată
 Să dau cu cuțitu-n piatră.
 Din piatră să iasă foc,
 Să-i fac la inimă loc;
 Din piatră să iasă pară,
 Să-i fac loc la inimioară,
 Dacă-n lume n-am tigneală.

culegător: Nicoară Timiș,
 de la Maria Timiș, 70 ani, Borșa, 1966, Țara Maramureșului,
 în *Antologie*, 1980, p. 494-495, t. 619.

74. Să te văd lume ardzând

Să te văd lume ardzând
 N-aș mai sări să te stâng,
 D'aș sări să te aprind;
 Să te văd ardzând în pară
 N-aș ieși nici pân-afară,
 Dacă văd că n-am tigneală;
 Să te văd ardzând în foc,
 Nici nu m-aș clăti din loc,
 Dacă văd că n-am noroc.
 Arde-ai, lume, din tri părți,
 Din tri părți cu lemne verdzi
 Și de-o parte cu uscate
 Că n-avui noroc, nici parte
 Numai de străinătate.

culegător: Alexandru Țiplea,
 în *Antologie*, 1980, p. 469, t. 555.

75. Pita străinului

Auzit-am din bătrâni
 Că-i rea pita la străini.
 Da eu unu n-am crezut,
 Până m-am dus și-am văzut.

(Că) pita străinului
 Galbenă-i ca bulbucu,
 Amară-i ca pelinu.
 Cernută-i prin sătă deasă,
 O mânânci plângând prin casă.
 Da' pita de la mama,
 Da-i neagră ca și tina,
 Îi dulce ca și mierea.
 Cernută-i prin sătă rară,
 O mânânci râzând pe-afară.

culegător: Ion Bârlea, de la Susana Borodi, 22 ani, Berbești în
Literatura populară, 1968 (1924), II, p. 62-63, t. 96;
bulbuc - floare galbenă ce crește primăvara
 în locuri mai umede

76. Horea înstrăinatului

Care fată-și lasă satul
 Bat-o jelea și bănatul.
 Nu o bată tare rău,
 Că mi l-am lăsat și eu;
 Nu o bată tare-tare,
 Că și eu mi l-am lăsa-re.
 Am cătat altu mai bun,
 Face-l-ar Dumnedzău scrum.
 Și din scrum să-l facă pară,
 Să să ducă fum în țară,
 Să vadă că n-am tigneală.

- Hei, tu, mămulica mea,
 Halubele din fetie
 Le scoate între hotară
 Și le fă focuț și pară.
 Cine mi-a vede fumu
 Ști-u-a cui i-i năcazu;
 Cine mi-a vede para,
 Ști-u-a cum mi-i tigneala.

Frundză verde de șalăță
 Mândră-i horea legănată
 La fata cea scuturată.
 Mândru-i doru legănat
 La fecioru supărat
 Care-i tare-nstrăinat.

culegător: Ion Bârlea,
 de la Mărie Tășcan, fată de 20 de ani, Nănești,
 în *Literatura populară...*, 1968, II, p. 28, t. 36 (fragment);
halubă - veșmânt, haină.

77. Blestemul înstrăinării

Cucule, pasăre mândră,
Du-te-n pădure și cântă.
Pe cine-i ave mânie,
Blastă-mă-l, străin să fie.

Nu trebe mai mare fune,
Ca străinătatea-n lume;
Nu trebe mai mare sfoară
Ca străinătatea-n țară.

Cântă puiu cucului,
În mijlocu codrului.
D-așa cântă de ușor,
Leagănă frunza de dor;
D-așa cântă de-amărât,
Leagănă frunza de rât.

culegător: Ion Bârlea,
de la Irina Vlad, 19 ani, Sălișteștea,
în *Literatura...*, 1968 (1924), II, p. 93, t. 151.

78. Să-mi trăiască dușmanii

Trăiască cine-a trăi,
Să-mi trăiască dușmanii
Alături cu munții;
Munții să să prăhuptească,
Dușmanii să-mi tăt trăiască.

culegător: Georgeta Maria Iuga,
Borșa, Țara Maramureșului,
în *Calendar*, 1980, p. 106, t. 446.

79. Așa-mi vine câteodată

Așa-mi vine câteodată
Să mă sui pă munți de piatră,
Să-mi fac ochișorii roată,
Să-mi caut mamă și tată.

Așa-mi vine uneori
Să mă sui pă munți cu flori,
Să beau otravă, să mor.
Ș-acolo dacă sosesc,
Stau în loc și mă gândesc:
- De ce să mă otrăvesc,
Când am zile să trăiesc?

culegător: Tiberiu Brediceanu,
leud, 1957. Țara Maramureșului,
în *Antologie*, 1980, p. 459, t. 534 (fragment).

Cântece de cătănie și război

“Lasă lumea cum îi ie,
N-o face din bună re”

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 17)

“- Spune-mi mie, pui de cuc
Răgutele când să duc?
- lele mărg, coale, toamna,
Când li-i mai dragă lumea”.

(Dumitru Pop, în Folclor, 1978, p. 117, t. 67)

80. Mi-o vinit ordin în sat

Frunză verde lemn uscat,
Mi-o vinit ordin în sat.
- Du-te, maică, la birău
Și adă ordinu meu.
De la birău pân-acasă
Curuiește-mi o cămașă;
Curuiește-o românească
Și o coasă cătunească.

Pă mânecă de-a dreapta
Scrie-te pe dumneata;
Pe mâneca de-a stânga
Scrie-mi, maică, drăguța;
Pă lătuțu dinapoi
Scrie-mi plug cu șase boi,
Să vadă domnu căprari
Că io-acasă-am fost plugari.

culegător: Elena Florian,
de la Rozalia Florian, 53 ani, Preluca Veche, 1978, Țara
Chioarului

în *Antologie...*, 1980, p. 503-504, t. 632.

birău - primar;

căprar - caporal (grad în armată);

81. Vai de mine, negri-s munți

Vai de mine, negri-s munți
Toamna când pleacă recruți;
Vai de mine, negri-s norii
Toamna când pleacă feciorii.
Maicile-ș petrec feciorii,
Nevestele soțiorii;
Dar pe mine n-are cine,
Că sunt singurel pe lume.

culegător: Dumitru Pop
Băsești, Țara Codrului;
în *Antologie de folclor*, 1980, p. 504, t. 633.

82. În cătane m-o luat

În cătane m-o luat,
Mândre flori mn'i-am sămănat
Pă o verde țâlinioară,
La cornu Gutâiului,
Lâng-o rece fântânioară.

Numa, ia, când am plecat
Florile le-am blăstămat:
- Creșteți, flori, și înfloriți,
Că mie nu-mi trebuiți;
Creșteți pă cât gardurile
Ș-astupați prilazurile;
Să vă sufle vânturile,
Să vă ciunte vârfurile
Că eu nu v-oi mai purta,
Că mă duc în cătunie
Și lozește-o bătălie –
Ști-mă focu și bdiata
Oare când oi înturna.

.....

culegător: Tache Papahagi,
de la Ioana Codrea- Fundeasa, 40 ani, Vad, 1920;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 183. t. XICIX (fragment);
prilaz - trecătoare la un gard de nuiel.

83. Cătunie blăstămată

Cătunie blăstămată,
Să mă scap de tine-odată;

Drăguța mn-i tare mică,
Cătuni-u-aș fără frică;

Drăguța mn-i mărișoară,
Cătunia hăt m-omoară.

culegător: Tache Papahagi,
de la Grigore Pop, 11 ani, Săpânța, 1921;
în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 209, t. CCXXXV.

84. Tăte plugurile-și ară...

Primăvară, primăvară,
Tăte plugurile-și ară,
La holda de primăvară,
Numa-a meu șăde-n cămară,
Că bădița-i dus în țară.
Stă-n cămară, rujine,
Că bădița-mi cătune.
Boii-n grajd îmbătrânesc
Nu pot nici să-i potcozesc.

- Așteaptă-mă, mândră, -așteaptă
Că mai am tri luni de zâle,
Și mărg iară-n sat la tine,
Să prind boii la tînjale,
Să scap, mândruță, de jale.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ileana Roman, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 231, t. 416.

85. Cântec din Primul Război Mondial

Frundză verde ruptă-n dzăce,
 D'in anu patrușprădzăce (...)
 Lăsaî coasa-n brazd-afară
 Ș-o luai în gios la țară.
 Frundză verde-a râului
 Oblu-n țara sârbului;
 Șî lăsaî ce-avui mai drag. (...)
 Mulți voinici s-o strâns sub steag,
 Câtă frundză-i într-un fag. (...)

Păst'un ceas, păstă două
 Le-o zinit poruncă nouă:
 - Orașu să-l părăsiț
 Șî la război să porniț.
 S-o umplut lumea cu voi
 Mărgând la mare război.
 Unii-o mărș cătă Serbia,
 Alți o mărș cătă Rusia.

- Hei, tu, mândruluțu mneu,
 Când de-acasă ți-ai plecat
 Dzua bună ți-ai luat
 Și cu mine te-ai iertat,
 Pruncii ți i-ai sărutat.
 Săracii coconii tăi
 Cum o rămas singurei;
 Singurei fără de tată,
 Ca și caru fără roată;
 Frundză verde de alune
 C-a lui tată-i dus în lume.

culegător: Tache Papahagi
 de la Ioana Pop, 30 ani, Giulești, 1920 (Țara Maramureșului),
 în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 176, t. LVIII (fragment).

86. Trimăs-o-mpăratu carte

Trimăs-o-mpăratu carte
 La fetile de pă sate
 Să nu poarte sumne-n roate,
 Că la Boznea-i mare moarte;
 Și să nu samine flori
 Că nu le-or zini feciori.
 Câț feciori hireș o fost
 Duși-s la bătaie toț.
 Pă țârmurii Dunării
 Să să bată cu sârbii.
 - Împărate, nu te bate,
 Că-s cătane ne-nvățate
 Și ptică nenumărate;
 Și-s cătane tinerele
 Și noi le plângem de jele.

culegător: Tache Papahagi,
 de la Todosie Teleptean, 20 ani, Vad, 1920;
 în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 180, t. LXXIV;
 sumnă (sugnă) – fustă.

87. ...Să dezrobim românii

Cātu-i Sibiu de mare
 Numai două drumuri are,
 Două drumuri ș-o cărare;
 Ș-o cărare cu năstâmb,
 Mărg feciorii tăț în rând,
 Maicile 'napoi plângând.
 - Mereț, voi, maice, 'napoi,
 Nu știți unde merem noi.
 Că noi merem la război;
 La război cu ungurii
 Să dezrobim românii,
 Pă sunetu trâmbdițelor,
 Pă scurtarea vieților;
 Pă sunetu dobelor,
 Pă scurtarea zâlelor.

culegător: Tache Papahagi,
 de la Irina Dunca, 9 ani, Breb, 1920 (Țara Maramureșului);
 în *Graiul și folklorul ...*, 1925, p. 167, t. XX.

Notă: cântecul face referire la Primul Război Mondial, în urma căruia s-a înfăptuit Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, iar românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș au revenit la patria-mumă.

88. Împăcați-vă-mpărați

Săraca și-a me inimă
Mult mai plânge și suspină
Că nu-i lumea așezată.

Împăcați-vă-mpărați,
Oamenii nu ni-i luați,
Că ni i-ați luat o dată;
Ș-o rămas prunci fără tată;
O rămas prunci fără tați,
Neveste fără bărbați,
Suorele fără frați -
Ș-am fost tare supărați.

culegător: Ion Ardeleanu Pruncu,
în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 97, t. 379.

Cântece satirice

89. Se mustreadză două fete

Pă la noi, pă sub părete
Să mustreadză două fete.
Una-i hâdă și găzdacă,
Una-i mândră și săracă.

Cea găzdac-așa zicea:
- Pă mine, badea mă ia;
Îmi dă tata patru boi
Ș-o turmă mare de oi;
Și măicuța-mi dă o vacă
Ș-o holdă nesecărată.

Cea săracă-așa zicea:
- Pă mine, badea, mă ia,
Nu-mi dă badea ochii mei
Pântru patru boi de-ai tăi;
Nu-mi dă badea gurița
Pântru tăta turma ta.

culegător: Tache Papahagi
de la Maria Bozai, 19 ani, Hărnicești, 1920, Țara
Maramureșului;
în *Graiul și folklorul ...*, p. 173, t. XLVII.
a se mustra - a se certa;
găzdac - om avut, bogat, înstărit.

90. Nu ibdi nevestele

- Hai, mândruț, la noi de mas,
Numai sângur-am rămas,
Că bărbatu mi s-o dus
În lăzașul cel din sus,
În lăzașu cel bătrân
A cosî și-a face fân.
- Stai, mândro, în loc să-ț spui,
Clopul unde să mi-l pui?
- La fereastră este-un cui.
- D'apoi cum să sui în pat?
- Pă un scăunaș de brad.
- D'apoi cum să te sărut?
- Du-te-n sărăcie mut,
Nu ibdi nevestele,
Că nu știi dragostele.

culegător: Tache Papahagi,
de la Pălăguța Pop, 25 ani, Desești, 1920,
Țara Maramureșului
în *Grai...*, p. 172, t. XLI.

mas - popas;

laz - câmp curățat și bun de cosit;

mut - cu sensul de prost, prostănac.

91. Gura ta la toți o dai

- Nu știu, mândră, ce gând ai:
Gura ta la toți o dai –
Numai nu o dai la cai.
.....
- Stăi, bădiță, și te uită,
Gura me din ce-i făcută:
Din zin roșu și din turtă.
Cine-i hireș o sărută,
Cine-i mut stă și se uită.

culegător Maria Vlad,
Săliștea de Sus, Țara Maramureșului,
în *Memoria...*, 2001, nr. 1, p. 19.
hireș - frumos, mândru, aprig.

92. Metehăul

Uite, mamă, câinii bat,
 Intră pețitori în sat;
 Și le-om da și băutură
 Da' de nu m-or cota-n gură.
 Uite, mamă, că să duc,
 Nici pă una nu ne duc.
 Uite, mamă-s pă la prag,
 Nici pă una nu ne trag.

Mă uitai într-o fântână,
 Mă văzui fată bătrână,
 Tot fugi o săptămână;
 Mă oprii lâng-on pârâu,
 Mă rugai de tată-meu
 Ca să-m coate-on mutihău.
 Fie cu paie-ncălțat,
 Numa să fie bărbat;
 Și păru pân clop să-i iasă,
 Numai să mă văd mireasă.

culegător: Ion Chiș Șter,
 de la Teodor Pop, 38 ani, Buteasa, 1973, Țara Chioarului;
 în *Antologie...*, 1980, p. 75, t. 39.

“Există unele obiceiuri, cum sunt **moșii** și **babele**, care sunt practicate atât de băieți, cât și de fete. Băieții fac pentru fete *moși*, care în Budești se numesc *pețitori*, iar în Sârbi *vindici* sau *metehauă*, iar fetele fac pentru feciori *babe*. Metehăul este făcut din cârpe, haine vechi, având bețe în loc de mâini și de picioare, iar pe cap o pălărie, dacă este *moș*, ori o năframă, dacă este *babă*. Întotdeauna metehăul este însoțit de o scrisoare în care, fie în versuri, fie în proză, își dezvăluie identitatea și scopul pentru care a venit (...). Pentru a fi văzut de cât mai multă lume, metehăul este pus într-un copac cât mai înalt (...). Acești metehăi sunt puși numai la fetele și feciorii mai în vârstă” (Memoria ethnologica, nr. 10, 2004, p. 984, col. Petru Ștețiu).

93. Nevasta fugită cu drăguțu

Sub creangă de tufă verde

Tânără nevestă șede

Tăt cu struț și cu liuliuț.

Da doru, ca tâlharu,

Și-o făcut drum p-acolo.

- Hei, tu, tiancă nevesteancă,

Lasă struțu și liuliuțu,

Fugi în lume cu drăguțu...

Da' atâta o-amăgit,

Fiuțu și l-o urât

Și cu mândru și-o fugit.

Numai ea și-o rupt și-o zis:

- Tu, tidruț, lemnu mândruț,

Ien pleacă-ți tu vârvuțu

Să-mi anin eu liuliuțu,

Să mă duc cu drăguțu.

Tidru vârfu l-o plecat,

Liuliuțu l-o d-aninat.

Fiuțu și l-o lăsat,

Cu drăguțu și-o plecat.

Cându-i locu la un loc,

La mijlocu unui codru,

Și acolo jos ședeau,

Murguțiu și-l poposeau

Numai ea și-o rupt și-o zis:

- Pentru negru streinel

Lăsați fiuț mititel...

Ea-napoi și-o d-înturnat,

Pe fiuț că l-o aflat

În caldă ploaie scăldat,

Că vântuțu lin și-o suflat

Pe fiuț l-o legănat.

Când la fiuț și-o sosit

Cu fiuțu și-o grăit:

- Tu, fiuț, dragu mamii,

Cum poți în lume trăi?

Pentru negru streinel

Lăsatu-te-am mititel.

- M-ai lăsat, lăsat să fiu,

Eu altă mămucă știu.

Ciutele țâța mi-o dat,

Ploaie caldă și-o plouat

Și pe mine m-o scăldat;

Vântuț lin că și-o suflat,

Pe mine m-o legănat,

Dumnezeu nu m-o lăsat.

Tu te du-n mare bănat...

Nu-mi trebe doicitu tău,

Că doici-m-a Dumnezău.

culegător: Petru Bilițiu-Dăncuș, colecție 1893-1907;

în *Folcloristica...*, 1970, p. 357-358, t. 127;

bănat - supărare, necaz, măhnire.

94. Însuratu-s de un an

Însuratu-s de on an,
Gatii pă sub cioareci n-am.
Însuratu-s de o lună,
Nici cămașa nu mi-i bună.

- Tu, nevastă, fă-mi de cină!
Mere-n pod și nu-i slănină,
Vine-n jos și nu-i fărină.
Mere-afară, lemne nu-s,
Vine-n casă, focu-i stins.
Mere-n grui, da mălai nu-i,
Vine-acasă, pită nu-i.

culegător: Ion Bârlea,
de la Gheorghe Rusu din Berbești (Țara Maramureșului)
în *Literatură populară...*, 1968 (1924), II, p. 169, t. 11.

95. Fost-am tânăr și zglobiu

Fost-am tânăr și zglobiu,
Mi-o vinit mintea târziu.
Focu' te mânânce, minte,
Dacă n-ai fo' mai 'nainte.
Amu iești, nu-mi trebuiești,
De puțină haznă-mi iești.

culegător: Dumitru Pop,
în *Folclor din zona Codrului*, 1978, t. 180;
haznă - folos.

96. Nevasta "harnică"

Cătu-i lungu și lumea
Nu-i nevestă ca și-a mea,
De mândră și de frumoasă,
Harnică, găzdoaie-n casă.

Că luni caier ș-o făcut,
Marți pă furcă și l-o pus
Și miercuri la târg s-o dus
Și joia s-o târguit,
Vineri acasă-o vinit,
Sâmbătă s-o hodinit.
Duminică-o vrut lucra
Da-o-auzât bătând toaca.

le din pat că s-o sculat
Și la popă ș-o-alergat:
- Părinte, sfinția ta,
Sărbătoare-i mâni, o ba?
- Sărbătoare-i astăzi, fiică,
C-amu-i sfânta duminică!
- Părinte, sfinția ta,
Să mutăm duminica,
C-am un caier de gătat
Și zece de scălmânat.
- Pântr-o iagă de pălincă
Nu să strâc-o duminică!

culegător: Dumitru Pop,
de la Ileana Rus, 42 ani, Băsești, 1960 (Țara Codrului)
în *Folclor...*, 1978, p. 171, t. 159.

V. CREAȚII EPICE

97. Balada lui Pinteia

Pinteia-n munte să suie,
Mândră curte zugrăve,
Cu cătane-o d-îngrădea,
Cu frunze-o acoperea.
Numai Pinteia ș-o strigat:
-Dintre voi de s-a afla,
De s-a afla careva
Să meargă la Baia Mare
După pită, după sare,
După vin din cel mai tare
Ce beau domnii la gustare.

Nimeni nu s-o mai aflat,
Numai a Pintii fârtat;
Numai el că și-o strigat:
- Mere-oi, Pinteo, mere-oi eu,
De mi-ai da tu murgul tău,
Murguțu tău cel de vânt,
Cu coama până-n pământ;
De mi-i spune moartea ta,
Moartea ta din ce ți-a sta?
- Moartea Pintii-i atâta-ră:

Trei grăunță de secară,
Trei de grâu de primăvară,
La Pinteia la subsuoară;
Trei grăunțe de grâu sfânt
Ș-on plumbuț mândru de-argint,
La Pinteia fără de rând.

El în Baia când o-ntrat,
Toți băieșii l-o-ntrebat:
- Spune-ne moartea Pintii!
- Moartea Pintii nu oi spune
De mi-ai da oricât în lume.
- Spune-ne moartea Pintii,
Pă tine te-om omorî!
- Moartea Pintii-i atâta-ră:
Trei grăunțe de grâu sfânt
Ș-un plumbuț mândru de-argint,
La Pinteia fără de rând.

- Nici acela nu-i viteaz
Care dă sfat la fârtați.
Și eu unul mi l-am dat
Și capu mi l-am mâncat.

culegător: Iordan Datcu (pe urmele lui Ion Bârlea)
Berbești, Țara Maramureșului
în *Antologie...*, 1980, p. 291-292, t. 253.

98. Horea lui Ion Berciu*

Frunză verde a malinii,
 Plecat-o turma Dunchii
 Și cu fratele Bercii.
 Marți stâna Dunchii o plecat,
 Joi, Ion Berciu s-o-necat
 La Luha, din sus de sat,
 Că grea ploaie o plouat,
 Izvorul s-o turburat
 Și Ion Berciu s-o-necat.
 După-aceea l-o aflat
 La Luha, din jos de sat.
 Și el, bietul, n-o avut
 Nice pânză pe obraz,
 Fără scoarță de buhaș;
 Nici scânduri de copârșeu,
 Fără scoarță de durzeu.
 Numai el ș-o poruncit
 Pe un fir de iarbă verde
 Și la feciori și la fete
 Să facă bine să-l ierte.
 Și soru-sa, Palaguță
 Tot să-l cânte mândru-n frunză,

Tot să-l cânte răspicat
 Să se-audă peste sat
 Că Ion s-o înecat.

Pe Ion că l-or jeli
 Fetele cu mununile,
 Nevestele cu cepsele.
 Colea la Sfântă Mărie,
 Vremea-i oilor să vie
 Ion Berciu să rămâie.

La mormântul lui i-o pus
 Trâmbița lui de-a dreapta
 Și fluierul de-a stânga.
 Vânturi mari că și-or sufla,
 Trâmbița și-a trâmbița,
 Fluierul și-a fluiera,
 Mare jele-n lumea-a fa'.
 Tot pe Ion l-o jelit
 Oile cu lânile,
 Mnieii cu jocurile,
 Berbecii cu coarnele.

culegător: Petru Bilțiu-Dăncuș, colecție, 1893-1907,
 în *Folcloristica Maramureșului*, 1970, p. 374-375;

buhaș - (bot.) brad scurt, cu crengi întinse până la pământ;

durzeu - (bot.) jneapăn; ienupăr; aproape sinonim cu buhaș;

ceapsă - podoabă.

* **Ion Berciu**. Voinic din Călinești. Se povestește că era așa de tare, încât dacă intra la un crâșmar, puneă o mână pe meșter-grindă și ridica acoperișul casei în sus, și de nu-i da jidovul horincă, îmburda casa.

99. Bodița

Avu maica nouă sii,
 Nouă sii și o siucă;
 Siuca de-a dzăcelea
 O chemat-o Bodița.
 De hireșe, de frumoasă,
 De găzdoaie bună-n casă,
 Hiriu-i marsă
 Până-n țara cea turcească.
 Zinitu-i-o pețători
 Într-o dzî de nouă ori.
 Într-o dzî, a noua oară,
 Pețători de nouă țară,
 După apă lucioară.

 Tăți siîi o străgat:
 -Nu da, mamă, Bodița,
 Căci pă Bodița i da,
 Ciuma-n casă ne-a d'întra
 Și pă tăți huc ne-a lua.
 Numa Constantin cel mic,
 Cel mai mic și mai voinic:
 - Dă, mamă, pă Bodița.
 Când te-ajunge dor de ea,
 Duce-m-oi
 Și-aduce-oi,
 Tăt vara de două ori,
 Că-s puțane sărbători,
 Și iarna de nouă ori,
 Că-s mai multe sărbători.
 Și mă-sa l-o ascultat
 Și pă Bodița o dat,
 Ciuma-n casă o d-întrat
 Și pă tăți huc i-o luat;
 Numa pă ea o lăsat
 Cu o bdiată mătă-n vatră,
 Tăt o arsă și-o scrumată.
 - Constantin, mândru mamii,
 Nu te-ar primi pământu;

Te-ar scoate pământu-afară,
 Te mănânce corbi și cioară,
 Cum mi-am dat io Bodicioara.

Pământu s-o supărat
 Și-afară l-o aruncat.
 El numa că și-o făcut
 Din sălășăl
 Murgușăl,
 Din lumnina trupului
 Făcu frâu murgului;
 Din pânza de pă obraz
 Și-o făcut căpenegaș,
 Și din cele lumninele
 Făcu la murg cin'iele
 Și-o-nciniat murgu cu ele.
 Și pă murgu-o-ncălecat,
 După Bodița-o plecat;
 Tăt calea de nouă dzâle
 O călcat-o-n două dzâle,
 Și calea de nouă nopți
 O călcat-o-n două nopți.
 La mnijlocu locului,
 La fântâna corbului,
 S-o pus gios să hodinia'
 Și murgu să și-l hrănia'.
 Păste oraș s-o uitat,
 Pă Bodița o vădzut
 În mijlocu-orașului
 Cu fratile Soarelui
 Și la ea o alergat:
 - Gată-te, sorucă, bine,
 Și-i pleca, soră, cu mine.
 Ea numa și-o dzâs așe:
 - Hei, tu, frățiorule,
 Spune-mi, frate, cu dreptu':
 De-i lucru de jălenie
 Să prind cai roși în cocie.

- Gată-te cum ti-i găta,
Dă-i, sorucă, și-om pleca
Și ne-om duce la mama.
Și pă murgi o-ncălecat
Și la măsă o plecat.

Fost-o locu la un loc,
La mijlocu locului,
La fântâna corbului,
S-o pus gios să hodinea
Și murgu să și-l hrănea.
El numa ș-o dzâs așa:
- Cată-mi, sorulucă,-n cap,
Că de când te-ai măritat
Nime-n cap nu mi-o cătat.
Ea numa ș-o dzâs așa:
- Hei, măi frățiorule,
Ce ți-i păru mucedzât?
Gândești c-ai fost în pământ.
- Hei tu, soruluca mea,
Tu de când te-ai măritat
Nime-n cap nu mi-o cătat,
Și păru mni s-o strâcat.

Mândru-și cântă-o pășărea:
- Ciudă mare,
Ciudă pare
Când îngheață tău vara.
Da nu-ngheață de ger mare:
Îmblă-un ziuț cu un mort
'N aletuțu estui codru.

Ea nu o dzâs așa:
- Ian audz, frățiu, audz,
Cum își cantă pășărea!
- Las' să cânte la focu,
C-așa i-o fo' cântecu.

Și de-acolo o plecat
Și la mă-sa o-nturnat.
Când în sătuc s-o băgat :
- Du-te, soră, pă iasta cărare,
Că io mă duc pă iasta-re,
Că mni-i-nvățat murguțu
Cu iarbă din țințerim,
Cu apă de pân fântâni.
Ea la mă-sa și-o plecat:
- Hei tu, mămuleana mea,
Deschide, mamă, poarta,
Că ți-o sosit Bodița.
- Du-te, ciumă, d-în pustăie,
Că tăt așa ți-ai zinit,
Și pă tăți i-ai celuit,
Și io numa am rămas
Tăt o arsă ș-o scrumată,
Cu o bdiată mătă-n vatră.
Și iarăși o strâgat :
- Deschide, mamă, poarta,
Că io ți-s Bodița ta.
Și afară o eşât,
Și poarta o descuiat,
Și-n gură s-o sărutat
Și de zile-o și crăpat.

culegător: Tache Papahagi
de la Maria Cupșinar, 20 ani, Botiza, 1922,
în *Grai, folclor, etnografie*, 1925, text CCCCVI.

100. Vinderea nevastei

S-o ibdit și s-o luat
Tăt un fecior de găzduc

Cu o fată de sărac.

Când o fo săptămâna

Soacră-sa o d'întreba:

- Unde ți-i, noră, zestrea?

- Dintr-un sat ai fost cu noi,

Știutu-m-ai că nu am boi,

Numa ochii amândoi.

- G'eord'iță, dragu mamii,

Nevasta de nu i da

Boii-n grajd oi spinteca;

Nevasta de nu i vinde,

Grazdurile le-oi aprinde.

Numa el că s-o luat,

Numa el că s-o-ntâlnit

C-un câne-turbă bătrân.

Nu să tacă

Și să treacă:

- De vândutu-i nevasta?

- De vândutu-i săraca.

- Cătu-i prețu' pă dânsa?

- Cătu-i putea număra

De-amu până ce-a-nsera:

Talerii cu meteru,

Galbenii cu felderu.

Comoara pă murg o pus

Și el acasă s-o dus.

-Ce-ai făcut, mamă, de cină?

- Lașt'e-n zamă de găină.

- Tihniț-ar, mamă, de cină,

Cum mi-i mie la inimă.

- G'eord'iță, dragu mami,

Dacă-i așa și așa,

Țâp comoara pă fereastră

Și te du după nevastă.

Ptită albă că mânca,

Cu băncuții să juca;

Să juca cu băncuțâle

Ca coconii cu surcelele.

culegător: Tache Papahagi

de la Dochia Pop, 13 ani, Breb, 1920

în *Grai, folclor, etnografie*, 1925, text CCCLXI

VI. DESCÂNTECE. SCURT TRATAT DE MEDICINĂ ALTERNATIVĂ

“Până în pragul secolului al 20-lea
sufletul maramureșean va fi fost stăpânit
cu atâta putere tiranică de credința lui
în efectele magiei,
încât orice desconsiderare
a acestei înrădăcinate credințe
atrăgea după sine
multiplele și chinuitoarele urmări
din partea vrăjitoarei”

(Tache Papahagi, 1925, p. XXXIX).

Descântecul - Formulă lexicală magică destinată să modifice o stare de lucruri sau starea unei ființe într-o altă stare cu ajutorul potențialului supranatural al vrăjitorului descântător. Formulele oricărui *descântec* trebuie întotdeauna intonate pe un anume suport muzical.

În antichitate, unele documente arată indirect că incantația devenea funcțională și ducea la un oarecare efect asupra subiecților, pe două căi: 1) un efect psihoterapeutic, prin sugestie, datorită textelor de o anumită forță simbolică (...) și 2) un efect benefic asupra reechilibrării sistemului nervos, prin meloterapie, datorită muzicalității.

Descânțele sunt dedicate îndeosebi vindecării bolilor și deci se încadrează în **magia medicală**. (Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989, p. 139-140)

“Femeile care descântă, descântătoarele (la fel ca și cele care lucrează la cămașa ciumii, la făcutul prescurii...) sunt, de cele mai multe ori, femei iertate, adică femei curate, trecute de o anumită fază a vieții, care se supun benevol anumitor abținente sexuale, actul sexual fiind resimțit deseori în spațiul tradițional ca generator de impuritate”

(Camelia Burghel, *Curat, luminat, ca argintu strecurat, în Acta Musei..., Sighet, 2002, I, p. 147*)

*

“...descântecul are, ca orice întreprindere umană, o finalitate dorită. Neîndoielnic, apelul la medicina magică populară, persuasiunea consecventă a magicianului, posibilele lui calități bioterapeutice și o imensă încredere din partea subiecților conduc, deseori, la o finalitate pozitivă a actului, concretizată printr-o vindecare rapidă. Expresia unanim întâlnită pe teren a fost aceea că răul trece “ca și cum l-ai lua cu mâna”, iar încrederea descântătoarelor în demersul lor, atât de puternică, încât în momentul respectiv orice reacție de neîncredere sau bănuială a cercetătorului este blocată”

(*Ibidem*)

Deochiul

101. Descântec de deochi

Dacă cutareva om rău la ochi se uită pătrunzător la altul și nu-și aduce aminte de sine, atunci acela la care se uită e deochiat. Fiindcă suferința aceasta e crezută ca efect al privirii ochilor, ea se numește *deochi*, adică boala provocată de ochi răi.

Cel deochiat are durere de cap, puțină fierbânțeleală, aprinderea feții și n-are gust de mâncare și de regulă cade într-o stare de moleșeală, de nu poate lucra nemica.

Ca preservative în contra deocheatului, mai ales la copii, se pun la mână nasturi albi legați cu ață sau panglică roșie, ca privitorii să-și aducă aminte că-l pot deochea. Iar dacă, cu toate preservativele acestea, deochiul se face, atunci trebuie să-i descântăm.

Luăm un vas cu apă curată și, aruncând cărbuni până la nouă, zicem:

Doi ochi răi ti-o strâcat,
Și nouă sfinți te-o vindecat;
Doi ochi răi ti-o strâcat
Și opt sfinți te-o vindecat (...)

Dacă unul sau doi din cărbunii aceia se așază pe fundul vasului, atunci bolnavul desigur a fost deocheat. Ca să se vindece, bea de nouă ori puțină apă, din acee peste care s-a descântat, apoi se spală la subsuori, cap, rânză, încheieturi, ochi și pe față din apa acee, și ce apă o rămas ungem țâțânile ușii...

culegător: Ion Bârlea,
de la Ioana Ofrim, 60 ani, Oncești, Țara Maramureșului,
în *Literatura...*, 1968 (1924), II, p. 334-336, t.1.

102 (a). De deochi

Luăm cărbuni înfocați și țâpând câte unul într-un vas, zicem:

Pasăre neagră,
 Pasăre galbenă,
 Sai în ceri,
 Sai în pământ,
 Sai în piatră seacă,
 Piatra-n patru crapă.
 Da nu crapă piatra,
 Ci crapă (cutare).
 De-i deochiat
 De cocon, de cocoană,
 De fecior, de fată,
 Ori de vâj, ori de babă,
 Ori de țigan, ori de țigancă,
 Ori de jidan, ori de jidancă,
 Crepe-i-se tâțele,
 Versă-i-se laptele,
 Sară-i ochii ca și stropii.
 Să rămâie curat
 Și luminat
 Ca argintu cel curat,
 Ca vinul strecurat.

culegător: Ion Bârlea,
 Bogdan Vodă (Cuhea), Țara Maramureșului
 în *Literatura...*, 1968 (1924), II, p. 336-337,
vâj - om bătrân, moșneag.

102 (b). De deochi

(Când omul are o stare generală rea, îl doare capul, are senzația de vomă, nu vede bine cu ochii, are amețeli)

Arunci nouă cărbuni în apă și numeri invers, de la nouă spre unu, zicând:

S-o luat Mărie pă cărare,
Pă drumul cel mare,
S-o-ntâlnit cu deochetor, cu deochetoare,
Cu moroi, cu moroaie,
Cu strâgoi, cu strâgoaie.
Fugi, deochi,
Dintre ochi,
Mărie să rămână curată,
Luminată,
Ca argintu strecurat.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ileana Brișii Mihali, 52 ani, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 75 (fragment)

Magia dragostei

“Nici o boală nu-i mai gre,
Ca boala de dragoste”

(Lenghel-Izanu, 1985, p. 375)

103. Descântec de dragoste

În ziua când umblă preotul cu crucea prin sat, adecă în ajunul Bobotezei, să faci un pământuc de busuioc și de cu seară te duci la vale sau la râu cu acela căruia-i faci descântecul. Apoi, băgând pământucul de busuioc în apă, stropești pe acela căruia-i descânți, până se ține descântecul. Sfârșindu-se descântecul și mergând către casă, nu-i iertat a se uita înapoi, că atunci n-are putere descântecul. *Descântecul de dragoste* se poate face și în ajunul Crăciun-

nului, la Sânvășii și la Bobotează, și în alte zile mari ale anului.

Demineața m-am sculat,
Pe cărare m-am luat,
Pe cărare necălcată,
În rouă nescuturată.
Cărarea călcându-o,
Dragostea luându-o.

.....

culegător: Ion Bârlea,
de la Toader Hoza Boicu, 60 ani, leud,
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 341-343, t. 7.

104. De dragoste...

Io nu culeg florile,
Da' culeg dragostea me,
Iubostea me,
Cinstea me,
Să fiu dragă ca și florile-n rât.
Să fiu dragă la toată lumea
Și la toată suflarea și mișcarea
Să fiu dragă.
Io nu culeg florile
Da' io culeg dragostea fetii,
Iubostea fetii,
Să sie dragă ca și florile-n câmp,
Să sie dragă ca și apa curgătoare,
Ca roua scuturând,
Dragoste-adunând.

N-adui vânt de la pământ,
Nici răcoare de la soare,
C-adui iboste,
Dragoste...

culegător: Radu Răutu,
de la Ana Herbel, 63 ani, Vadu Izei, 1976, Țara
Maramureșului;
în *Antologie...*, 1980, p. 237, t. 219.

“Des întâlnite mai ales în rândul tradițiilor premaritale sunt și *descântecele de dragoste* - mai mult în forma încântecelor, a «vrăjilor» sau a «farmecelor de dragoste» și specifice anumitor momente ale calendarului țărănesc: Boboteaza, Dragobete, Florii, Rusalii, Sânzâiene, Anul Nou.

Farmecele de dragoste se pot îndeplini ritualic numai în «zilele de fruct» și se fac întotdeauna la «ceasuri de mare taină» - înainte de răsăritul soarelui sau în miez de noapte...”

(Gabrielo Căion, *Descântecul - ritm arhaic de magie tainică, în Acto Musei, I, 2002, Sighetu Marmăției, p. 159*)

105. Mătrăguna. Doamna Doamnelor. Stăpânitoarea florilor

“Câteva fete de măritat se duc împreună cu o văduvă în pădure, mai ales între Paști și Rusalii, ducând cu ele un colac de grâu frumos și o oiagă de horincă sau de vin sfințit. Le așază lângă o viță de mătrăgună, ele se dezbracă și toate, împreună, în pielea goală și despletite, se învârtesc de nouă ori în jurul mătrăgunei, rostind:

Mătrăgună, Doamnă bună,
Mărită-mă într-o lună;
De nu-n asta-n ceielaltă,
Mărită-mă dup-olaltă.

Apoi lasă acolo colacul și horinca sau vinul sfințit, iar după trei zile se duc, iau mătrăguna de acolo și o răsădesc între flori, în grădină...”
(Colecția Vasile Trif, Bozânta Mare, în *Memoria...*, 2001, p. 36-37)

O, Doamna Doamnelor,
Stăpânitoarea florilor,
Ne-am trudit și te-am găsit
Și te-am adus
Și-n grădiniță te-am răsădit,
Și te-am pus în loc de frunte
Ca să ne fii de folos.

(Colecția Ion Vancea, Nănești,
în *Antologie*, 1980, p. 266-267, t. 244)

Mătrăguna

Plantă solanacee veninoasă, cu flori brun-violete, prezentă frecvent în superstițiile, practicile de magie și miturile multor popoare, îndeosebi europene și asiatice. De asemenea, *mătrăguna* este socotită o plantă afrodisiacă, fiind invocată frecvent în *descântecelor de dragoste*.

Intrarea *mătrăgunei* în mituri și în magie se datorează îndeosebi unor proprietăți somnifere și totodată excitante, ca și asemănării vagi a rădăcinilor ei cu partea inferioară a corpului omenesc. În numeroase zone folclorice ale lumii se crede că *mătrăguna* îl poate face pe om invulnerabil, că îi poate descoperi comorile ascunse, de asemenea, că posedă proprietăți oraculare.

Plantă prin excelență magică, *mătrăguna* are închise în ea «forțe extraordinare care pot multiplica viața sau pot ucide», fiind așadar «iarba vieții și a morții» (Mircea Eliade).

(Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989, p. 334-335)

106. Ritual de Sânzâiene

De Sânzâiene, la miezu nopții, la Borșa, Moisei și Vișeu, fetele, după ce și-au ales locul ferit la râu, vin și aducând pită și sare, fiecare separat, în șoaptă rostesc:

Bună dimineață apă cântătoare
 Și curgătoare,
 Apă de vin,
 Cu țărzure de mir,
 Ptișoare de bărbănoace,
 Cu prunduri de busuioace...
 Ț-am adus ptiță și sare -
 Tu să-mi dai leacu cel mare;
 Ț-am adus și busuioc -
 Să-mi dai bine și noroc.
 Am zânit la tine
 Să mă speli pe mine
 De ură și urătură,

De ură țapată.
 Apa sună și răsună,
 Bulbuci de aur adună:
 Cu pumnii-i opresc
 Și obrajii mi-i sleiesc
 Să siu frumoasă
 Și sănătoasă
 Și vederoasă
 Și frumoasă
 Și curată și dragăstoașă,
 De cinste și omenie
 Și (cutare) la mine să zie
 Să-i fiu lui de soție.

culegător: Maria Elena Timiș,
 de la Maria Danci, 64 ani, 1985,
 în *Memoria*, 2001, p. 38.

■ “Sânzâienele: se pun în buchete în vase și, în seara de ajun, de ziua lor, se fac cununi și se aruncă pe casă pentru fiecare membru al familiei. Tradiția spune că în noaptea aceea vântul e mai puternic. Celor cărora nu le cad cununile li se vestește viață frumoasă” (Mihai Olos, în *Calendar*, 1980, p. 72).

“După Mircea Eliade, Sânzâienele provin dintr-un cult roman, raportat la zeița Diana, frecvent odinioară în Dacia Romană (...). Florile numite sanzâiene au fost consacrate sf. Ioan Botezătorul; mănunchiuri proaspete împodobesc ferestrele, porțile, streșinile caselor, deoarece, potrivit superstițiilor, aceste flori apără pe oameni de agresiunea duhurilor rele”

(V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989, p. 548)

Făclia. Înfloritul *sânzâienelor* marchează începutul muncilor agricole de vară, cositul fânului în special (...). Prin câteva așezări de pe cursul superior al văii Vișeuului - Borșa, Moisei și cele trei Vișău - oamenii mai păstrează câteva datini dispărute în celelalte localități. Umblatul cu *făclia* este un spectacol nocturn la care asistă toată suflarea obștei.

Pregătirea *făcliei* începe în ajun. Parul este cioplit și netezit în partea subțire pentru a fi ușor de ținut în mâini, iar celălalt capăt, mai gros, este crăpat în patru. În despicătură sunt îndesate așchii, rășină și călți.

Când s-a înnoptat, copiii și feciorii urcă pe coama dealurilor, se adună în cerc și aprind *făcliile*. Fiecare rotește *făclia* deasupra capului său în sensul rotirii Soarelui.

Într-un târziu, când *făclia* se apropie de sfârșit, fiecare coboară cu ea, arzând încă, înconjoară țarina și livada cu semănături, o aduce acasă și o dă mamei sau tatălui pentru a o înfige în mijlocul grădinii, între straturi, în holda de cartofi sau de porumb pentru a da recoltă mai bună și a le feri de dăunători. (Nicoară Timiș, în *Calendar*, 1980, p. 83-85).

107. Descântec de a duce orânda pe sus

Aducem apă de pe roata morii și o punem într-un ulcior, și-l punem la foc ca să fiarbă. După-aceea luăm o vârtelniță de pe care se deapănă torturile de cânepă și o ducem în podu căsii și o așezăm în acel loc unde iese mai gros fumul din horn. Vârtelnița o învălim

cu o haină de-a ursâului. Femeia care-și așteaptă ursâul trebuie să fie în pielea goală. Începem a învărti vârtelnița îndărăpt, zicând cuvintele ce urmează:

Nu învărtesc vârtelnița,
Ci învărtesc mintea lui Ion
Și gându lui.
Să n-aibă stare,
Nici alinare,
Pân' la mine a vini,
Pân' cu mine s-a-ntâlni,
Pân' cu mine a grăi.

Să n-aibă stare, nici alinare,
Atâta într-un loc,
Cât arde-un fir de păr în foc.
N-aivă fată frumoasă,
N-aivă văduvă rămasă,
N-aivă mamă,
N-aivă tată;
N-aivă cu nime a fi,
N-aivă cu nime a grăi
Pân la mine n-a vini
Și cu mine n-a grăi.

culegător: Ion Bârlea,
de la Părasca Perța, 80 ani, Botiza,
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 348-349, t. 12.

108. Descântec de gând necurat

Fugiți, gânduri blestемate
Și cugete necurate,
Mereș în pustietate,
Prin munți,
Prin văi depărtate!
Fugiți gânduri
Și descânturi
Prin alte pământuri!

Veniți gânduri ușurele,
Din grădini,
Din floricele,
Goniți gândurile rele,
Să să ducă,
Să să spele,
Să să prăpădească
Și de pietre să să lovească.

culegător: Vasile Latiș,
de la Gârtina Pașca, 80 ani, Lăpuș;
în *Antologie*, 1980, p. 259, t. 236.

109. Descântec de soare

De soare prin mălin,
De soare prin cetin,
De soare prin rugare,
De soare prin potca cea mare!

Ieși, soare, de ești soare,
Că te-apucă sfântu Soare.
Nu te juca cu capu lui Ion,
Ci te joacă cu porcii
Din porcăreți,
Cu mieii
Din stăuleț
Și cu cârlige din gard.
Ion să rămâie curat
Ca argintu' strecurat.

culegător: Vasile Latiș,
de la Gârtina Pașca, 80 ani, Lăpuș,
în *Antologie*, 1980, p. 264, t. 241.

110. Descântec de șopârlariță

Dacă omul are nădușeli și-l strânge la grumaz și de-abia poate răsufla, atunci zicem că-i beteag de șopârlariță. Luăm puțină unsoare de porc și începem a zice:

Nouă fete, nouă babe
Și un șopârlariț;
Opt fete, opt babe
Și un șopârlariț;
.....
Nici o fată, nici o babă,
Nici un șopârlariț.

Cu unsoare îl ungem la grumaz și-l legăm cu o bândură...

culegător: Ion Bârlea,
de la Parasca Meiuș, 60 ani, Ieud;
în *Literatura populară...*, 1968 (1924), II, p. 379-380, t. 35.

Luăm miere de stup sau dacă nu-i la îndemână e bună și miere albă și zicem:

Șopârlariță lungariță,
Fugi de la Ion.
Să mergem, să fugim,
Că iese neagra tomoiaga,
De sub pat,
De sub hat
Și ți-a tăia vinele
Și ți-a săca rădăcinile
În grumaz nu prinde,
Vița nu întinde.
.....
Ion să rămână
Curat și luminat.

culegător: Ion Bârlea, 1968, II, p. 381-382

șopârlariță - difterie;

bândură - năframă, bandaj.

111. Descântec de uimă

Când apare o umflătură pe corp, se ia un cărbune stins cu care se face cruce pe umflătură, spunând:

Uimă, uimită,
Înapoi te îndărată.
Nu te face ca un deal,
Ci te-așază ca un ban;
Nu te face ca un măr,
Ci te-așază ca un păr
De vârfuri ciuntate,
De rădăcini săcate.
Te du unde cocoș negru nu cântă
Și pasăre măiastră nu umblă,
Boul negru nu rage,
Popa slujbă nu face,
Nuntă nu să face.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Ana Gotan Mihali, 74 ani, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 59, t. 57.

112. Descântec de floare (bubă rea)

Se iau nouă mingi de câlți, se acoperă rana cu o pânză și se aprind câlții cu care se pârjolește pe deasupra zicând:

Fugi, rujă rujată,
Înapoi te îndărată.
Că de nu ti-ndărăta
Cu foc te-oi înfoca,
Mai mult nu ti-i înturna.
Și cu câlți te-oi pârjoli,
Și în fața lui Ion nu te mai acățâli.
De la astă descântătură
Tu să te strângi,
Și-n fața lui Ion
Să nu te mai aprinz'.
Că dacă ti-i aprinde
Cu apă te-oi stânge.
Și iară cu foc te-oi înfoca
Și nu ti-i mai pute înturna.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Mărie Scofercea Șetecu, 44 ani, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 73-74, t. 72.

113. Descântec de sclânt'it

S-o luat Ioana pă cale,
Pă cărare,
Podeaua s-o zmintit,
Pt'icioru s-o sclânt'it,
Dumnedzău cu Pătru o audzât,
El iute o forăstuit,
Pt'iele cu pt'iele,
Carne cu carne,
Măduvă cu măduvă,
Os cu os,
Să hie mai mare de cum o fo',
Și d'e buricul lui Hristos.

culegător: Tache Papahagi, de la Ioana Paul, 65 ani, Mara,
1920, în *Graiul...*, 1925, t. CCCVII;
a forăstui - a aranja, a repara ceva stricat.

114. Descântec de fapt

- Când apar pe corp pete mici, roșii, care provoacă mâncărime, despre care se spune că se ia din vânt -

Se strâng lemne de lângă o apă, se face foc cu ele, iar când este făcută cenușa, persoana care face descântecul se întoarce cu spatele la foc, ia cenușa de nouă ori din nouă locuri, o pune în sită și cerne cenușa desupra celui descântat, spunând:

le-ț', focule, focul!
le-ț', focule, focul!
Fugi, bubă bubată,
Înapoi te îndărată!
Din vânt te-am adus
Și-n vânt de duc!

sau

le-ț', focule, focu,
Pân străgare,
Pân mirare,
Cu ceas rău,
Cu duh rău,
Cu potcă,
Cu potcă din vânt,
De la pământ,
Din apă,
Din rouă,
le-ț', focule, focu.

culegător: Valerica Ștețco,
de la Valerica Ștețcu, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 64, t. 63 și 64.

115. Descântec de pocit

- Când omul înțepenește, n-are somn, este indispus -

Se ia o mătură și o seceră care se plimbă pe deasupra bolnavului de la cap spre picioare, spunând:

Fugi, potcă pocită,
Că te-ajunge cruce sfântă.
Fugi, potcă, pân strigare,
Fugi, potcă, pân mirare,
Că te-ajunge Dumnezeu.

Că tu, potcă pocită,
De nu ti-i ale',
Și de nu ti-i cule',
Eu cu mătura te-oi mătura,
Cu secera te-oi secera,
În poale te-oi lua,
În Dunăre te-oi țapa.
Șperlă și pulbere ti-i fa'!
Ca ștoptitu din cărare,
Și ca spuma de pă mare,
Când răsare sfântu Soare.

Fugi, potcă pocită,
Nu lăncezî,
Nu veșteji!
Nu prinde rădăcină
Ca iarba de susină. (...)
Fugi, potcă pocită,
Nu zâni codru rupân',
În păr călcân',
Și pe lon betejân',

Că de nu ti-i ale',
Și de nu ti-i cule',
Eu am nouă cățai,
Și nouă armăsari
În munții Galilei.
Eu p-acia i-oi țapa,
Cățaii din lanțuri i-oi dezlega;
Cățaii te-or întinde,
Caii te-or cuprinde
Din copite te-or lua,
În Dunăre te-or țapa,
Șperlă și pulbere ti-i fa'.

Fugi, potcă pocită,
Du-te-n sihăstrie,
Și-n pustii
Unde cocoș negru în crucile
căsii nu cântă,
Vacă neagră nu rage,
Popa slujbe nu face.
Unde nu-i pasăre măiastră,
Da' de cum om pământean.
Acolo să te veselești,
Acolo să mulătuiești,
Ș-acolo să te prăpădești,
Cu lon treabă să n-ai
99 de ai.

Se consideră că Potca este Zanca (mama pădurilor) care te pocește dacă se întâmplă să fii în drumul ei noaptea sau ziua, când poate să dea peste tine "vânt rău".

culegător: Valerica Ștețco,
de la Valerica Ștețcu, Borșa,
în *Poezii...*, 1990, p. 63-67, t. 66;
șperlă - praf, nimic;
a (se) mulătui - a (se) petrece.

118. Leacuri din bătrâni

- **Zemuri de plante.** În satul Sârbi, s-a păstrat o povestioară de pe vremea ciumei, de care sătenii au reușit să scape bând **zemuri de plante**. Tradiția transmite generațiilor următoare mijlocul de vindecare, prin versuri puse în gura fetelor Ciumei, care strigau la marginea satului: Leuștean și rostopască / Acelea să nu si foastă / Tătă lume-ar si a noastră.
- **Pentru gușă.** Când cineva are gușă și vede vara curcubeu ce bea apă din pârâu, se dă de trei ori păstă cap spunând:

Cucurbău, bău,
Be apă din tău;
Be de unde-i be,
Be din gușa me;
Gușa me cât o măрге,
Gușa ta cât o ulce!

- La **coptătură de deget** se bagă iute în apă clocotită.
- Pentru **leacurile primite cu împrumut**, nu trebuie să mulțumești.
- Să nu dormi când asfințește soarele, că rămâi buigat, **te doare capul**.
- **Să nu te scalzi** (în râu) înainte de Sângeorz.
- Ca să nu faci **zăbele**: să nu bei apă din cofe ori din viderea fântânii, sau după cal; să nu mănânci cu lingura nespălată. Ca să scapi de zăbele: să te ștergi pe ele cu sudori de pe fereastră; să te ștergi cu ștergură aspră.
- E bine să mănânci coajă de pită - faci **ruji în obraji**.
- Să nu te uiți la soare din apă când asfințește - **să nu capeți orbu găinilor**.
- **Focu viu** este o omidă păroasă pe care, dacă pui mâna, ți se fac eczeme, numite tot foc viu. Când îl vezi, trebuie să scuipi și să spui: Ptiu, foc d'iu,/ Unde te vād,/ Acolo să ptiei.
- În domeniul medicinei empirice, încă din trecutul îndepărtat s-au obținut și aici multe vindecări. Astfel, celor apucați de **stropșală** (epilepsie) li se făceau băi la șezut cu zeamă de iarba fiiarelor (drosera), iar în timpul apucăturii (crizei) erau bătuți pă fundul gol cu mături de scai.
- În lunile cu litera r în cuvânt, nu-i bine să stai cu spatele pe pământ sau să dormi.

- În (luna) mai să bei vin roșu să ți se înnoiască **maiul** (ficatul).
- La **dureri de încheieturi**, să te ungi cu fotoghin (petrol) în care pui flori de castan uscat, dar să nu ții compresă, că te arde.
- Laptele mamei e bun de leac. Copiii când făceau conjunctivită erau duși la femei care alăptau să le mulgă țâță în ochi.
- Pentru mătrici e bine să ieie un moșânoi de furnici, cu pământ, cu gătejuță cu tot și să-l pui în apă clocotită. Cu acela te ungi și-ți trec mătricile.
- Să nu faci cocoș (**cucui**) când te-ai lovit, pune ban sau cuțit pe locul acela.
- Soarele săc (**insolația**) se desface afumându-se cu floarea soarelui sau înconjurând capul celui pălit cu nouă pietre din vale în timp ce el se uită să vadă soarele dintr-un vas cu apă neîncepută.
- Dacă pui mâna pe broască, să nu dau pe la ochi, că **orbești**.
- Untura de urs ajută la **creșterea părului**.
- **Urciorul** se vindecă, mai ales când începe, dacă te dai din timp cu tină de pe fundul unui ulcior cu apă sau cu spumă de lapte.
(*Colendorul Maramureșului, 1980, p.44 - 127, colecțiile Mihai Olos, Dumitru Iuga, Alexandru Bălănescu*)
- **De te doare capu**, se pun roate de cartofi pe o ștergură sau zadie și se leagă pe frunte. Tot pentru durerea de cap se pun frunze de hrean într-o zadie și se leagă fruntea.
- Pe **rana** care se vindecă e bine să pui rostopască.
- Ceaiul de minciună i bun pentru **durerea de inimă**.
- Pentru **mâncărime de piele**, îi bună scoarța de păducel, făcut ceai. Ori ceai de scai.

(*Memoria ethnologica, nr 1, 2001, colecția Augustin Micu*)

VII. CIMILITURI

**“Apoi ciumniliturile astea noi le spunem atunci când
desfăcăm cucurudz toamna,
atunci când îl desfăcem de pițiiene”**

(Todosie Teleptean, 20 ani, Vad, 1920; T. Papahagi, t. DLXII)

**“În nopțile lungi de iarnă se strâng la o casă câte cinci-
șase fete sau și mai multe, care împreună cumpără
petrol de lumină și torc până după miezul nopții. Flăcăii
cercetează asemenea case, unde sunt fete mai multe
adunate, care adunare se numește șezătoare. Petrec
vremea cu cântări și veselie...”**

(Ion Bârlea, în Literatura populară..., 1968, II, p. 474, la note)

119. Lemne pe apă

Ciumnil, ciumnil, ce-i:
Troscot în pădure,
Bulbuc în genune.

(Tache Papahagi, în *Graiul...*,
1925, text CCCCXLVIII)

120. Drumul

Dacă s-ar scula-n picioare,
Ar ajunge pân la soare.

(D. Pop, *Folclor...*, 1978, t. 461)

121. Zăpada

Sus stele,
Jos stele,
Vai de tăpile mele!

(Dumitru Pop, 1978, t. 497)

122. Ochii

Am două rude de hier,
Agiung cu ele până la cer.

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLX)

123. Soarele și luna

Ce tre' prin pădure
Și nu sună?

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXIV)

124. Frunza

Ce ptică în apă
Și nu fa' stropț'i?

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXVII)

125. Melița

Ce nașt'e-n pădure
Și bate-n sat?

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXIX)

126. Fereastră

Ciumnil, ciumnil, ce-i aceea:
Și-n casă
Și afară?

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXXV)

127. Varza

Trupu, capu, mni-i tăt una,
P-on picior stau totdeauna.
Cămeș am nenumărate
Și le port tăte-mbrăcate,
Tăt cârpală pă cârpală,
Fără leacă de cosală.

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLXXXIII)

128. Carul, sania și jugul

Am tri boi.
Unu strângă: "vine iarna",
Altu strângă: "vine vara",
Unul: "vie ce-a vini,
Că mie tăt una mi-i".

(Dumitru Pop, în *Folclor...*, 1978, t. 453)

129. Ciubărul

Țugulug, butulug,
De urechi îl duc.

(D. Pop, 1978, t. 455)

130. Cofa

Am o iapă sireapă,
Tăt de coad-o duc la apă.

(D. Pop, 1978, t. 457)

131. Biserica

Sus sună,
Ciutele s-adună.

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLII)

132. Hriba

Nici de-o palmă,
Nici de-un șchiop,
Num-atâta că-i cu clop.

(D. Pop. 1978, t. 465)

133. Lampa

Am o rață cirică-boică
La grumaz îi șopârloică.

(D. Pop, 1978, t. 467)

134. Luna și stelele, cerul și pământul, apa și focul

Două umblă,
Două stau,
Două tăt pagubă fac.

(D. Pop, 1978, t. 470)

135. Masa

În pădure naște,
În pădure crește,
Vine-acasă și domnește.

(D. Pop, 1978, t. 471)

136. Plugul

Am un bou,
Când mă duc în câmp
Îi cu coarnile căță sat;
Și când vin acasă
Îi cu coarnile căță câmp.

(D. Pop, 1978, t. 481)

137. Stelele

De-aici până la munte
Tă' cuie de fer bătute.

(D. Pop, 1978, t. 487)

138. Oul

Am o curte văruiță,
Nicăieri nu-i găurită.

(T. Papahagi, 1925, t. CCCCLIII)

139. Soarele

Ce arde și nu scoate fum?

(Calendar, 1980, p. 10)

140. Fumul

Umblă pân pod
Și nu hodorogește.

(Calendar, 1980, p. 13)

141. Minciuna

I mort și umblă;
I orb și vede;
Are coarne și-i cal;
I muscă și-i armăsar.

(Calendar, 1980, p. 15)

142. Râul

Ruda mere,
Boii stau.

(Calendar, 1980, p. 18)

143. Vântul

Cine trece prin sat
Și câinii nu bat?

(Calendar, 1980, p. 48)

144. Cerul cu stelele

Am o zadie mnerâie
Plină de pozdărie.

(Calendar, 1980, p. 69)

145. Șarpele

Curelușă unsă,
Pă su' pământ ascunsă.

(Calendar, 1980, p. 87)

146. Paharul cu apă

Am o fetiță,
Tăți o sărută în guriță
Și de ie nu să satură.

(Calendar, 1980, p. 94)

147. Cerul cu luna și stelele

Ciumnil, ciumnil,
Am un ciur de mare
Și unu-i mai mare-ntre ele.

(Calendar, 1980, p. 123)

148. Somnul

Ce-i mai dulce decât dulce
Și pe taler nu-l poți duce?

(Calendar, 1980)

149. Soarele

Fier înfocat
Peste casă aruncat.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 10)

150. Plugul

Fiară-ncornurată
Umblă cu gura căscată
Și numa cu limba râmă,
Tăt răstoarnă și dărâmă.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 38)

151. Vârdina de la fântână

Căciula mutului
În fundu pământului.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 62)

152. Inelul

Făt-frumos
Șade pe-un cal de os.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 74)

153. Oul

Nu-i mare,
Capăt n-are.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 76)

154. Ziua și noaptea

Două surori
În două culori;
Una te hrănește,
Alta te-odihnește.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 116)

155. Groapa

De iei, crește;
De pui, scade.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 130)

156. Biserica

Șapca împăratului,
În mijlocu satului.

(Memoria, 2001, nr. 1, p. 140).

**“Vai de mine, multe știu,
Mult mă mir unde le țiu”.**

(Gh. Rus, *Berbești, în Ion Bârlea,
Literatura populară..., 1968, II, p. 170, t. 14*)

“Ca șezătorile să fie lipsite de monotonie, se recurge întotdeauna la o variație; astfel, după ciclul epic bunăoară, urmează cel liric sau seria “ciumn’liturilor” etc, și, apoi, ca o liniștită și plăcută recreație sufletească auditivă, intervine drâmba. Pusă între dinți și cu slabul curent produs de vârful limbii, acul ei nu poate da sunete puternice, așa că ariile cântate cu drâmba sunt ascultate în liniște”

(Tache Papahagi, 1925, t. XLIX)

VIII. LEGENDE ȘI POVESTIRI. ELEMENTE DE MITOLOGIE POPULARĂ

157. Fata Pădurii

■ **Fata Pădurii** - Un geniu rău al pădurilor, o divinitate malefică, nefastă din mitologia românească. Uneori apare ca femeie tânără, alteori foarte bătrână, cu părul lung până la pământ, bocind neîncetat prin păduri; se poate autometamorfoza la dorință. Întotdeauna când se plimbă stârnește vuietul codrului, iar adesea râde ea însăși în hohote sinistre sau plânge hohotitor, alteori doar chiuie sau croncâne. Umblă la marginea pădurilor, momind pe drumeții rătăciți. Motivul nu este unic: există corespondențe la slavii răsăriteni și la germani.

(V. Kernbach, *Dicționar de mitologie...*, 1989, p. 409-410)

■ A fost demult o fată frumoasă care s-a rătăcit prin pădure și a apucat-o noaptea. Amu, ea nu s-o pus să se culce, fără o tot umblat, da' de a găsi cărarea care s-o ducă spre sat. Într-un timp a venit un om îmbrăcat tot în negru și i-o spus să meargă după el, că i-a arăta drumul. Da el a dus-o într-o casă de piatră și acolo a vorbit ceva neînțeles, că i-o luat mințile și i s-o transformat chipul de n-o mai semănat cu ea. Apoi i-o luat hainele și i-a dat drumul prin pădure, dar ea nu s-o mai putut întoarce în sat și o rămas să umble numai prin păduri și cine o întâlnește numa rău îi umblă, că nu-l lasă din mână sănătos. Îi suge sufletul, îl schimbă la față ori îl omoară. Așe s-o născut Fata Pădurii

(Parasca Făt, în *Calendar*, 1980, p. 104)

■ Așa se spune, că avea grădiniță **Fata Pădurii** pe Fața Pietrii Gutâiului. Vorbeau bunicul și bunica că s-au fost stricată oile, s-au zăruit. Batăr ce au făcut, batăr unde s-au dus și pe la preot și nu au putut face nimic cu ele, până ce le-a spus cineva:

- Du-te la grădinița Fetei Pădurii și ia de acolo câteva flori și le aruncă peste oi; apoi le fierbe și cu fiertura stropește oile și vei vedea că se vor face bine.

No, apoi după asta s-au făcut bine.

(Pamfil Bilțiu, de la Pălăguța Iurcam 65 ani, Călinești, Maramureș, 1995, în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 227, t. 247)

■ A fost odată un băiat care avea o mândră de drăguță dintr-un sat vecin. Tare era mândră, ca roua de dimineață. Și săracul stătea cu oile departe, în deal. Dar drăguța lui venea la el în fiecare nopate. Și stăteau împreună nopate de nopate. Era tare fericit și, vai, cum să nu fie? Numai că el nu știa, săracul de el, că nu este drăguța lui fata aceea care venea nopate de nopate la el.

Și, cum o tot drăgostea el, când o fost odată i-a pus mâna în spate. Și a simțit că îi ca și o covată. Apoi i s-a făcut frică și a plecat cu oile de-acolo, că aceea a fost **Fata Pădurii**

(Pamfil Bilțiu, de la Maria Rad, 58 ani, Giulești, 1991, în Izvorul fermecat, 1999, p. 234-235, t. 259)

■ Demult umbla **Fata Pădurii**, dar se lega numai de bărbați. Ei aveau de lucru cu ea, femeile nu. Bărbații trebuiau să aibă frânghie împletită de tei, că atunci nu le putea face nimic Fata Pădurii. Unul de la noi, Costănel, nu a avut frânghie din aceea și a fost păcurar la oi. Și a venit Fata Pădurii într-o sară la el și l-a țâpat pă foc și i-au adus numai cioantele într-o bute. Fata Pădurii se arată femeie urâcioasă, înaltă și cu păr mare

(Pamfil Bilțiu, de la Maria Vlad, 76 ani, Săliștea de Sus, 1997, în Izvorul..., 1999, p. 235, t. 286)

■ Se zicea că odată, la noi în sat umbla **Fata Pădurii**. Avea co-pite de cal și umbla pe la vetrele de oi. Păcurarii știau bine unde are ea grădinița și straturile de flori. Și într-o zi, unul din păcurari s-a dus în grădina ei să vadă și el ce flori are Fata Pădurii în grădină. A vrut omul și el să se-nstruțe.

Fata Pădurii repede a și aflat că a fost în grădina ei. Și se pomenește numai că se apropie de el și zice:

- Măi Mihai, de n-ai fi foastă,
La stratu cu rostopască,
Tătă lume-ar si a noastră.

Și atunci Fata Pădurii l-a luat în brațe și l-a sărutat. Numai că Mihai a avut la el usturoi. Și ea a simțit atunci miros de usturoi și l-a aruncat. Ea n-a mai avut putere asupra lui, că cine știe ce făcea cu el. L-ar fi dus undeva. Apoi toți păcurarii s-au strâns și au legat-o cu coajă de tei. De atunci se spune că s-ar fi depărtat Fata Pădurii de către sat

(Pamfil Bilțiu, de la Maria Bârlea, 42 ani, Giulești, 1991, în Izvorul..., 1999, p. 227-228, t. 249)

Fata Pădurii

Păcurar la oi am fost
Ș-am avut o mândră dragă.

Mândrulica mea cea dragă
Am gândit că-i mândra mea,
Da-i Fata Pădurii-ia.

Și vine cu băătură
Ca să-i dau doruț și gură.

Uită-te că eu i-am dat,
C-am gândit numa așa:
C-aceea-i mândruca mea.

Eu nimic nu știam
Că-i Fata Pădurii-i-am.
M-am iubit cu ea un an
Și nimica n-am știut,
Că-mi aducea de mâncare
Fata Pădurii cea mare.

Numa eu aș-am gândit:
Eu trag nădejde de luat
Tăt pă mândra mea cea dragă.
Când o chem io la popa
Cu mine nu vrea pleca,
Că ea dzâce num-așa:
- Hei, tu, mândriorule,

La popa noi n-om pleca,
Că a si a noastră nuntă
Când s-a rupe pădurea;
Când a si nunta cea mare
S-a rupe pădurea tare,
Vânturi mari că ș-or sufla”.

Păcurariu-n loc de sta,
Tăt la ea că se uita.
Numa el așa gândea:
- Ce lucruri am făcut eu
Și cu cine-am însâmbrat
De femeie de luat?
Eu am gândit c-am năroc,
Da’-a meu năroc cum a si
Tăt cu Fata Pădurii?

- Doamne, scoate-mă o data
Să o văd io descățată;
Frunză verde de căline,
Descățat de către mine;
Da-oi slujbe la popa
Să mă pot io descăța,
C-aiasta nu-i mândră curată,
lasta-i a Pădurii Fată.

culegător: Tache Papahagi,
Vad, Maramureș
în *Graiul și folklorul...*, 1925, p. 109.

158. Ileana Cosânzeana

Pă fețele munților
leste-on pomuț rămurat.
Nu știu cine s-o-nditat,
De poamele le-o mâncat.
Ia, Ileana Cosânzeana,
Cu cosâța de aramă.

Noi cosâța om tăie
Și om bate-o-n turnurele
Să o bată gândurile,
Gândurile de-nsurat,
Pă fete de măritat.

culegător: Pamfil Bilțiu,
de la Iuliana Zaharia, 58 ani, Orșita, 1975, Țara Codrului;
în *Antologie...*, 1980, p. 72, t. 31.

Ileana Cosânzeana - personaj feminin principal din basmele mitologice românești, corespondentul feminin a lui Făt Frumos. Ileana Cosânzeana este o zână, o fecioară sapientală și năzdrăvană, inițiată în magia binefăcătoare. E întotdeauna foarte frumoasă (cea mai frumoasă dintre zâne, "cu ochii de soare, cu trupul din mare și cu haine de flori"), dar și vitează, un tip amazonic.

(Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie...*, 1989, p. 245)

159. Baba Dochia (Odochea)

"Odochea era o babă destul de hâdă și bătrână și cam încovoiată de spate. Dochia și Docă îi spunea. În vremurile acelea a fost frig. Și cum îi era frig a tot luat câte-un cojoc, până ce a luat pă ea douăsprezece cojoace. Era frig și era în martie, când sunt zilele Odochii. Atunci plouă, ninge, suflă vântul, de-ți intră până la oase"

(Pamfil Bilțiu, de la Gheorghe Turda, Șieu, 1997,
în *Izvorul...*, 1999, p. 88, t. 23)

...Și baba suia de zor la munte cu cojoacele pe ea. Când sui mai sus, Dumnezeu a dat o căldură zdravănă, că baba nu mai putea de cald cu atâtea cojoace. Și ce să facă? Da a prins a țâpa câte unul. Și cum a țâpat unul, s-a și făcut stană de piatră. L-a țâpat pe al doilea și s-a făcut și acesta stană de piatră. Până le-a țâpat pe toate.

Și baba suia, suia de zor, cu caprele. Pe când a ajuns în vârful muntelui, a dat Dumnezeu un ger mare și a înghețat și baba cu capre cu tot și s-au făcut stană de piatră, de i se vede forma și astăzi. Și acolo se zice că s-a făcut și un izvor din Sfânta Odochia”

(Pamfil Bilțiu, *de la Victoria Got, 61 ani, Bârsana, 1996, în Izvorul fermecat, 1999, p. 85-86, t. 21*)

Baba aceea Dochia era iarna. Amu o prins a se face primăvară, când ea a țâpat câte un fluture de omăt cât un cojoc. Baba tot a ieșit la munte cu câte-un fluture de omăt. Așa ziceau oamenii când vedeau:

- Amu a venit Baba Dochia cu omătu'. Zine cu câte-un fluture de omăt cât un cojoc bun.

Apoi ea când țâpa, tot așa zicea:

- No, aiesta-i omătu mieilor. Iesta-i omătu caprelor. Ista-i a oilor.

Și tot așa, până-n trei miercuri, trei marți și trei joi:

- Tot așe-oi țâpa și apoi mă duc, că-i de făcut grădinața.

Apoi prinde a hori când își face grădinața cu tot felul de flori (...)

(P. Bilțiu, *de la Irina Hofer, 66 ani, Oncești, 1997, în Izvorul fermecat, 1999, p. 89, t. 25*)

“Semidivinitate meteorologică feminină. Numele a stârnit controverse etimologice: ar proveni de la Sfânta mucenică Evdochia, care cade la 1 martie (ipoteză formulată de Hasdeu și reluată de O. Bârlea); sau de la Dachia, fiica lui Decebal, urmărită până în muntele Ceahlău de împăratul Traian, îndrăgostit de ea. Legenda mitică a Babei Dochia, ca și toponimia ei, este răspândită pe întregul teritoriu al României și are contingente în sud-estul Europei, cu legende similare la bulgari, sârbi, albanezi și greci.

Paralel cu legenda Babei Dochia, superstițiile, credințele și datinile se referă la *zilele babelor* (de la 1 la 9 martie), ce ne relevă alte aspecte mitice: Baba Dochia ca semidivinitate meteorologică, cu cortegiu ei de babe reflectă nestatornicia timpului la trecerea lui de la iarnă la primăvară”

(Romulus Vulcănescu, *în Mitologia română, 1987, p. 332-335*)

160. Soarele și Luna

Colo-n vale, păstă vale
 Picatu-ș-o brumă mare,
 N-o picat de geru mare,
 C-o picat de supărare:
 Umbl-un voinic să să-nsoare,
 Să ieie pă soru-sa-re.

- Soră, soră, soră mie,
 Hai cu mine-n cununie!
 - Io atunci, frate,-oi vini
 Când tu, frate,-i sămâna
 O holdiță de mălai
 Împrejur pă lângă rai.
 Iel atâta o umblat
 Până ce o sămânat.
 Iar o mârș și o rugat:
 - Soră, soră, soră mie,
 Hai cu mine-n cununie!
 - Io atunci, frate,-oi vini
 Când tu, frate,-i sămâna
 O holdiță de săcară
 Împrejur pă lângă țară.
 Iel atâta o umblat

Până ce o sămânat.
 Iar o mârș și o rugat:
 - Soră, soră, soră mie,
 Hai cu mine-n cununie!
 - Io atunci, frate,-oi vini
 Când tu, frate,-i sămâna
 O hodiță de tăciune
 Împrejur pă lângă lume.
 Iel atâta o umblat
 Până ce o sămânat.
 Iar o mârș și o rugat:
 - Soră, soră, soră mie,
 Hai cu mine-n cununie!

Când în biseric-o intrat
 Biserica-o trămurat,
 Icoanele-o lăcrămat.
 Da' icoana Precistii
 Din fundu bisericii:
 - Nu iești popă cu dreptate
 Să cununi soră cu frate,
 Când sunt străine bugăte
 Și aici și p-alte sate.

culegător Dumitru Pop,
 de la Emilia Pop, 48 ani, Băsești, 1958,
 în *Folclor...*, 1978, p. 338-339, t. 398.

“În folclorul mitic românesc se combate orice formă de incest (...). Dreptul cutumiar sătesc sancționa aspru incestul, înainte ca acesta să fie reglementat în privilegii și îndreptări ale legii. Incestuoșii erau de obicei lapidați în afara satului, pentru că au stricat datina din moși-strămoși.

Lupta împotriva incestului se manifestă în legenda Soarelui și a Lunii la toate nivelele cosmice: la nivelul vieții umane, la nivelul astrilor-oameni, la nivelul sfinților-moși. De altfel, incestul este un permanent prilej de tulburare a ordinii cosmice între aștri-oameni, între dai-moni și oameni, nu numai între oameni”

(*Romulus Vulcănescu, Mitologia...*, 1987, p. 394-395)

161. Legenda curcubeului

Curcubeul se vede un cerc mare pe cer care iese dintr-o apă mare la un capăt și celălalt capăt este în altă apă mare.

Sorbește din amândouă apele. Se vorbește că sorbește până se umflă și atunci se ridică și se varsă ploaia din curcubeu. La noi be din apa Vișeului și din Iza. Sorbește cât îi trebuie în amândouă capurile. După ce s-a umflat, atunci s-a desfăcut și zice că plouă.

Ziceau bătrânii, așa, când se uitau la culorile acelea și vedeau din care-i mai multă. Dacă este verde multă culoare, ziceau că-i fănață și va fi iarbă multă, de-i galben îi grâu mai mult. De-i roșu, e porumb mult în anul acela. Atunci zice că se face mălai mult.

culegător: Pamfil Bițiu,
de la Ion Ungureanu Tomșa, 84 ani, Rozavlea, 1996,
în *Izvorul fermecat*, 1999, p. 78-79.

“Divinizat ca atare în zonele mitologice cu ploi abundente, simplu simbol în regiunile pluviale moderate, absent în mitologia populațiilor pentru care ploaia este un fenomen rar sau necunoscut. Curcubeul e considerat mai ales legătura divină dintre cer și pământ. La noi, curcubeul are semnificații variabile: zmeu, balaur, sorb (care soarbe apa mării sau a râurilor), dar și brâu cosmic (Brâul Pământului, Brâul Maicii Domnului), cu funcția opririi ploii”

(V. Kernbach, *Dicționar de mitologie...*,
1989. p. 126-127)

162. Pasărea măiastră

Codrul, orice-i vede
Nu spune la maica me;

De mi-i vede mort în tine
Spune maicii că mi-i bine;
De mi-i vede c-am murit
Spune-i că nu m-ai tâlnit;
Lasă-mi frunza de-nvălit,
Crengile de-acoperit,
Să gândească c-am adurnit.
Vântul noaptea și-a sufla,
Crângile le-a negura
Și pă mine m-or afla.
Cine m-a afla pă mine
Om pemintean n-a si nime,
Numa Pasărea Măiastră
Ș-a zburat maicii-n fereastră
Și maicii i-a povesti
Unde mi-am putut muri:
În mijlocu pădurii
Ducând doru bădiții;
În mijlocu codrului
Ducând doru dorului.

culegător: Dumitru Iuga,
în *Calendar*, 1980, p. 76, t. 194.

■ Animal mitologic autohton, psihopomp.

■ *Pasărea Măiastră* este o ființă / entitate nepământească, supranaturală, de pe Tărâmul Celălalt. Este de o frumusețe deosebită, plină de lumină, o lumină cerească (pasărea de foc - phoenix).

■ "Una dintre numeroasele păsări simbolice sau alegorice, *Pasărea Măiastră* e o pasăre indefinită, având vagi tendințe fie cu Phoenix, fie cu Garuda. Este de fapt o pasăre alegorică putând fi stăpânită limitat de om și e totodată o pasăre justițiară. Reprezentată ca o pasăre multicoloră și strălucitoare, cu forțe magice inepuizabile, *Pasărea Măiastră* are rang regal și e slujită la nevoie de toate celelalte păsări. Intervențiile ei sunt mai ales pasive, iar relațiile cu omul sunt întotdeauna echitabile"

(V. Kernboch, *Dicționar de mitologie...*, 1989, p. 459-160)

■ După R. Vulcănescu, *Pasăra Măiastră* face parte dintr-un grup de păsări avimorfe, alături de Pajura și Pasărea de foc. Poartă mesajele zânelor și ale arhe-demonilor.

163. Pinteza Viteazul

■ **Pinteza pribeagu.** Pinteza merea în Țara Leșească și-apoi jăfuia acolo, și-apoi puneă pă cai desăgi de piele și aducea aur, argint, și-l lăsa aici, în dealu ăsta; o avut pihniță în dealu ăsta, la Gutâi. Acolo o făcut bortă-n pământ, gaură în ptiatră făcută de ei, de pribegii cea. Că Pinteza o avut feciori doisprădzece, cu el treisprădzece. Unu o fost Drongoș și unu o fost Barbă Rasă, și unu o fost Dăjuc, și Golu, și Vili (...).

După ce l-o omorât pă Pinteza, apoi ceilalți au vătăjit sânguri tăt p-aici, pă hotarele astea. Au avut gazdă-n Berbești și le făcea halube de iarnă, cioareci, gubă, lecriu și cușmă (...).

Pă Pinteza pribeagu l-o omorât la poarta de la Baia Mare. L-o omorât cu trei grăunțe de k'iper și trei grăunțe de grâu de primăvară, și trei cuiuță de potcoava calului de fier și tri grăunțe de tămâie. Când o ridicat el mâna-n sus ca să spargă poarta cu băltagu - că poarta și tăt orașu o fost închis - atunci l-o împușcat subsuoară. L-o împușcat așa dipce gloantele nu prindea în el

(Tache Papahagi, *de la Ion Țiplea, 77 ani, Budești, 1920, în Graiul..., 1925, t. XDVII*).

■ **Peștera lui Pinteza.** Legenda spune că în muntele Gutâi, lângă satul Crăcești (Mara), haiducul Pinteza avea săpată în stâncă o pivniță mare, în care își ținea berbințele cu galbeni și armătura:

La Budești, între hotară,
Este-un fag cu frunza rară
Și la umbra fagului,
Pinteza cu ortacii lui;
Să uită cătă Gutâi,
C-acolo-i pivnița lui.
Pă săraci îi miluiește,
Pă bogați îi jefuiește.

Pivnița era păzită, cu rândul, de haiduci. Ea era încuiată cu o ușă mare de fier și cheile de la ea le avea Pinteza. Se zice că se vede și astăzi acea pivniță care se deschide la șapte ani o dată. Unii păcurari bătrâni, care pășteau oile prin apropierea acestei pivnițe,

povestesc că au văzut ușile deschise, iar înăuntru o masă de piatră. Când se deschide pivnița, se vede un fum, niște limbi de foc și o strălucire mare, ca și Soarele

(Petre Lenghel Izanu, în *Calendar*, 1980, p. 102).

■ Haiducul Grigore Pinte, zis Viteazul, s-a născut în jurul anului 1670, în localitatea Măgoaja, județul Cluj, nu departe de Dej. Este cunoscut ca haiduc de la sfârșitul secolului al XVII-lea, anterior răscoalei conduse de Francisc Rakoczi al II-lea. Pentru prima dată, numele lui Pinte apare într-un document în anul 1694. Pinte a sălășluit în Munții Gutâiului. Mama lui Pinte provenea dintr-o familie de țărani liberi de pe Valea Izei. Tatăl său a murit în urma rănilor primite în luptele cu turcii.

Înainte de a deveni haiduc, Pinte a colindat mai multe țări, din dorința de a cunoaște taina slovelor și meșteșugul armelor. A învățat mai multe limbi și s-a documentat asupra tehnicii de luptă. Întors acasă, și-a organizat și instruit o ceată de haiduci, cu care a acționat în Baia Mare, dar și în Sătmăr, Sălaj, Bihor, Someș și Bistrița-Năsăud. Haiducul avea sub conducerea sa trei cete. Ceata principală era formată din 120 de oameni și era dotată cu puști noi, săbii și platoșe. Pinte avea o cămașă de zale și coif, iar membrii cetei sale aveau uniforme.

La 2 ianuarie 1700, Pinte este prins și închis la Satu Mare, dar comandantul militar al cetății, generalul conte Lowenburg, îl grațiază după ce semnează cu Pinte un "pact de neagresiune". Alăturându-se răscoalei principelui Rakoczi al II-lea, "armata" lui Pinte a atacat orașul Baia Mare în august 1703. După un asediu și o aparentă cedare din partea conducerii orașului, curuții atacă, în seara zilei de 13 august 1703, cetatea. În timpul acestui atac, Pinte a fost împușcat mortal, căzând în fața porții, la intrarea în oraș.

164. Stâna prădată

În vremea de demult, o gazdă a avut la oile sale un cioban. Sosind sărbătorile de Paști și dorind și acesta ca măcar o dată pe an să coboare în sat, a cerut voie stăpânului său, care, în locul lui, a trimis pe unica sa fată ca să aibă grijă de oi. Tâlharii de prin părțile locului, când au aflat aceasta, s-au dus la stână și au vrut să mâne cu ei întreaga turmă de oi. În fața acestei hotărâri, fata s-a rugat de căpitanul haiducilor ca, înainte de a se duce cu oile, să o lase să cânte o dată din trâmbdiță și pe urmă să o lege de trunchiul arbore-

lui. Căpitanul a lăsat-o.

Era în prima zi de Paști. Tot satul era în biserică. Preotul citea sfânta evanghelie când sunetul trâmbiței a turburat sufletul gazdei.

Fata a terminat de cântat, în timp ce căpitanul se pregătea să o lege și apoi să plece cu turma. Fata s-a rugat să-i permită să cânte încă o dată - ceea ce căpitanul nu a refuzat. Tatăl ei înțelege alarma fiicei sale și cheamă pe săteni afară din biserică. Trâmbița însă încetase. Fata se rugă pentru a treia oară și ultima. Căpitanul, înduișat de fiorii pătrunzători ai trâmbiței, o lăasă să mai cânte. Atunci fata începu să cânte iar din trâmbiță, de plâneau oile și răsunau munții. Din sunetul trâmbiței se desprindeau limpede următoarele cuvinte:

Înă, tată, înă!
Oile furatu,
În țară mânatu,
Pe mine legatu!
Eși, tată, afară,
Oile-s pe țară!

Tatăl, ei, care ascultase ultima trâmbițare în curtea bisericii, pornește cu oamenii din sat și-și scapă din mână pribegilor turma de oi.

culegător Tache Papahagi,
de la Tudor Tincu, 93 ani, Sat-Șugatag, 1923,
în *Graiul și folklorul...*, 1925, p. XLVII- XLVIII.

■ "Referitor la **trâmbiță**, se crede că oile, odată cu apariția stelelor, dacă o aud răsunând, se așază jos, își pun cruciș cele două picioare de dinainte și capul peste ele și ascultă cu religiozitate profundă ariile cântate - până într-atâta farmecă acest instrument, mai ales în timpul nopții. De fapt, sunetele puternice și în același timp line și dulci ale acestui instrument armonizează perfect cu tot ce aparține accidentelor regiunilor muntoase, așa că fiorii ecoului produs în tăria singurătății nopții pătrunde adânc firea naturii"

(Tache Papahagi, 1925, p. XLVIII)

■ Motivul pastoral "**stâna prădată**" – "se mai poate auzi astăzi, din ce în ce mai rar însă, în nordul țării, mai ales în Maramureș și Țara Oașului. Avem însă mărturii sigure că motivul a cunoscut o largă răspândire..."

(Dumitru Pop, *Stâna prădată - un motiv din sfera mitologiei pastorale*, în *Calendar*, 1980, p. 72-73)

■ "... caracterul arhaic (este) vizibil atât din structura sa artistică, cât și în lexic, din care nu lipsesc cuvintele dispărute demult din graiul țăranilor. Ea are aerul unei balade din vremuri vechi. Plină de dramatism, în care pare să se fi condensat o îndelungată experiență din viața zbuciumată a păstorilor"

(idem)

■ "... variantele nordice, din Maramureș și Oaș, ale motivului "stâna prădată" (...) sunt singurele din întreg spațiul central și sud-est european care au conservat până astăzi motivul în stadiul său primar, apropiat mitului pastoral care le-a dat viață"

(idem)

■ "Specificul mitologiei românești, indiferent de scenariile mitice absorbite în ierarhia etapelor, are o structură definită și un panteon prin excelență păstoresc: Dumnezeu e un cioban bătrân sau un baci, Sânpetru e patronul lupilor, Miorița este oaia oraculară auto-selectată din turmă, (...) Baba Dochia, pietrificată își păzește oile (...). Dar nu există divinități sau personaje mitice fundamentale în mitologia românească care să fie ocrotitoare ale ogorului (...). **Mitogeneza română s-a oprit la societatea pastorală arhaică**"

(V. Kernbach, *Dicționar de mitologie*, 1989, p. 383)

165. Omul Noptii

■ *Omu Noptii* se arată șchiop și mare, înalt cu căput negru, lung și cu păr pe obraz. Îi tare hâd

(P. Bilțiu, de la Marta Tămaș, 1996, în *Izvorul...*, p. 173, t. 165)

■ *Omu Noptii* sare într-un picior ca și iepurele când merge. Și umblă pe dealuri și pe păduri. Pe Fata Pădurii o ia și o pune pe foc. Îi face capătul. Nu-i bine să te întâlnești cu el. Dacă îl vezi, nu-i bine a zice către el nimic

(P. Bilțiu, de la Ioan Ivănciuc, 54 ani, Cornești, 1995, în *Izvorul...*, p. 173, t. 166)

■ Tată-meu o fo' pribeag mare, și venea la el Fata Pădurii și trecea și să ducea. După ceea o zinit *Omu Noptii*. Da o-ntrebat:

- N-ai văzut pă Ileana Sân-Ziana?

Da' zice pribeagu că n-o văzut-o. *Omu Noptii* zicea că "eu mă duc după ea să o găscă".

Dară, să ducea după ea
 Și o găsea,
 Țățele i le tăia,
 Pădurea după ea zdera
 Și tăta că o rupea.

(T. Papahagi, de la Ileana Codrea (Fundeasa), 41 ani, Vad, 1922,
 în Graiul..., 1925, t. DII)

166. Frumuselele

Frumușelile acele-s vânturi rele. Pe cine prind îi iau puterea din mâini și din picioare, îi îmbolnăvesc de boli grele. Sunt vânturi care ridică fânul și frunzele către ceri și nori. Nu-i bine a da în urma lor și în vârtejul lor. Nu-i bine a zăce hâd de ele, numai să le lauzi și zici:

Frumoase, frumoase sunteți,
 Frumoase de când vă aveți.

Așa se mai potolesc și nu să învârtesc așa rău, că te pot bate cu capul de pământ și să rămâi ca vai de tine. Cine face pânză vinerea sau în Vinerea Milostivelor, le ia pânza și o duc și o bagă prin tufe și prin turnul bisericii și nu mai aleg nimic din ea.

(P. Bilțiu, de la Ileana Ivănciuc, 83 ani, Cornești, 1991,
 în Izvorul..., 1999, p. 261, t. 299)

lelele - fături feminine supranaturale din mitologia românească, foarte răspândite în superstiții. Fecioare zănatice cu mare forță de seducție și cu puteri magice. Locuiesc în văzduh, în păduri sau peșteri, în munți, pe stânci sau pe maluri de ape, scăldându-se adesea în izvoare pure; se crede că apar mai ales noaptea, la lumina lunii, rotindu-se în horă, în locuri retrase, dansând goale sau numai cu sânii goi, cu părul despletit.

Folclorul le prezintă tinere și frumoase, voluptuoase și seducătoare, nemuritoare, zburdalnice până la delir, vindicative și rele. Se răzbună doar când sunt stârnite, ofensate sau văzute în timpul dansului.

Numele lor real, tainic și inaccesibil este înlocuit cu simboluri atributive: lele, Dâanse, Drăgaice, Rusalii, Vântoase, Domnițe, Măiastre, Împărătesele Văzduhului etc

(V. Kernbach, Dicționar..., 1989, p. 241-242)

167. Țâgura

Ziceau bătrânii că Țâgura mânca Luna. Țâgura e un fel de fiară care pătrunde în văzduh și, când se întâlnește cu luna, se tot luptă cu ea pe viață și pe moarte. Dacă învinge Țâgura o mănâncă pe Lună, dar ea nu moare de tot. Tot mai rămâne un firicel. Când te uiți într-un vas sau într-o fântână, vezi bine cum se luptă Țâgura cu Luna și cum o mănâncă de nu mai rămâne din ea decât un firicel.

Dacă, atunci când se bat ele, câștigă Luna, atunci o omoară Luna pe Țâgura. Și Luna atunci rămâne întreagă.

(P. Bilțiu, de la Florica Mureșan, 66 ani, Oarța de Sus, 1974, în Izvorul fermecat, 1999, p. 318-319, t. 385)

■ “Când luna e asaltată de vârcolaci, dă semne de vremuire sau intemperii”

(R. Vulcănescu, Mitologia..., 1987, p. 395)

■ “Vârcolac - duh rău din mitologia românească; de obicei o clasă de strigoi, îndeletnicindu-se cu atacarea principalilor aștri pe care îi mănâncă, producând în mod curent fazele lunii sau eclipsele de lună și de soare”

(V. Kernbach, Dicționar de mitologie, 1989, p. 625)

168. Cultul Soarelui

■ La botez. Tânăra mamă lua copilul în brațe, se uita la el, înălțându-l în direcția Soarelui:

Mândru Soare, mândru Soare,
Ră sai cu patruzecișipatru de răzișoare,
Da' nu ră sai numai pe Țibleș, ori pe tău,
Ci ră sai pe capu și pe trupu coconului meu,
Și din cap până-n picioare
Să strălucească ca tine, mândru Soare!

(Calendar, 1980, p. 17, culeg. Nicoară Timiș)

■ Soarele nu e voie să fie arătat cu degetul.

(Calendar, 1980, p. 103)

■ Nu se aruncă gunoi spre Soare nici când răsare, nici când apune.

(Calendar, 1980, p. 92)

■ “Maramureșenii, la stână, se scoală la trei dimineața și întotdeauna înainte de răsăritul Soarelui; pentru a avea putere, spun ei,

asupra zilei, nu ziua asupra lor”.

(V. Latiș, *Segmente, în Calendar, 1980, p. 109*)

■ Apare frecvent în colinde și în descântece.

■ Porțile maramureșene sunt întotdeauna împodobite cu motivul solar (discul).

■ În opinia lui V. Kernbach, “de un cult solar în mituri folclorice ale românilor nu se poate vorbi, însă urme discrete există (...). Se pot cita o suită de dovezi ale persistenței, fie și fragmentare, ale cultului solar arhaic în datinile românești de comportament rural cotidian: e atestată închinarea la Soare, când răsare sau apune, însoțită de invocația: Sfinte Soare, ajută-nel; la sfârșitul secolului al XIX-lea, bătrânii mai aveau obiceiul să-și întrerupă munca la asfințit, spunând: Să ne odihnim nițel, până o cina sfântul Soare, că toată ziua umbra umblă pe cer, de ne luminează și ne încălzește” (cf. chestionarelor lui Hasdeu). Există și obiceiul de a jura pe Soare, de a-l lua ca martor, cum și interdicția de a-l înjura sau de a arunca gunoaie în direcția lui.

(V. Kernbach, *Dicționar..., 1989, p. 549*)

Mituri

169. Miorița (Colinda Păcurarilor)

Sus la verdele de munte,
La iarba până-n genunte,
Mărgu-și tri păcurărei
Cu oile după ei.
Cei mai mari îs veri primari,
Cel mai mic e străinic.
Tăt îl suie și-l coboară
Cu oile la izvoară
Și-i fac legea să-l omoară.

- Fraților, fărtaților,
Voi dacă mi-ți omorî
Acolo mă d-ngropați,
În strunguța oilor,
În locu găleților.

Și-n mânuca de-a dreapta
Voi să-mi puneți trâmbița;
În mânuca de-a stânga
Voi să-mi puneți tilinca.
Când vântuțu a sufla
Trâmbița a trâmbița,
Tilinca a tilinca.
Și-a zini Ziua Crucii,
Voi la țară-ți coborî.
Măicuța v-a întreba
Unde i-o rămas slujba?
Spuneți c-am rămas pe văi
Cu oițele bălăi;
Spuneți c-am rămas pe groape
Cu oile cele șchioape.

culegător: Pamfil Biliu de la Maria Codrea,
69 ani, Berbești, 1991, Țara Maramureșului
în *Sculați, sculați...*, 1996, p. 120, t. 93.

Fata de maieru

- variantă mioritică -

Trei păcurărei,
Trei turme de oi
Suiră la munte
S-aduie mai multe.
Văzură-și văzură
Fată de maior
Cu galben baior.

- Dați, frați, s-o luăm,
Să ne cununăm.
- Tu de i lua
Noi te-om împușca.

- Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?
Sumănașu meu.
- Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Suman ca și-a tău.
Noi te-om împușca.

- Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?

Boticuța mea.
- Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Botă ca și-a ta.
Noi te-om împușca.

- Nu mă împușcați
Că eu ce voi da?
Fluierașu meu.
- Nouă nu ne trebe,
Că și noi avem
Fluier ca și-a tău.

- Dacă mă-mpușcați
Voi să mă-ngropați
La staul de oi,
Unde-i joc de miei.
Lancea mea cea luce
Mi-o puneți de cruce;
Fluierul cel drag
Mi-l puneți de steag.
Oile-or juca,
Fluieru-a cânta.

culegător: L. Ghergariu,
de la Virgil Andrei, 17 ani, Orțița, 1942, Țara Codrului;
în *Miorița și Meșterul Manole în folclorul Sălajului*, L.
Ghergariu, 1942, p. 305; republicat în *Miorița*, A. Fochi, 1964,
p. 569, t. XXVII, Trans. 22.

■ “Credeam că prima versiune a Mioriței s-a născut în zona de nord-est a Transilvaniei, în regiunea dintre Munții Rodnei și Munții Călimanului, unde și astăzi circulă cu destulă intensitate în forma sa cea mai simplă”

(Adrian Fochi, *Miorița*, Ed. Academiei, 1964, p. 539)

■ “Devine clar pentru toată lumea - chiar dacă se mai aud răzlețe voci contestatare că versiunea transilvană este mai arhaică, mai primitivă, mai neevoluată; e mai aproape de momentul de geneză a subiectului”

(A. Fochi, *Miorița - texte poetice alese*, 1980, p. 6)

■ “Din păcate, mai toate cercetările de până acum au pornit de la varianta Alecsandri, care este punctul cel mai evoluat al unui proces în permanentă devenire și n-au acordat atenția pe care o merită versiunea colind a temei” (Ion Taloș, *Miorița în Maramureș*, în *Anuarul de folclor*, II, Cluj, 1981, p. 101). Cercetătorul sălăjean este de părere, în continuare, că versiunile mai vechi ale textului mioritic se regăsesc în variantele cele mai simple, în colindele transilvănene, considerate “forme cele mai arhaice”.

■ “Nu mai încapă îndoială că forma colindă păstrează stagiul cel mai arhaic al Mioriței și Meșterul Manole. Faptul epic este redus la esența lui în conformitate cu trăsăturile specifice ale colindei care exploatează doar semnificația, înțelesul ce se poate desprinde din fabulație, desfășurarea narațiunii cu etalarea întâmplărilor rămânând pe plan secund, subordonată acestui țel, în opoziție cu ce se petrece în baladă”

(Ovidiu Bârlea, *Miorița colind*, în *REF*, 12 (1967), nr. 5, p. 339-347)

170. Meșterul Manole

Colo-n jos pă prundurele
Ziduiesc tri frățurele.
Care cum zidu făce
Pă noapte să surupe.

Ei așe s-o sfătuit:
Care nevasta-a vini
Cu prânzu mai dimineață
Tât în zâd s-o zâduiască.

Nevasta lui Siminic
Dimineața s-o sculat
Și pă față s-o spălat
Și prânzu și l-o gătat
Și pruncii i-o așezat,
La Siminic o alergat.

Siminic din grai grăie:
- Doamne, la nevasta me,
Dă-i, Doamne, un lup nainte,
Doară ie s-o spăimânta

Și prânzu și l-a vărsa
Și napoi s-a înturna.
Ea lupu l-o-nconjurat
La Siminic o alergat.
Siminic din grai grăie:

- Doamne, la nevasta me,
Dă-i, Doamne, un lujer nainte,
Doară ie s-o-mpiedica
Și prânzu și l-a vărsa.
Ea lujeru l-o-nconjurat
La Siminic o-alergat.

- Haidați, măi frați, să prânzim,
Nevasta să zâduim.

Zâduită până-n brâu,
Răsărit-o-on spic de grâu;
Zâduită până-n barbă,
Răsărit-o-on spic de iarbă.

culegător: Pamfil Bițiu,
de la Ioana Niste, 93 ani, Rogoz, 1979, Lăpuș;
în *Antologie de folclor...*, 1980, p. 116, t. 103.

■ **“Meșterul Manole** nu este decât forma poetică a unui **rit de sacrificiu**, pentru a putea construi o clădire; acest rit a fost răspândit în întreaga lume (...). Deci o formă poetico-metaforică a unui lucru care a existat ca rit, după aceea a existat ca mit, iar la noi există și azi ca poezie”

(Mihai Pop, *Anul Nou - lectura unui discurs ceremonial*, în *Calendar*, 1980, p. 5-8)

■ **“Mitul Meșterul Manole** are mereu o iradiațiune puternică. Tema (...) e de o circulație mai largă decât solul țării, însă versiunea română este originală și autohtonizată (...). El n-a devenit mit decât la noi, și prin mit se înțelege o ficțiune ermetică, un simbol al unei idei generale. O astfel de ridicare la valoarea de mit este proprie literaturii române”

(George Călinescu, *Istoria literaturii române*, 1988, p. 59)

■ **“(Balada) Meșterul Manole** simbolizează drama creatorului de artă care-și sacrifică înseși soția, copilul și propria-i viață pentru ca opera lui să se desăvârșească” (p. 207).

În comentariul său, Mircea Eliade subliniază arhaismul temei sacrificiului prin configurația pre-indoeuropeană, paleo-indoeuropeană și tracă

(Romulus Vulcănescu, *Mitologia română*, 1987)

171. Zburătorul (Mă luai, luai)

Mă luai, luai,
Zî de dimineață,
Pe rouă și ceață
Cu rochia creață,
Cu secera-n brâu,
La holdă de grâu.
M-aplecai, plecai,
Mănunchiuri să-mi tai,
Mândră rujă-aflai,
La brâu o-așezai;

Iar Ion din munte
Cu oile multe,
Strânge-o frate-n brață
Și-o sărută-n față.
- Meri, câne cu față,
Nu mă strânge-n brață,

C-a vini mama
Și m-a întreba:
- Gătat-ai holda?
- Ba eu n-am gătat,
Greu junghi m-o-apucat,
Junghi fără durere,
Moarte fără vreme.
Mamă-sa luară
Două olurele
Și porni cu ele
După lecurile.
- Vai, mamă, nu mere!
Satele-s departe,
Nu le poți străbate;
Știu eu ce mi-i leacu:
Giolgiu și colacu
Și Ion săracu.

culegător: Vasile Latiș,
în *Calendarul Maramureșului*, 1980, p. 6, t. 25.

■ Colinda *Mă luai, luai* este o veritabilă *Mioriță a fetelor*, așa cum *Colinda păcurarilor* este indiscutabil o *Mioriță a feciorilor*.

■ În unele variante, boala fetei pare incurabilă, iar finalul e mai degrabă funest: "Știu eu ce mi-i leacu: / Popa și diacu / Și crucea la capu". Acesta este motivul pentru care Ovidiu Bârlea (1967) lansează ipoteza că atât colinda *Mă luai, luai*, cât și *Miorița* au fost la obârșie "colinde de doliu"

(Ovidiu Bârlea, *Miorița colindă*, în *REF*, 12 (1967), nr. 5, p. 339-347)

Ideea nu este agreată de Dumitru Pop (1980), acesta fiind de părere că mai degrabă *Mă luai, luai* a fost la origine o colindă premaritală: "Colinda *Mă luai, luai*, larg răspândită în Transilvania și în care unii cercetători văd o colindă de doliu, a fost, credem, la origine o colindă premaritală, după câte se pare, unica întrupare cu adevărat notabilă a motivului *zburătorului* în poezia populară românească..."

(prof. Dumitru Pop, în *Antologie...*, 1980, p. 119)

■ Colinda transilvăneană *Mă luai, luai* este o întrupare a motivului *Zburătorului*, pe care G. Călinescu l-a ridicat la rang de mit erotic - "personificare a invaziei instinctului puberal" - grație prelucrării de către Eliade Rădulescu a unei poezii populare

(G. Călinescu, *Istoria literaturii...*, 1988, p. 37; vezi și D. Ștef, *Miorița s-a născut în Maramureș*, 2005, p. 154-155)

Zburătorul:

Figură erotică în mitologia românească, întruchipată de un tânăr frumos și înfocat bărbat brun care vine în zbor noaptea, intrând pe fereastră sau pe horn la fetele pubere (sau la orice fecioare tinere) și chinuindu-le cu sărutările și dragostea lui; există credința răspândită că el este produsul unei mari iubiri cu obstacole neobișnuite.

O bună definiție dă Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae*: "*Zburătorul* este, cred ei, o nălucă, un tânăr foarte frumos, care pătrunde noaptea la fete, dar mai ales la nevestele de curând măritate, fără a putea fi văzut de alții, chiar dacă îl pândesc, și le spurcă toată noaptea cu iubiri neîngăduite".

O interesantă explicație populară, intuind caracterul oniric al mitului, arată că *Zburătorul* se întruchipează din dorul sau din visul de dragoste, anume în formele fiziologice stricte ale omului dorit, erosul însuși decurgând din somn.

De structură evident onirică, mitul *Zburătorului* e un produs de imaginație aproape exclusivă a pubertății fecioarelor

(Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1989, p. 648)

O altă ipostază a *Zburătorului* în lirica maramureșeană:

Astă-noapte m-am visat
Că mândru m-a sărutat.
M-am trezit și-am pipăit
Dar nimica n-am găsit,
Numa dorul inimii
Scris pe fața perinii,
Cu mătasa genelor
Și cu roua ochilor.

culegător: Ioniță Bădescu,
în *Convorbiri literare*, IV (1870), nr. 16, p. 268, reluat de
Dumitru Pop, în *Folcloristica Maramureșului*, 1970.

172. Uriașii (Legenda comunei Rozavlea)

În vremuri de demult, se zice că trăia în Cuhea un uriaș. El avea o fată tot uriașă pe care o chema Rozalia. Fata, într-una din zile, pibegi printre niște dealuri. Acolo, pe o pajiște întinsă, erau doi oameni, cu un plug cu patru boi. Fata crezu că sunt niște jucării și luă oamenii cu tot cu plug și cu boi în șurț – i-o dus la tătu-so:

- Uite, tată, ce jucării am găsit!

Tatăl său îi zice:

- Nu-s jucării, dragă fată. Îs oameni și ei or stăpâni pământul de amu înainte. Noi, uriașii, ne-om zărăsti. Du-te și lasă-i acolo de unde i-ai luat, și pântru c-ai călcat pe-acolo, locu s-a chema Rozavlea.

(În *Calendar*, 1980, p. 103, consemnată de Ileana Pop)

■ Numeroase legende vorbesc despre cetatea de la Oncești, ca fiind sălașul uriașilor (La Oncești s-au descoperit ruinele unei cetăți din timpul dacilor).

- "Aici au stat, într-o cetate, aici, la noi

(P. Bîlțiu, *Izvorul...*, 1999, p. 143, t. 113, *Oncești*, 1977);

- "Uriașii au fost coale-n cetate. Așa spunea moșul"

(idem, p. 144, t. 114)

- "Uriașii erau aici, la Oncești, în locul care-i zic Cetățaua. De la Borcut meri pe un deluț rotund"

(Idem, p. 145, t. 115)

■ “Uriașii trăiau demult. Ziceau bătrânii că atâta erau niște oameni de mari, că unul s-a dus și i-a luat juninca de un an și ceva și și-o pus-o după cap, ca și cum ai mere cu un miel. Așa era demult, că atunci erau urieși. Așa spunea tatăl meu, care mai trăiește. Are lipsă trei ani dintr-o sută. Ziceau că tăiau copaci mari și se puneau câte trei-patru uriași la un lemn și trăgeau uriașii ca boii. Și din trei lemne au făcut un perete de casă”.

(P. Bîlțiu, *Izvorul...*, 1999, p. 145, t. 116, de la Pălăguța Iurca, 65 ani)

■ “Spuneau bătrânii de demult că la noi ar fi trăit ceva uriași. Spuneau că pe Șes, pe Troian, Între Groși și Suciul erau niște oameni foarte mari, față de cum suntem noi, cei de astăzi (...).

S-a săpat acolo unde se zicea că trăiau și au găsit ceva cioburi, care, bag seama, că au fost ceva oale foarte mari în care se îngropau”.

(*Idem*, p. 146, t. 118)

Stirpe mitică antediluvială de humanoizi cu dimensiuni gigantice, în genere blajină, dar neagreată de zei. Uriașii sunt adesea prezenți în mai toate mitologiile lumii, ca o specie preumană (unii cercetători încearcă să o identifice cu hominizii neanderthalieni, alții cu rasa Cro-Magnon).

Legende despre uriași sunt consemnate în Vechiul Testament (Geneza, VI, 4), în China, în mitologia greacă, la scandinavi, în America precolumbiană etc.

Mitul uriașilor s-ar putea clasifica printre cele memoriale, iar dispariția bruscă prin potop poate fi legată de sfârșitul perioadei glaciare.

(V. Kernbach, *Dicționar...*, 1989, p. 204-205)

Făpturi mitice care au populat pământul înainte de crearea oamenilor propriu-ziși. Toponimia mitică românească atestă prezența lor în câteva zone arhaice ale țării: Peștera Uriașilor, Movila Uriașului, Mormântul Uriașului, Cetatea Uriașului.

(R. Vulcănescu, *Mitologia...*, 1987, p. 155)

POSTFAȚĂ

Dorin Ștef face parte din categoria, foarte rară, a acelor intelectuali care, necondiționat, se pun în slujba pasiunii lor. În cazul de față, această pasiune este folclorul Maramureșului spre care autorul și-a îndreptat întreaga capacitate de efort, disponibilitatea și minuțiozitatea în efectuarea cercetării, în analiza și sistematizarea unui imens material.

După **Miorița s-a născut în Maramureș** (Ed. Dacia, 2005) și **Istoria Folcloristicii Maramureșene** (Ed. Ethnologica, 2006) autorul ne propune un alt volum: **Antologie de Folclor din Maramureș**.

Lucrarea de față strânge, într-un corpus unitar, cele mai frumoase creații ale folclorului zonei, oferind lectorului obișnuit dar și specialistului o altă "imagine" a satului, într-o încercare, salutară, de a creiona particularitatea locului, sau altfel spus componenta spirituală a Maramureșului. Cititorul care va parcurge volumul de față are la dispoziție jaloanele necesare pentru a-l ghida într-o interesantă "călătorie" prin lumea mitică a culturii tradiționale maramureșene.

Ori asta înseamnă că ne va ajuta, pe noi toți, să înțelegem mai bine identitatea noastră ca neam, căci, așa cum remarca cunoscutul etnolog Jean Cuisenier, "Etnicitatea ..., acel ceva prin care un popor are identitate ca popor nu rezidă nici în limbă, nici în teritoriu, nici în religie... ci în proiectul și activitățile ce dau sens folosirii limbii, stăpânirii unui teritoriu, practicării obiceiurilor și riturilor religioase".

Această problemă a etnicității noastre, paradoxal, se pune din ce în ce mai acut astăzi, când am devenit membri ai Uniunii Europene, decât, să zicem, în urmă cu un veac. Dacă atunci, la începutul secolului XX, în toate țările Europene accentul se punea pe politic, pe naționalism ca mod de afirmare internațională, astăzi centrul de greutate glisează spre cultural, iar noțiunea de popor este definibilă doar în acest plan.

Astăzi Uniunea Europeană nu este doar o sumă de instituții politico-administrative sau un mecanism de armonizare a țărilor, ci, mai ales, un spațiu al relațiilor culturale, o entitate "asamblată" din mai multe seturi de reprezentări și simboluri specifice. Fiecare set de

reprezentări și simboluri corespunde unui anumit popor (european), indicându-i “amprenta” culturală de necontestat în rândul celorlalte națiuni.

Volumul de față “Antologie de Folclor din Maramureș” vine să contribuie tocmai la realizarea și întregirea acestei “amprente” culturale în cadrul căreia Maramureșul ocupă un loc esențial. Lucrarea se adaugă altor 14 titluri din seria “Cultura tradițională”, serie de mare importanță pentru Editura Ethnologica, bine primită atât de publicul larg, cât și de specialiști. Aș aminti aici doar câteva titluri, devenite repere esențiale pentru imaginea Maramureșului: Hori de femei din Breb (ediție bilingvă română-engleză) de Sanda Golopenția, Chipurile Divinității de Vasile Avram, Forme de interacțiune între cult și popular de Delia Suiogan. Adăugând cele douăzeci și patru de numere din revista Memoria Ethnologica, credem că instituția noastră și-a făcut datoria în ceea ce privește contribuția la realizarea a ceea ce numeam mai sus “amprenta” culturală a României.

Ștefan Mariș

BIBLIOGRAFIE PENTRU ANTOLOGIE

*** *Antologie de folclor din județul Maramureș*, vol. I, Poezia. Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă Maramureș, Baia Mare, 1980.

Bârlea, Ion, *Literatură populară din Maramureș*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Iordan Datcu, Editura pentru Literatură, București, 1968, vol. I-II.

Bilțiu, Pamfil, Bilțiu, Maria, *Izvorul fermecat. Basme, povești, legende, povestiri și mito-credințe din județul Maramureș*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1999.

Bilțiu, Pamfil, Pop, Gheorghe, Gh., *Sculați, sculați, boieri mari! Colinde din județul Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996.

*** *Calendarul Maramureșului*, Asociația Folcloriștilor și Etnografilor și Măiastra - Asociația Tinerilor Artiști, Centrul de Îndrumare a Creației Populare Maramureș, Baia Mare, 1980.

*** *Ceas pe ceas se alungă. Folclor poetic*. Casa Creației Populare, Baia Mare, 1970.

Doniga, Vasile T., *Folclor din Maramureș*, în seria *Folclor din Transilvania*, vol. VI, Editura Minerva, București, 1980.

Godja, Ilie, *Între ai mei*, Baia Mare, 1973.

Lenghel Izanu, Petre, *Daina mândră pân Bârsana*, Centrul de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă din județul Maramureș, Asociația Folcloriștilor și Etnografilor din Maramureș, Baia Mare, 1979.

Lenghel Izanu, Petre, *Poezii și povești populare din Maramureș*, în seria *Folclor din Transilvania*, vol. VII, Editura Minerva, București, 1985.

*** *Memoria ethnologica*, revistă editată de Centrul Județean de Conservare a Culturii Tradiționale Maramureș, Baia Mare, colecția 2001-2006.

Olos, Ana, *Folclor din Maramureș*, Centrul Județean de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Maramureș, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2004 (ediție bilingvă).

Papahagi, Tache, *Graiul și folklorul Maramureșului*, ediția a II-a, în *Grai, folclor, etnografie*, Editura Minerva, București, 1981.

*** *Poezii populare din reviste (din secolul al XIX-lea)*, în *Folcloristica Maramureșului*, Dumitru Pop, Editura Minerva, București, 1970.

Pop, Dumitru, *Folclor din zona Codrului*, Centrul de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, Baia Mare, 1978.

Pop, Gheorghe Gh., *Folclor muzical din Maramureș*, Centrul de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, Baia Mare, 1980.

Ștețco, Valerica, *Poezii populare din Țara Maramureșului*, în seria Folclor din Transilvania, vol. IX, Editura Minerva, București, 1990.

Țiplea, Alexandru, *Poezii populare din Maramureș*, în *Analele Academiei Române*, seria II – Tomul XXVIII, 1905-1906, București.

INDICE DE LOCALITĂȚI

Ariniș
Asuaju de Jos
Bicaz
Băița de sub Codru
Băsești
Bârsana
Berbești
Biserica Albă
Borșa
Bozânta Mare
Botiza
Breb
Buteasa
Călinești
Cicârlău
Chiuzbaia
Cornești
Cupșeni
Curtuiușu Mare
Dragomirești
Desești
Dănești
Giulești
Hărnicești
Ieud
Lăpuș
Lăschia
Mara
Mânău
Nănești
Oața de Jos
Oncești
Orțița
Preluca Veche
Poienile Glodului
Rona de Jos
Rogoz
Rozavlea
Sat Șugatag

Săcel
Săcălășeni
Sălsig
Săliștea de Sus
Săpânța
Șieu
Valea Izei
Valea Stejarului
Vișeu de Jos

INDICE DE CULEGĂTORI

Ion Ardeleanu Pruncu
Ioniță Bădescu
Ion Bârlea
Alexandru Bălănescu
Pamfil Bîlțiu
Petru Bîlțiu-Dăncuș
Tiberiu Brediceanu
Augustin Botiș
Covaciu Lucica
Iordan Datcu
Vasile T. Doniga
Romulus Făt
Elena Florian
Pătru Godja
Ilie Godja
Dumitru Iuga
Georgeta Maria Iuga
Vasile Latiș
Petre Lenghel Izanu
Teodor Michnea
Augustin Micu
Mihai Olos
Tache Papahagi
Silviu Pop
Dumitru Pop
Gheorghe Gh. Pop
Radu Răutu
Ion Chiș Șter
Valerica Ștețco

Maria Vlad
Ion Vancea
Alexandru Viman
G. Timiș
Nicoară Timiș
Maria Elena Timiș
Alexandru Țiplea
Ion Zubașcu

INDICE DE TEXTE

I. Poezia obiceiurilor de iarnă

1. Zeului Soare (Răsai, Soare, mândru, roată)
2. A plugarilor (Raza-i soare, doamna-i mare)
3. Mare iarnă și-o pticat
4. Crăciunul cel bătrân
5. Scoală gazdă din pătuț
6. Păcurarul sâtul de oi (Colo jos, colo mai jos)
7. Merele căpătate de la Soare (Măruț, rămuratu)
8. Doamna curților (Înaintea iestor curț)
9. Colinda fetei de măritat. Zâna florilor (La luncile soarelui)
10. Pețitorii
11. Colindă din timpul războiului
12. Colinda Cerbului
13. Darurile colindătorilor (Pe dranița fântâni-ța)
14. Mulțămitură după colindă. Stărostitul colacului

II. Folclorul obiceiurilor de peste an

III. Folclorul obiceiurilor familiale

A. Nașterea.

15. (Haia, liulea, puișor)
16. (Nani, nani, puiu mării)
17. (Nani, nani, pui de pește)
18. (Să n-am prunc de legănat)
19. (Haia, haia, cu mama)
20. (Liu-liu-liu-liu, pui de domn)

B. Ceremonialul nupțial

21. Orație de nuntă
22. Cântec de fată (Focu bată, bine-i fată)
23. Până mi-am fost la părinți
24. Tânără mă măritai
25. Măritatu nu-i noroc
26. Zestrea (Pădurice de znicele)

C. Moartea. În Marea Trecere

27. Astă lume nu-i a me
28. Lasă lume, c-oi muri
29. De-aș muri primăvara

30. Nu ți-oi spune că m-am dus (Foc te bată, lume-amară)
31. Trei cocoși negri
32. O, moarte, ce ți-aș plăti
33. Stropiți-mă cu vin și duceti-mă la groapă ("Vierș de litanie")
34. La săvârșitu' lumii

IV. Creații lirice

Horea

35. (Mult mă mir de cel ce tace)
36. (Care nu știi horile)
37. (Dragi mi-s mie horile)
38. (De oi prinde a cânta)
39. (De n-aș cânta tot mereu)
40. (Cine-o zâs duina întâie)
41. (Asta-i hore bătrânească)
42. (Io de nu mi-aș ști hori)
43. (Mni-o făcut maica gura)
44. (Cine-o horit horile)
45. (Cine nu știe hori)
46. (De m-ar băga în mormânt)

Cântece de dragoste și dor

47. Dragostea dintâia dată
48. La fântână, la izvor
49. Bădiță, de dorul tău
50. Inima-n mine nu-i bună
51. Cine scutură roua?
52. Iubire și rai (Ai hai și iară hai)
53. Carul cu flori (Nu fi, mândru, supărat)
54. Fata sileacă celuită de fecior găzduc (Pe din jos de sat, la vale)
55. Ce plângi, mândru, după mine?
56. Fă-mă brâu pe lângă tine (Măi mândruț cu cușmă neagră)
57. Horia păcurarului (Dusu-s-o mândru la oi)
58. Nu e bună dragostea (Frunză verde și una)
59. La curțile dorului (M-am aflat dat gândului)

Cântece de jale

60. Supărat ca mine nu-i
61. Săraca inima me
62. Jălcuire (Frunză verde-a codrului)
63. Din tinerețele mele...

64. N-am avut noroc pe lume
65. Binele o ars în foc (Mult mă-ntreabă oarecine)
66. Cum de pot trăi așa... (De-ar ști, Doamne, cineva)
67. Bătrânețe, haine grele
68. Dat-am glas cu cului
69. Ce te legeni, codrule...?
70. Omu dacă bătrânește...

Cântece de înstrăinare

71. Mi-am lăsat satu și locu (Pănt-un dor, mânca-l-ar focu)
72. Mândră floare-i norocu
73. Când s-o-mpărțit norocu
74. Să te văd lume ardzând
75. Horea înstrăinatului (Care fată-și lasă satul)
76. Pita străinului (Auzit-am din bătrâni)
77. Blestemul înstrăinării
78. Să-mi trăiască dușmanii
79. Așa-mi vine câteodată

Cântece de cătănie și război

80. Mi-o vinit ordin în sat
81. Vai de mine, negri-s munți
82. În cătane m-o luat
83. Cătunie blăstămată
84. Tăte plugurile-și ară
85. Cântec din Primul Război Mondial (Frundză verde ruptă-n dzăce)
86. Trimăs-o-mpăratu carte
87. ...Să dezrobim românii
88. Împăcați-vă-mpărați (Săraca ș-a me inimă)

Cântece satirice

89. Se mustreadză două fete
90. Nu ibdi nevestele (Hai, mândruț, la noi de mas)
91. Gura ta la toți o dai (Nu știu, mândră, ce gând ai)
92. Metehăul (Uite, mamă, câinii bat)
93. Nevasta fugită cu drăguțu (Sub creangă de tufă verde)
94. Însuratu-s de un an
95. Nevasta "harnică" (Cătu-i lungu și lumea)
96. Fost-am tânăr și zglobiu

V. Creații epice

- 97. Balada lui Pinte
- 98. Horea lui Ion Berciu
- 99. Bodița (Avu maica nouă sii)
- 100. Vinderea nevestei (S-o ibdit și s-o luat)

VI. Descânțece. Scurt tratat de medicină alternativă

- 101. Descânțec de deochi
- 102 (a). De deochi
- 102 (b). De deochi
- 103. Descânțec de dragoste
- 104. De dragoste (Io nu culeg florile)
- 105. Mătrăguna. Doamna doamnelor. Stăpânitoarea florilor
- 106. Ritual de Sânzâiene
- 107. Descânțec de a duce orânda pe sus
- 108. Descânțec de gând necurat
- 109. Descânțec de soare
- 110. Descânțec de șopârlariță
- 111. Descânțec de uimă
- 112. Descânțec de floare
- 113. Descânțec de sclânt'it
- 114. Descânțec de fapt
- 115. Descânțec de pocit
- 116. Descânțec de făcătură
- 117. Cine vrea să fie tare
- 118. Leacuri din bătrâni

VII. Cimilituri

- 119. Lemne pă apă
- 120. Drumul
- 121. Zăpada
- 122. Ochii
- 123. Soarele și luna
- 124. Frundza
- 125. Melița
- 126. Fereastra
- 127. Curechiu
- 128. Carul, sania și jugul
- 129. Ciubărul
- 130. Cofa
- 131. Biserica
- 132. Hriba
- 133. Lampa

- 134. Luna și stelele, cerul și pământul, apa și focul
- 135. Masa
- 136. Plugul
- 137. Stelele
- 138. Oul
- 139. Soarele
- 140. Fumul
- 141. Minciuna
- 142. Râul
- 143. Vântul
- 144. Cerul și stelele
- 145. Șarpele
- 146. Paharul cu apă
- 147. Cerul cu luna și stelele
- 148. Somnul
- 149. Soarele
- 150. Plugul
- 151. Vârdina de la fântână
- 152. Inelul
- 153. Oul
- 154. Ziua și noaptea
- 155. Groapa
- 156. Biserica

VIII. Legende și povestiri. Elemente de mitologie populară

- 157. Fata Pădurii
- 158. Ileana Cosânzeana
- 159. Baba Dochia
- 160. Soarele și Luna
- 161. Legenda curcubeului
- 162. Pasărea Măiastră
- 163. Pinteza Viteazul
- 164. Stâna prădată
- 165. Omul Noptii
- 166. Frumusețele
- 167. Țigura
- 168. Cultul Soarelui

Mituri

- 169. Miorița (Colinda păcurarilor)
- 170. Meșterul Manole
- 171. Zburătorul (Mă luai, luai)
- 172. Uriașii (Legenda comunei Rozavlea)

TABLĂ DE MATERII

Argument	3
Artistul popular - între stil și semnificare (<i>Delia Suiogan</i>)	8
I. Poezia obiceiurilor de iarnă	19
II. Folclorul obiceiurilor de peste an	37
III. Folclorul obiceiurilor familiale	43
Nașterea	44
Ceremonialul nupțial	48
Moartea. În Marea Trecere.	54
IV. Creații lirice	61
Horea	62
Cântece de dragoste și dor	67
Cântece de jale	75
Cântece de înstrăinare	81
Cântece de cătănie și război	88
Cântece satirice	94
V. Creații epice	101
VI. Descântece. Scurt tratat de medicină alternativă	107
VII. Cimilituri	125
VIII. Legende și povestiri. Elemente de mitologie populară	133
Postfață (<i>Ștefan Mariș</i>)	155
Bibliografie pentru Antologie	157
Indice de localități	159
Indice de culegători	160
Indice de texte	162

Tiparul executat la:

EUROTIP

Baia Mare, str. Dacia nr. 4
tel/fax: 0262-211.118

DORIN ȘTEF

ANTOLOGIE DE FOLCLOR DIN MARAMUREȘ

Lucrarea de față strânge, într-un corpus unitar, cele mai frumoase creații ale folclorului zonei, oferind lectorului obișnuit dar și specialistului o altă “imagine” a satului, într-o încercare, salutară, de a creiona particularitatea locului, sau altfel spus componenta spirituală a Maramureșului. Cititorul care va parcurge volumul de față are la dispoziție jaloanele necesare pentru a-l ghida într-o interesantă “călătorie” prin lumea mitică a culturii tradiționale maramureșene.

Ștefan Mariș

De același autor:

Miorița s-a născut în Maramureș

Editura Dacia
Colecția Universitaria
Cluj-Napoca, 2005

Istoria folcloristicii maramureșene

Bibliografia generală a etnografiei și folclorului maramureșean

Editura Ethnologica
Colecția Cultura tradițională
Baia Mare, 2006

A treisprezecea elegie. Evanghelia după Nichita

Editura Dacia
Colecția Discobolul
Cluj-Napoca, 2007

Elegii stănesciene

Editura Dacia
Colecția Bibliografia școlară
Cluj-Napoca, 2007